

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

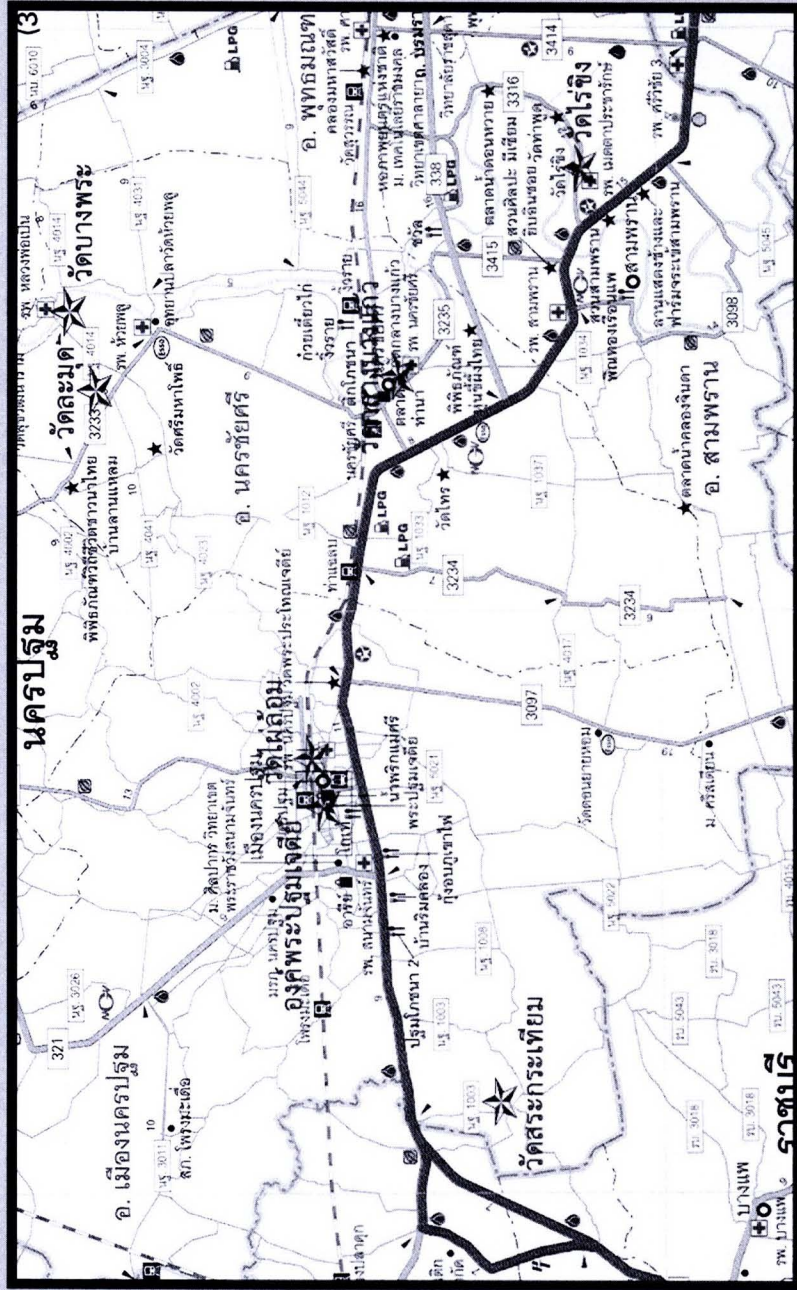
จากการศึกษาเรื่องจิตรกรรมฝาผนังสกุลช่าง จากอุโบสถของวัดในเขตอำเภอเมืองนครปฐม อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม รวม 7 แห่ง โดยผู้วิจัยเสนอผลการวิเคราะห์ ในรูปพรรณนาความ มีภาพประกอบแทรกระหว่างการนำเสนอ จัดเรียงข้อมูลตามเขตอำเภอที่ตั้ง จัดเรียงเป็นเขตอำเภอเมืองนครปฐม เขตอำเภอนครชัยศรี และเขตอำเภอสามพราน ภายได้ชื่อเขตอำเภอ จัดเรียงตามชื่อวัด ดังนี้

1. วัดในเขตอำเภอเมืองนครปฐม
 - 1.1 วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร
 - 1.2 วัดสระกระเทียม
 - 1.3 วัดไผ่ล้อม
2. วัดในเขตอำเภอนครชัยศรี
 - 2.1 วัดกลางบางแก้ว
 - 2.2 วัดบางพระ
 - 2.3 วัดละมุด
3. วัดในเขตอำเภอสามพราน
 - 3.1 วัดไร่จิง

รายละเอียดของแต่ละวัด ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของวัด สภาพของจิตรกรรมฝาผนัง เนื้อหาในจิตรกรรมฝาผนัง การจัดองค์ประกอบภาพ ช่างเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง และการเปิดให้ชม

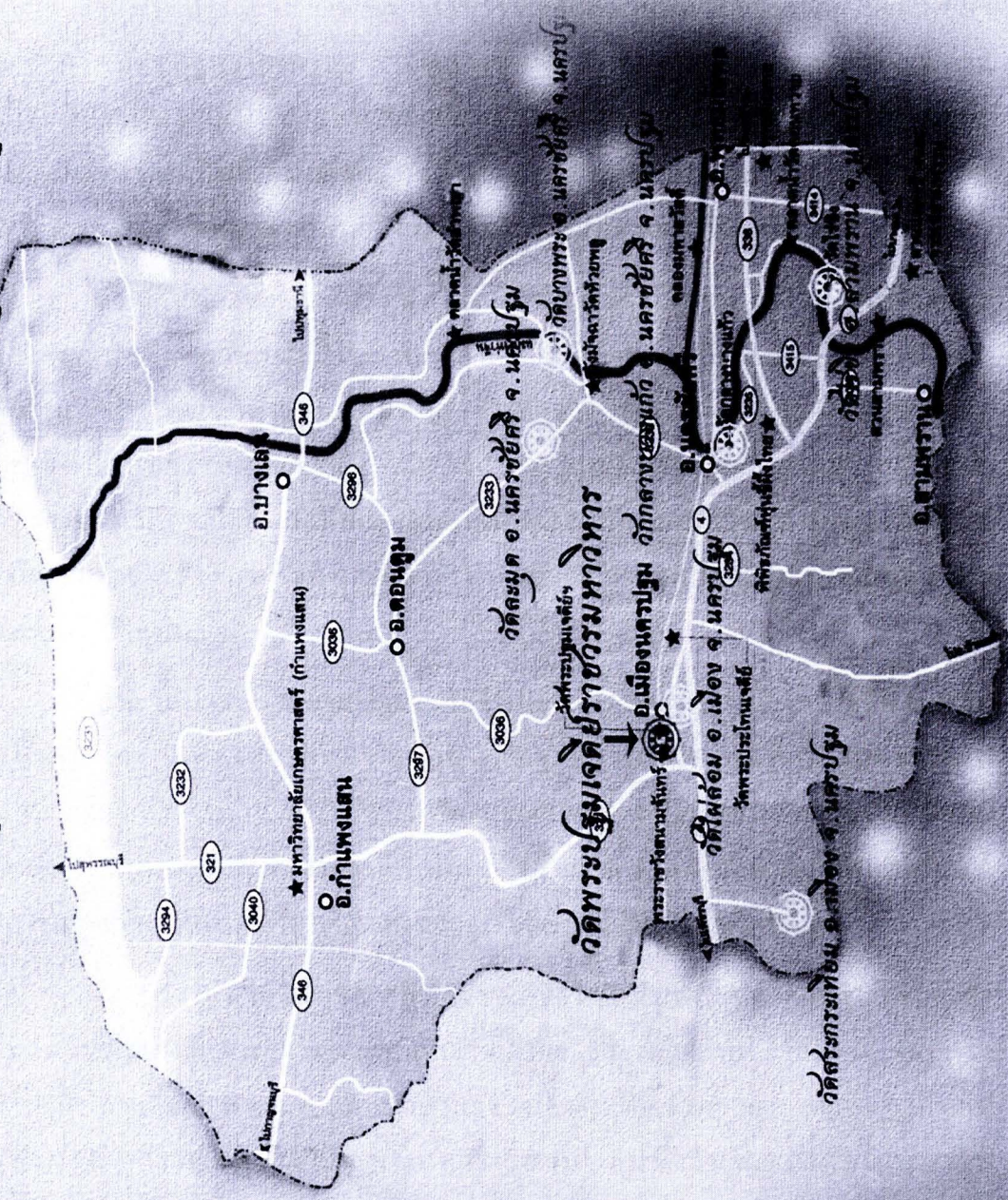
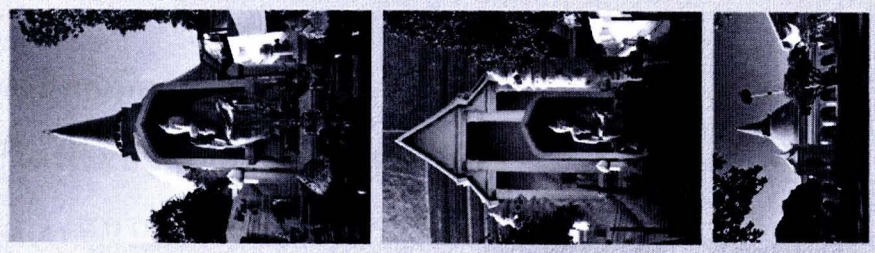
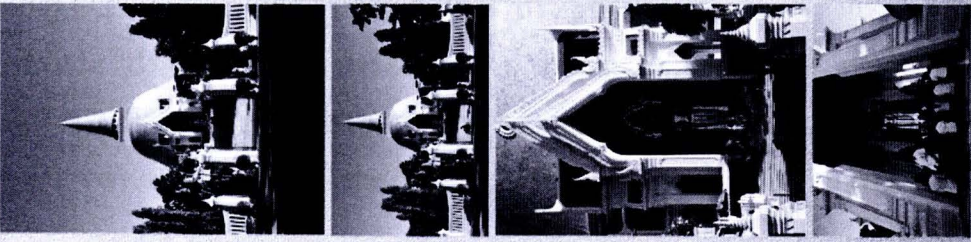
ภาพที่ 4

แผนที่จังหวัดนครปฐม

★ วัดที่มีการศึกษาวิจัยกิจกรรมผ่านงานในจังหวัดนครปฐม

ภาพที่ 5 แผนที่ท่องเที่ยวชมกิจกรรมผ้าผืนวัดในจังหวัดนครปฐม
 วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร อ.เมืองนครปฐม จ.นครปฐม

วัดในเขตอำเภอเมืองนครปฐม

1. วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร

1.1 สภาพทั่วไปของวัด

วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ที่ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกพิเศษ ชนิดราชวรมหาวิหาร มีองค์พระปฐมเจดีย์ประดิษฐานเป็นประธานของพื้นที่ พระปฐมเจดีย์เป็นปูชนียสถานที่สำคัญที่สุดในประเทศไทย เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของบรรดาพุทธศาสนิกชนจากทุกสารทิศ เดินทางมานมัสการตลอดทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่อดีตกาลสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

นับตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงสามัญชน ต่างได้ก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ปูชนียสถานแห่งนี้ขึ้นตามกาลเวลา มากบ้างน้อยบ้าง แสดงให้เห็นได้จากฝีมือช่างตั้งแต่ธรรมดาสามัญจนกระทั่งถึงชั้นประณีตชั้นสูง เพิ่มพูนศิลปกรรมอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นศูนย์รวมแห่งศิลปะวิทยาการอันทรงคุณค่า เป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปะและโบราณคดี รวมทั้งเป็นสถานที่ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจ สร้างบทกวีอันไพเราะเป็นสมบัติในแวดวงวรรณกรรมของไทย นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ประวัติการสร้างพระปฐมเจดีย์ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเริ่มสร้างขึ้นในสมัยใด ใครเป็นผู้สร้าง มีเพียงการศึกษา แล้วสันนิษฐานจากหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ วรรณกรรม เรื่องเล่า ตำนาน หนังสือบันทึกการเดินทาง หนังสือบันทึกรายงาน คัมภีร์ต่างๆ ที่กล่าวถึง ตลอดจนศึกษาจากรูปแบบสถาปัตยกรรม ของโบราณสถานและรูปแบบศิลปะจากโบราณวัตถุ ที่ค้นพบในบริเวณพระปฐมเจดีย์ และในบริเวณใกล้เคียง

พระปฐมเจดีย์ได้บูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันอังคารที่ 3 มกราคมพุทธศักราช 2396 (กรมศิลปากร, 2528 : 86) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาราชยุรวงศ์ (สมเด็จพระยาองค์ใหญ่) เป็นแม่กองปฏิสังขรณ์ การก่อสร้างได้ดำเนินการเรื่อยมา จนถึงวันที่ 25 เดือนเมษายนพุทธศักราช 2398 สมเด็จพระยาบรมมหาราชยุรวงศ์ถึงแก่พิราลัย สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาวิวงค์ (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์) เป็นแม่กองคุมงานการปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ต่อมา จนกระทั่งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จไปทรงยกยอดพระปฐมเจดีย์ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม

พุทธศักราช 2413 เวลา ประมาณ 06.36 นาฬิกา การบูรณปฏิสังขรณ์ในช่วงแรกๆนี้ยังไม่ปรากฏหลักฐานงานจิตรกรรมที่องค์พระปฐมเจดีย์

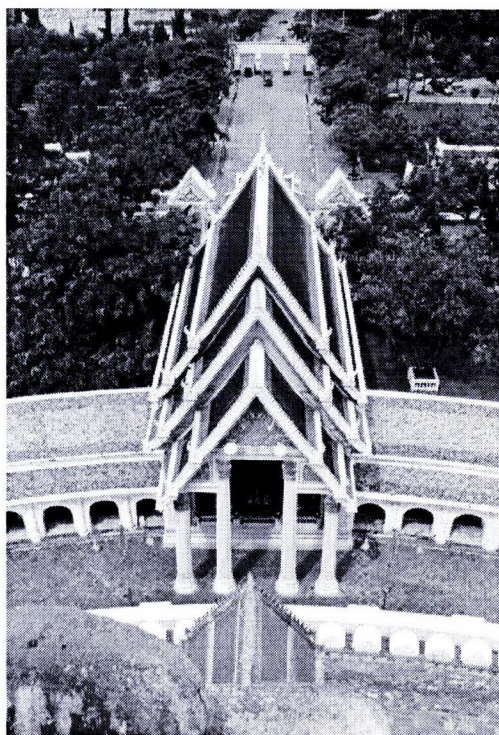
1.2 จิตรกรรมฝาผนังวัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร

จิตรกรรมฝาผนังของวัดพระปฐมเจดีย์ มีปรากฏ ณ พระวิหาร 2 แห่ง ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังด้านทิศตะวันออก หรือ พระวิหารหลวง และ จิตรกรรมฝาผนังด้านทิศใต้ หรือ พระวิหารปัญจวัคคีย์

จิตรกรรมฝาผนังทั้ง 2 แห่ง เป็นดังนี้

1.2.1 จิตรกรรมฝาผนังด้านทิศตะวันออก หรือ พระวิหารหลวง

1.2.1.1 สภาพทั่วไปของพระวิหาร

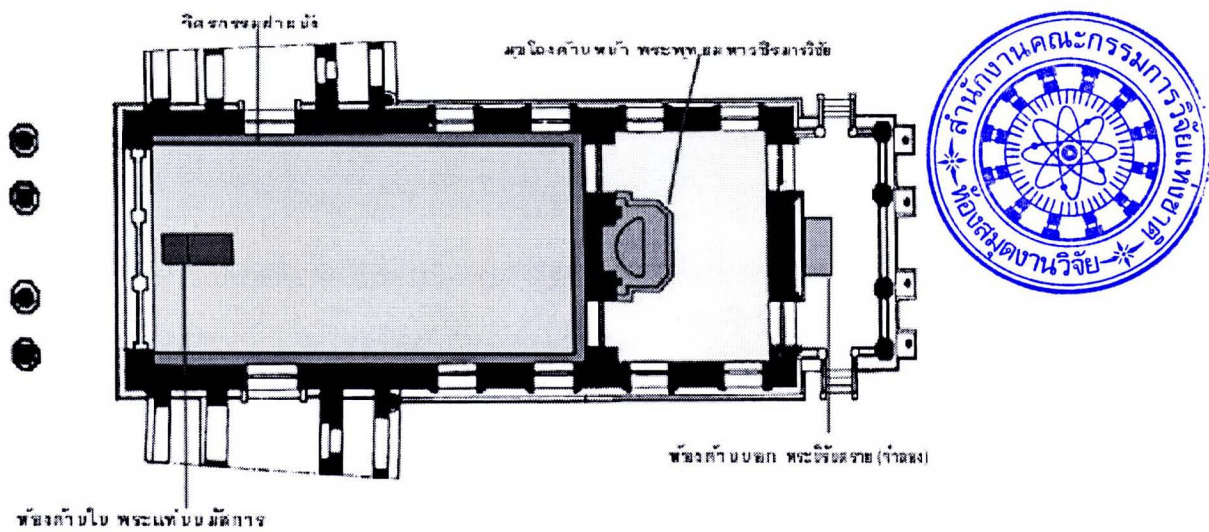

ภาพที่ 6 พระวิหารหลวง

พระวิหารหลวง คือพระวิหารที่อยู่ด้านทิศตะวันออกขององค์พระปฐมเจดีย์ หอขนอกประดิษฐานพระพุทธรูปปางตรัสรู้ ประทับนั่งขัดสมาธิอยู่ใต้ต้นโพธิ์บัลลังก์ ต้นโพธิ์เป็นภาพเขียนฝีมืองดงามเหมือนของจริงมาก ส่วนห้องในพระวิหารหลวงปล่อยไว้โล่งๆ มีแท่นบูชาเป็นของเก่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นที่นมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้วาดรูปองค์พระปฐมเจดีย์ แสดงให้เห็นลักษณะของ องค์เจดีย์ ตั้งแต่สมัยเริ่มสร้างมาจนถึงปัจจุบัน ผนังทั้งสองข้างเป็นภาพวาดรูปเทวดา นักพรต ฤาษี และพระยาครุฑ ทุกภาพประนมมือแสดงการสักการบูชาพระปฐมเจดีย์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงก่อ พระฤกษ์พระวิหารแห่งนี้ เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พุทธศักราช 2404 ลักษณะเป็นอาคารชั้น เดียว ก่อด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ กว้าง 10 เมตร ยาว 27 เมตร

ภาพที่ 7 ภาพแผนผังแสดงตำแหน่งจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารหลวง

1.2.1.2 สภาพทั่วไปของจิตรกรรมฝาผนัง

ภายในพระวิหารหลวง มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้น โดย พระยาอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชประสงค์ให้บันทึกเป็นหลักฐานแสดงความเปลี่ยนแปลงของ รูปทรงองค์พระปฐมเจดีย์ในแต่ละยุคสมัย ภาพเทพชุมนุมมณีสการองค์พระปฐมเจดีย์ และ ภาพต้นพระศรีมหาโพธิ์

ภาพที่ 8 ภายในพระวิหารหลวงด้านทิศตะวันออก

พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการจิตรกรรมฝาผนังวิหารหลวง องค์พระปฐมเจดีย์ ได้ปรากฏในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คราวสมโภชพระปฐมเจดีย์ ในปีพุทธศักราช 2453 ความว่า

“เมื่อขึ้นไปสวดมนต์ฉลอง จึงได้ปรึกษากับ
เจ้านายที่เสด็จไปด้วยก็ช่วยกันคิดการที่จะเขียนผนัง... เทพ
ประณมที่เห็นอยู่เดี๋ยวนี้ แต่งตัวตามแบบเทวดาและมนุษย์ที่
ปรากฏอยู่ในชั้นศิลาต่างๆ ที่ขุดได้ในบริเวณใกล้ๆ พระปฐม
เจดีย์ เป็นแบบแต่งตัวอย่างไทยของเราแท้ ได้ตกลงมอบให้
หลวงเดชนายเวร (จันทร์ จิตรกร) เป็นแม่กองควบคุมช่างเขียน
ก่อนที่จะไปลงมือเขียนผนังพระวิหารหลวง ได้ให้พวกช่าง
ลองเขียนภาพที่ผนังหอพระในพระที่นั่งพระราชวังสนาม
จันทร์ก่อน ภาพลองมือจึง ปรากฏอยู่ในหอพระที่นั่งพิมาน
ปฐมจนกาลบัดนี้...”

เมื่อลองเขียนจนได้ผลเป็นที่พอใจ จึงโปรดเกล้าฯ ให้
ดำเนินการเขียนภาพที่พระวิหารหลวงบนพระปฐมเจดีย์

1.2.1.3 เนื้อหาในจิตรกรรมฝาผนัง

- 1) ภาพเทพชุมนุมนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์
ประกอบไปด้วยภาพเทวดา มนุษย์ ครุฑนาคร ฤๅษี และนักบวชต่างๆ สลับกันไป
ประทับนั่งพนมกร ฟันพระพักตร์ไปทางองค์พระปฐมเจดีย์
- 2) ภาพองค์พระปฐมเจดีย์ซึ่งเขียนเป็นภาพตัดขวาง แสดง
รายละเอียดโครงสร้างภายในให้เห็นพัฒนาการของการบูรณะปฏิสังขรณ์
- 3) ภาพคันพระศรียาโพธิ์ เป็นภาพเขียนฝีมืองดงาม
เหมือนของจริง

1.2.1.4 การจัดองค์ประกอบภาพ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระวิหารหลวง มีการจัด
องค์ประกอบภาพโดยแสดงไว้ในหน้า 82 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ผนังด้านข้างทั้งสองด้าน

ช่างเขียนภาพได้แบ่งพื้นที่ผนังออกเป็น 2 ส่วนใน
แนวนอน ส่วนล่างซึ่งมีพื้นที่มากกว่าออกแบบให้เป็นภาพห้องอาคารขนาดสองชั้นยาว
ต่อเนื่องกันจนสุดผนัง โดยเขียนเป็นภาพเสาอาคารสูงต่อเนื่องขึ้นไปเป็นซุ้มวงโค้งปลาย
แหลมคล้ายกรอบหน้าบันอาคาร ลักษณะคล้ายอาคารสองชั้นที่มีชั้นบนเป็นกรอบวงโค้ง
ปลายแหลม) ผนังแต่ละด้าน(หมายเลข3-4) แบ่งเป็นห้องทั้งบนและล่างได้ 24 ห้อง รวม
ผนังทั้งสองด้าน เป็น 48 ห้อง แต่ละห้องเขียนภาพเทพชุมนุม ภาพเทพชุมนุมทั้งหมดที่
ปรากฏในแต่ละห้องนั้น เขียนขึ้นในลักษณะสมจริงอย่างมนุษย์ ทั้งรูปแบบพระพักตร์
ท่าทางการนั่งการพนมกร รวมทั้งการสวมเครื่องแต่งกาย ลวดลายประดับห้องอาคารใน
ภาพได้รับการออกแบบให้เป็นอย่างลายไทยที่แสดงรายละเอียดเต็มพื้นที่ ในพื้นที่ส่วนบน
ของผนังเขียนภาพเหล่าเทวดาแสดงท่าทางเหาะพนมกรถือดอกไม้วินพระพักตร์ไปทาง
พระปฐมเจดีย์เช่นเดียวกัน โดยช่างเขียนออกแบบให้ว่างภาพเทวดาแต่ละองค์ไว้ตรงกับ
พื้นที่ระหว่างซุ้มวงโค้ง พื้นที่บนสุดเขียนภาพผ้า幔ประกอบเพื่อบูชาตลอดผนัง
พร้อมทั้งประดับพื้นที่ว่างด้วยลายดอกไม้ร่วง ภาพเหล่าเทวดาที่ปรากฏเขียนในลักษณะ
สมจริงเช่นเดียวกัน

ผนังด้านทิศตะวันออกของพระวิหารหลวง(หมายเลข 2) เขียนภาพเต็มผนังตั้งแต่เพดานลงมาจนถึงพื้นที่ระหว่างประตูทั้งสอง โดยช่างเขียนแบ่งพื้นที่ทั้งหมดออกเป็นสองส่วนด้วยเส้นสินเทาขนาดใหญ่ ภายในกรอบเส้นสินเทา หรือพื้นที่สามเหลี่ยมกลางผนัง เขียนภาพพระปฐมเจดีย์ในลักษณะภาพตัดแบบสองมิติ แสดงให้เห็นพระเจดีย์องค์เดิมที่ถูกครอบทับด้วยพระเจดีย์องค์ที่เห็นในปัจจุบัน พื้นที่ภายนอกกรอบเส้นสินเทาเขียนภาพเหล่าเทวดากำลังแสดงท่าทางหาวะ พนมกรถือดอกไม้วี ผินพระพักตร์ไปทางภาพพระปฐมเจดีย์ที่อยู่ในกรอบเส้นสินเทา

ภาพที่ 9 การบูรณะองค์พระปฐมเจดีย์ในสมัยต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

ภาพดังกล่าว เขียนด้วยเทคนิคสีฝุ่น ตามแบบงานจิตรกรรมไทยประเพณีโบราณ โดยนำเทคนิคการเขียนภาพอย่างตะวันตกเข้ามาประยุกต์ใช้ได้แก่ การเขียนภาพอย่างสมจริง การเขียนภาพแบบมีจุดรวมสายตามิติภาพที่ถูกต้อง การใช้สีให้ภาพดูเหมือนจริงการใช้สีสร้างแสงเงาเพื่อสร้างให้ภาพดูเหมือนจริงมีมิติซึ่งเทคนิคเหล่านี้เป็นที่แพร่หลายในการเขียนจิตรกรรมฝาผนังในช่วงรัชกาลที่ 6 และสืบเนื่องต่อมา

1.2.1.5 ช่างเขียนภาพ

จิตรกรที่เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารหลวง คือ มหาเสวกตรีพระยาอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) เกิดเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2414 ท่านเกิดที่ตำบลวัดราชบูรณะ อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร เข้าศึกษาวิชาการชั้นต้นที่วัดสังเวชวิศยาราม สำนักพระอาจารย์เพชร พระอาจารย์สังข์และวิชาการอื่นๆ จากครูพูด ยู่ะ

ทุกคนเป็นผู้มีฝีมือทางด้านศิลปะ โดยเฉพาะด้านจิตรกรรมและการถ่ายภาพ จนได้เป็นช่างภาพประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยฉายพระบรมฉายาลักษณ์และการเสด็จประพาสในวาระต่างๆ

พระยาอนุศาสน์จิตรกรเข้ารับราชการครั้งแรกในปีพุทธศักราช 2436 ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ ต่อมาได้รับราชการในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ได้ขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ในปีพุทธศักราช 2454 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงบุรีนวราษฏร์ได้รับพระราชทานยศชั้นหัวหมื่นมหาดเล็ก มีบรรดาศักดิ์เป็น "พระยาอนุศาสน์จิตรกร" ตำแหน่งจางวางกรมช่างมหาดเล็กและโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้ากรมช่างมหาดเล็กในปีพุทธศักราช 2459 พระยาอนุศาสน์จิตรกรได้ดำรงตำแหน่งองคมนตรีในองค์พระมหากษัตริย์ 2 รัชกาล โดยเป็นองคมนตรีรัชกาลที่ 6 เมื่อพุทธศักราช 2462 และองคมนตรีในรัชกาลที่ 7 เมื่อพุทธศักราช 2469 พระยาอนุศาสน์จิตรกรถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พุทธศักราช 2492 สิริอายุได้ 78 ปี

พระยาอนุศาสน์จิตรกร เป็นช่างฝีมือในทางศิลปะหลายแขนง โดยเฉพาะการเขียนภาพ ทั้งภาพปก ภาพลายเส้นประกอบเรื่อง และภาพจิตรกรรมฝาผนัง เชี่ยวชาญทางเขียนภาพที่ใช้สีผสมน้ำปูนตามแบบโบราณ ภาพสีน้ำมัน ออกแบบเครื่องแต่งกาย สร้างฉากละครเรื่องต่างๆ ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดง ภาพวาดฝาผนังในสถานที่สำคัญ ได้แก่ พระราชวังสนามจันทร์ วัดพระปฐมเจดีย์ (นครปฐม) ภาพเรื่องรามเกียรติ์ ในพระที่นั่งบรมพิมานและระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภาพเขียนสีน้ำมัน บนกุฏิสมเด็จพระวัดเทพศิรินทราวาส ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณดาราราม(พระนครศรีอยุธยา)และวัดสามแก้ว(ชุมพร) เป็นต้น

ผลงานชิ้นเอกที่คนทั่วไปรู้จักมากที่สุดคือ เป็นภาพพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวิหารวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งใช้เวลาวาดเกือบสองปีเต็ม ในทางการถ่ายภาพท่านยังเป็นช่างภาพที่มีฝีมือดีเคยเป็นผู้อำนวยการร้านถ่ายรูปฉายานรสิงห์ (อยู่ตรงข้ามศาลาเฉลิมกรุงในปัจจุบัน) ร้านถ่ายรูปหลวง ได้ถ่ายภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และภาพสถานที่ต่างๆ ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จประพาสไว้เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้พระยาอนุศาสน์จิตรกรยังได้แต่งกวีนิพนธ์ไว้จำนวนหนึ่ง ตาม

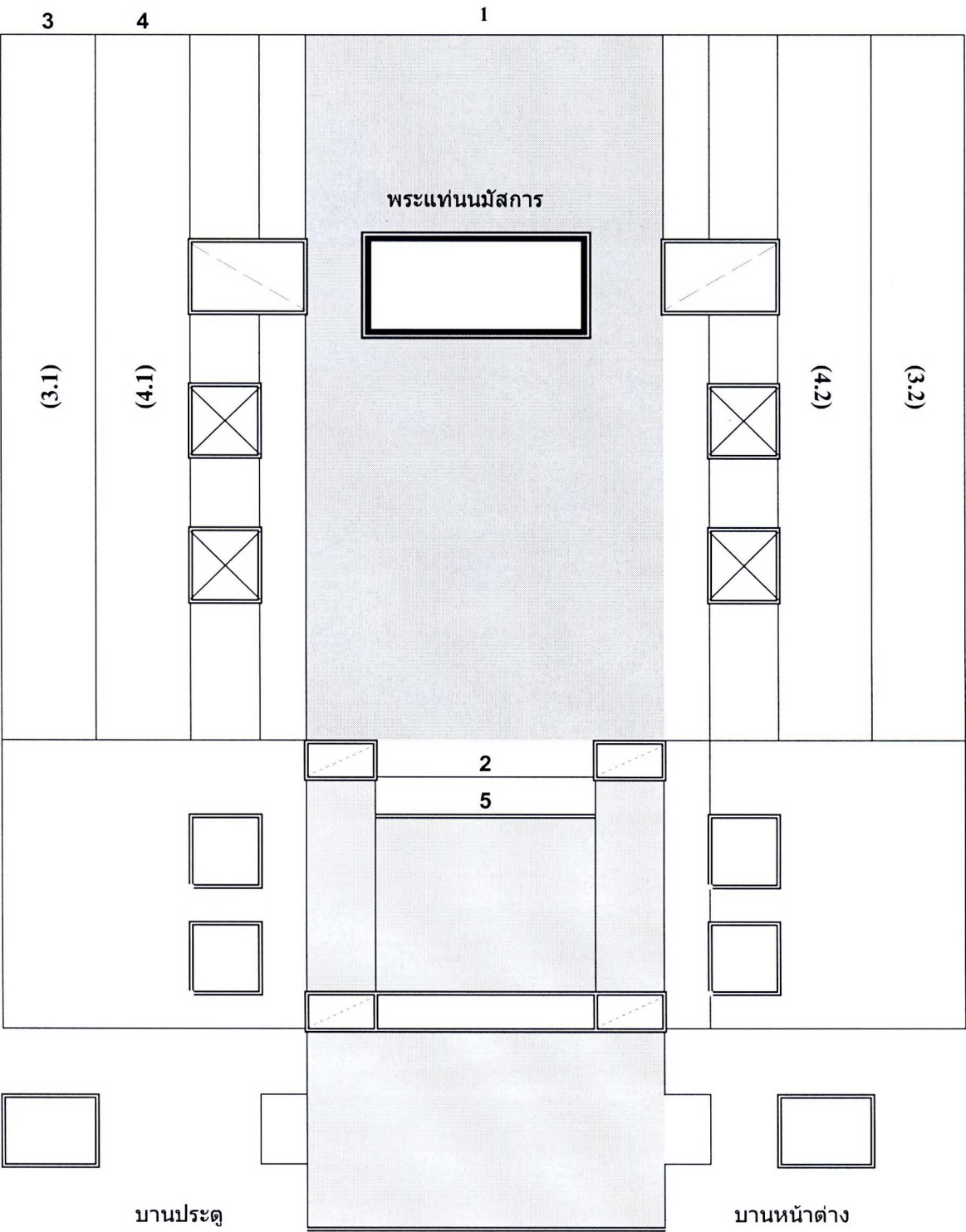
ความนิยมในแวดวงพระราชสำนักของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า เช่น นิราศตามเสด็จฯ เมื่อคราวตามเสด็จการแปรพระราชฐาน ระหว่างเมษายน - กรกฎาคม พุทธศักราช 2467

1.2.1.6 การเปิดให้ชม

โดยปกติ ผู้ที่มาชมจิตรกรรมฝาผนังวิหารด้านทิศ ตะวันออกหรือวิหารหลวง เป็นนักท่องเที่ยวและผู้แสวงบุญที่มากราบไหว้บูชาองค์พระ ปฐมเจดีย์และนมัสการพระบรมสารีริกธาตุที่ทางวัดอัญเชิญมาจาก 3 ประเทศ คือ ไทย อินเดีย และศรีลังกา ซึ่งสามารถเข้าชมได้ตลอด เว้นแต่ทางวัดจะใช้เป็นที่จัดงานพิธีการ

ภาพที่ 10 แผนผังการจัดองค์ประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถ
วัดพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม

1.1 พระวิหารหลวงด้านทิศตะวันออก

รายละเอียดของแผนผังจิตรกรรมฝาผนังพระวิหารหลวงด้านทิศตะวันออก

หมายเลข 1 ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน

ผนังด้านนี้เปิดโล่ง ไม่มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

หมายเลข 2 ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน

ผนังด้านนี้เขียนภาพตัดขวางภายในองค์พระปฐมเจดีย์

หมายเลข 3-4 ผนังด้านข้างทั้งสองด้าน

ผนังทั้งสองด้านเขียนภาพเทพชุมนุม นมัสการองค์พระปฐมเจดีย์

หมายเลข 5 ผนังมุขด้านหน้าพระวิหาร

ผนังด้านนี้เขียนภาพต้นพระศรีมหาโพธิ์

1.2.2 จิตรกรรมฝาผนังด้านทิศใต้ หรือ พระวิหารปัญญาวัคคีย์

1.2.2.1 สภาพทั่วไปของพระวิหาร

พระวิหารพระปัญญาวัคคีย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ขององค์พระปฐมเจดีย์ เป็นอาคารสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณีที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยมในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 วางตัวอาคารตามแนวเหนือ-ใต้ หันด้านหน้าไปทางทิศใต้ อาคารชั้นเดียว โครงสร้างก่ออิฐเสริมไม้ ตัวอาคารก่ออิฐถือปูน กว้าง 8 เมตร ยาว 21 เมตร หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ รัชกาลที่ 4 ทรงก่ออุรุ เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พุทธศักราช 2404 ลักษณะผังอาคารเป็นอาคารแบบธรรมดาในผังรูปเหลี่ยมผืนผ้า แบบมีเฉลียงคู่หน้า-หลัง ภายวิหารแบ่งออกเป็น 2 ห้อง ห้องนอกประดิษฐานพระพุทธรูปแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญญาวัคคีย์¹ ห้องด้านในประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรก²

1.2.2.2 สภาพทั่วไปของจิตรกรรมฝาผนัง

เดิมเป็นผนังเรียบไม่มีงานจิตรกรรม ในปีพุทธศักราช 2541 พระธรรมปริยัติเวที เจ้าอาวาสพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ได้พิจารณาเห็นว่า ผนังฝาผนังว่างเปล่าอยู่ เห็นควรให้เขียนภาพจิตรกรรมประวัติศาสตร์ แสดงเรื่องราวความเป็นมาของการก่อสร้างพระปฐมเจดีย์ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาประวัติศาสตร์แก่นุชนรุ่นหลังสืบต่อไปชั่ววันรัตนครีกาล

¹ พระปางโปรดปัญญาวัคคีย์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น นั่งขัดสมาธิ หน้าตักกว้าง 1.5 เมตร ปางประธานปฐมเทศนา มีพระสาวก 5 รูป ได้แก่ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ นั่งล้อมอยู่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงมีพระราชศรัทธา โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น

² พระปางนาคปรก เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น นั่งขัดสมาธิ ประทับนั่งบนขนดพญานาค 7 เศียร หน้าตักกว้าง 1.50 เมตร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงมีพระราชศรัทธา โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง

ภาพที่ 11 การร่างภาพจิตรกรรมในระยะเริ่มต้นภายในพระวิหารปัญญาจักขีย์

1.2.2.3 เนื้อหาในจิตรกรรมฝาผนัง

1) ประวัติความเป็นมาขององค์พระปฐมเจดีย์

เริ่มตั้งแต่ครั้งที่พระเจ้าอโศกมหาราช แห่งประเทศอินเดียโบราณ ทรงส่งสมณทูตมาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคแถบนี้ มีการสร้างพระปฐมเจดีย์องค์ที่ 1 ขึ้น มีรูปทรงคล้ายกับพระสถูปเมืองสาญจี ประเทศอินเดีย ตลอดจนพัฒนาการการปฏิสังขรณ์สืบต่อมาถึงปัจจุบัน

2) เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

พระธรรมปริยัติเวที เจ้าอาวาสพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ได้มอบหมายให้ พระศรีสุธรรมเวที ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นผู้สืบค้น รวบรวมข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจากพระคัมภีร์หลายที่ แล้วนำมาปรึกษากับฝ่ายช่างเขียนว่าจะนำเสนออย่างไร

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสได้นำข้อสันนิษฐานของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 มาเป็นแนวทางเขียนรูปในผนังห้องที่ 1 - 3 จากคัมภีร์มหาวงศ์ ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทพงศาวดารของลังกา เดิมเป็นภาษาบาลี แต่งเป็นคาถา 6 ตอน แบ่งเรื่องออกเป็น 101 ปริเฉท มีผู้แต่งเรื่องหลายท่าน หลายสมัย

ปริเฉทที่ 1 ถึงปริเฉทที่ 38 แต่งโดยท่านมหานาม

สันนิษฐานว่าแต่งในสมัยพระเจ้าชาตุเสน ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12 แต่งเป็นร้อยกรอง นำเนื้อหาจำนวนหลายเรื่องจากอรรถกถา เริ่มด้วยพุทธประวัติจนจบและโยงเข้าหาพงศาวดารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ระบุว่าหลังจากการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 ที่เมืองปาฏลิบุตร โดยพระโมคคัลลีบุตระ ดิสสะเป็นประธานซึ่งใช้เวลา 9 เดือน พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูต ไปเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนในดินแดนต่างๆ ถึง 9 แห่ง (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2534) ดังนี้ สายที่ 1 : สมณทูตมัทธันติกะ (มัทธานทิน) ไปยังแคว้นแคชเมียร์และคานธาระ (รวมเปศวาร์และราวาปินดี ในแคว้นปัญจาบ ซึ่งอยู่บริเวณตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย) สายที่ 2 : สมณทูตมหาทวะ ไปยังมหิษมณฑล ตั้งอยู่พื้นที่ทางตอนใต้ของเทือกเขาวินชัยในภาคกลางด้านตะวันตกของอินเดีย สายที่ 3 : สมณทูตรักจิตะไปยังวนวาสีบริเวณภาคใต้ของอินเดีย สายที่ 4 : สมณทูตธรรมรักจิตะ ไปยังอปปรานตะ ตั้งอยู่พื้นที่ทางตอนเหนือของแคว้นคุชราตกเถียรวารกัจฉะและสินท์ ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของประเทศอินเดีย สายที่ 5 : สมณทูตมหาธรรมรักจิตะไปยังมหารัฐุแห่งแคว้นมหาราษฎร์ ที่อยู่ของชาวมาราฐี บริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย สายที่ 6 : สมณทูตมหารักจิตะไปยังประเทศยวนะ (ปัจจุบันคือประเทศกรีกซึ่งอยู่ทางชายแดนตะวันตกของประเทศอินเดีย) สายที่ 7 : สมณทูตมัทธิมะ ไปยังหิมวันตะ อยู่พื้นที่แถบภูเขาหิมาลัย ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศอินเดีย สายที่ 8 : สมณทูตโสณะและอุตตระไปยังสุวรรณภูมิ สายที่ 9 : สมณทูตหินทะไปยังคัมภีปนดิ ประเทศลังกา

จากความในคัมภีร์มหาวงศ์ พระองค์สันนิษฐานว่าในบริเวณที่ตั้งของพระปฐมเจดีย์ คือ ดินแดนสุวรรณภูมิ ที่พระเจ้าอโศกมหาราช ส่งสมณทูตสายที่ 8 พระโสณะเถระและพระอุตตระเถระ และคณะมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกในดินแดนแถบนี้ ฉะนั้นงานเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนแรก จึงเป็นราวเกี่ยวพระเจ้าอโศกมหาราชในประเทศอินเดีย ดังปรากฏในคัมภีร์มหาวงศ์ จากนั้นจึงตามด้วยเรื่องพระโสณะเถระ พระอุตตระเถระและคณะ เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ แล้วสร้างพระปฐมเจดีย์ขึ้นเป็นองค์แรก

3) ภาพทวารบาล เขียนไว้บริเวณบานประตูและบาน

หน้าต่าง ด้านในของพระวิหาร

1.2.2.4 การจัดองค์ประกอบภาพ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระวิหารหลวง มีการจัดองค์ประกอบภาพโดยแสดงไว้ในหน้า 97 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ช่างเขียนได้แบ่งการเขียนภาพออกเป็น 8 ตอน เขียนบน

ผนัง รวม 8 ด้านดังนี้

ผนังที่ 1 ชื่อภาพ ชูภาพห้องพระนาคปรก อยู่ด้านขวามือพระประธาน (หมายเลข1)

เนื้อหา เขียนภาพภายหลังการสวรรคตของพระเจ้าพินธุสาร กษัตริย์แห่งแคว้นมคธ บรรดาพระราชโอรสได้ต่อสู้แย่งชิงราชบัลลังก์ พระเจ้าอโศกได้ขึ้นครองราชย์จึงสั่งประหารบรรดาพระราชโอรส และทรงขยายอาณาเขตจนสามารถยึดครองแคว้นกสิงคะ พระเจ้าอโศกทรงเศร้าสลดเสียใจที่มีทหารล้มตายจำนวนมาก ต่อมาทรงพบกับสามเณรนิโครธจึงทรงเลื่อมใสศรัทธา และได้ริเริ่มทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้นักบวชต่างศาสนาปลอมแปลงตนเข้ามาเป็นพระภิกษุ ภิกษุที่ทราบ จึงไม่ยอมเข้าร่วมอุโบสถสังฆกรรม จึงสั่งให้อำมาตย์ไปแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยขอให้ทำอุโบสถสังฆกรรมร่วมกัน แต่อำมาตย์ไม่สามารถแก้ไขได้ จึงสั่งประหารพระภิกษุไปจำนวนหลายรูป เมื่อพระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระรู้เข้าจึงมาขวางการประหาร

ภาพที่ 12 พระเจ้าอโศกทรงเลื่อมใสศรัทธาและได้ริเริ่มทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ผนังที่ 2 ชื่อภาพ ชุติภาพเบื้องหลังพระนาคปรก (หมายเลข2)

เนื้อหา เขียนภาพพระเจ้าอโศก ทรงรับรู้ว่า พระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระเข้าใจแจ่มแจ้งในพระธรรมวินัย จึงตั้งให้เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ทำการสังคายนาพระธรรมวินัย โดยพระเจ้าอโศกทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์ ถ้าภิกษุรูปใดแสดงธรรมวิปลาดคลาดเคลื่อน ไปก็ให้สึกเสียโดยพระราชทานผ้าขาวให้สึกไป พระเจ้าอโศกทรงสร้างสิ่งอนุสรณ์เป็นพุทธสถานมากมายและเมื่อทำการสังคายนาเสร็จแล้ว ทรงส่งสมณทูต 9 สายเพื่อออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคณะสมณทูตสายที่เดินทางมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ มี 5 รูป คือ พระโสณะเถระ พระอุตระเถระ พระณานิยะเถระ พระภูริยะเถระ พระมุณิยะเถระ

ภาพที่ 13 พระเจ้าอโศกทรงส่งพระโสณะเถระและคณะ พร้อมพระบรมสารีริกธาตุ มายังดินแดนสุวรรณภูมิ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผนังที่ 3 ชื่อภาพ ชุติภาพเบื้องซ้ายพระนาคปรก (หมายเลข3)

เนื้อหา เขียนภาพพระโสณะเถระ พระอุตระเถระ และคณะเดินทางขึ้นฝั่งยังดินแดนสุวรรณภูมิ ชาวสุวรรณภูมิจึงคิดว่าเป็นพวกนางยักษ์ปลอมตัวมา จึงวิ่งหนีและคิดป้องกันตัว พระโสณะเถระ พระอุตระเถระ ได้แสดงปาฏิหาริย์นิรมิตกายปิดล้อมนางยักษ์พร้อมทั้งแสดงพระธรรมเทศนา จน

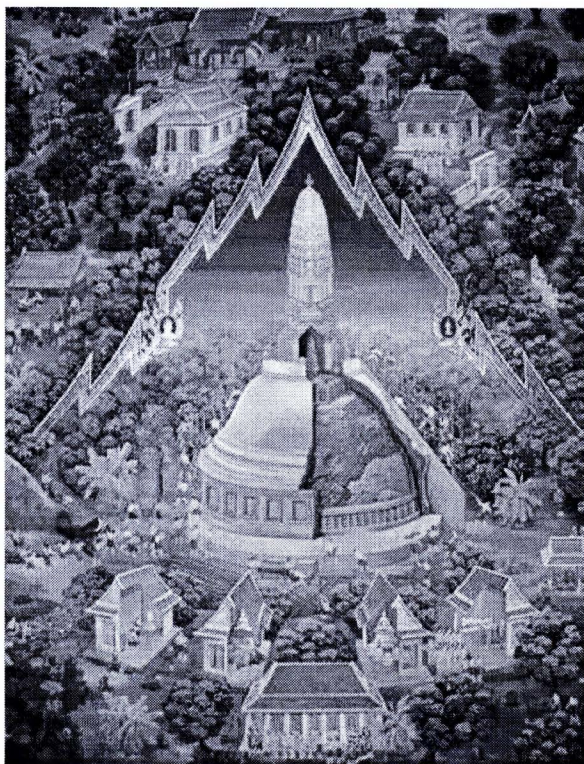
นางยักษ์เลื่อมใสและหันมานับถือ แสดงตนเป็นอุบาสิกา พระสมณทูตยังได้ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวสุวรรณภูมิ ชาวสุวรรณภูมิเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างมาก มีการสร้างพระปฐมเจดีย์และอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ พร้อมทั้งสร้างวัดวาอาราม สร้างโบสถ์ วิหาร และกุฏิสงฆ์

ภาพที่ 14 นางยักษ์ รับฟังพระธรรมเทศนาและแสดงตน เป็นอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา

ผนังที่ 4 ชื่อภาพ ชุคภาพเบื้องหน้าพระนาคปรก (หมายเลข4)

เนื้อหา เขียนภาพเล่าเรื่องพญากง พญาพาน จนถึง พญาพานรู้สึกเศร้าเสียใจในสิ่งที่ตนเองกระทำจึงปรึกษาพระเถระผู้เป็นอาจารย์ ได้รับคำแนะนำให้สร้างเจดีย์อุทิศถวายพระบิดาและยายหอม พญาพานจึงค้นสถานที่สร้างพระเจดีย์จนได้พบเจดีย์ทรงบาตรคว่ำตั้งอยู่ในป่ารก ทรงเชื่อว่าเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จึงทรงสร้างเจดีย์ทรงยอดปรางค์ครอบไว้ เรียกว่า พระประชมและสร้างพระประโทณเจดีย์อุทิศส่วนกุศลให้ยายหอม

ภาพที่ 15 พญานาทรงสร้างเจดีย์ทรงยอดปราศรัยครอบไว้

สมเด็จพระเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (จ้ำ บุนนาค) ได้รวบรวมเรียบเรียงไว้ในหนังสือ เรื่อง พระปฐมเจดีย์ ตั้งแต่ปีฉลูในพุทธศักราช 2408 โดยที่ท่านสืบแสวงหาจาก หนังสือเก่า ได้ความที่พระยาราชสัมภารากร(เทศ) ฉบับหนึ่งว่าด้วยเรื่องที่ดา ปะขาวรอดชาวบ้านพระปฐมเจดีย์เกิดในราวพุทธศักราช 2329 สมัยรัชกาลที่ 1 กับอีกฉบับหนึ่งได้มาจาก พระวิเชียรปรีชา (น้อย)³ เจ้ากรมราชบัณฑิตฝ่าย พระราชวังบวร ในรัชกาลที่ 1 ความทั้งสองเรื่องนี้คล้ายคลึงกันจึงนำมารวมเป็น เรื่องเดียวกัน โดยใช้ชื่อว่า ดำนานพระปฐมเจดีย์ ฉบับพระยาราชสัมภารากรแล ฉบับดาปะขาวรอด เรื่องที่สมเด็จพระเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (จ้ำ บุนนาค) รวบรวม โดยอ้างอิงข้อความมาจากในหนังสือที่พระยามหาอรรคนิกร (เหม็น)⁴ และที่ นายทองฉบับหนึ่ง ได้มีข้อความคล้ายคลึงกันจึงเรียบเรียงเป็นฉบับเดียวกันใช้ ชื่อว่า ดำนานพระปฐมเจดีย์และพระประโทณเจดีย์ ฉบับพระยามหาอรรคนิกรแล

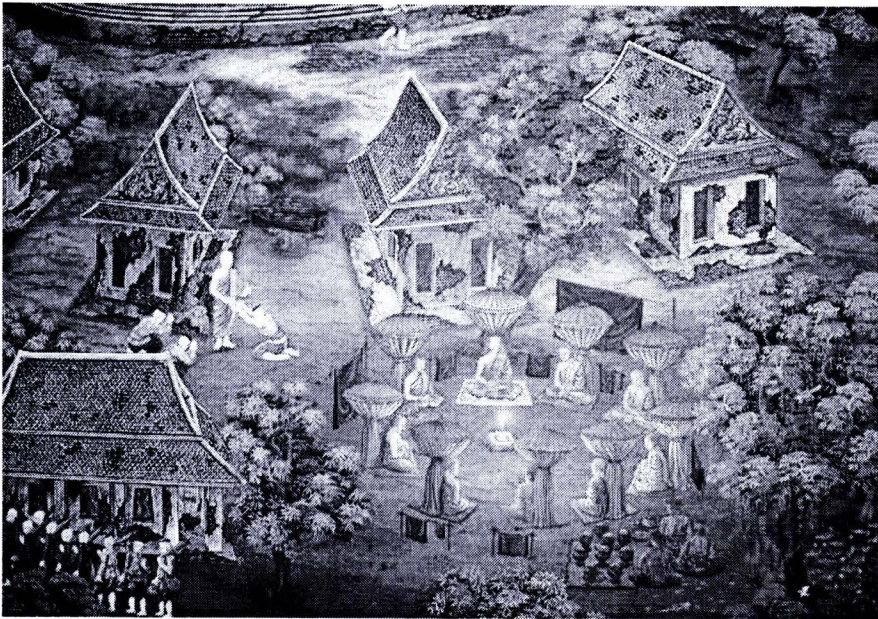
³ พระวิเชียรปรีชา (น้อย) เจ้ากรมราชบัณฑิตฝ่ายพระราชวังบวร ในรัชกาลที่ 1 เป็นผู้รวบรวมเรื่องมา เรียบเรียง พงศาวดารเหนือ

⁴ พระยามหาอรรคนิกร (เหม็น) จางวางทหารปืนเมืองสมุทรปราการ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้รับการ เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาพิชัยรัตนฤทธิ

ฉบับนายทอง ท่านผู้ช่วยเจ้าอาวาสเลือกใช้ตำนานพระปฐมเจดีย์ ฉบับพระยาราชสัมภารากร แลฉบับตาปะขาวรอด มาเขียนงานจิตรกรรมฝาผนังในวิหาร

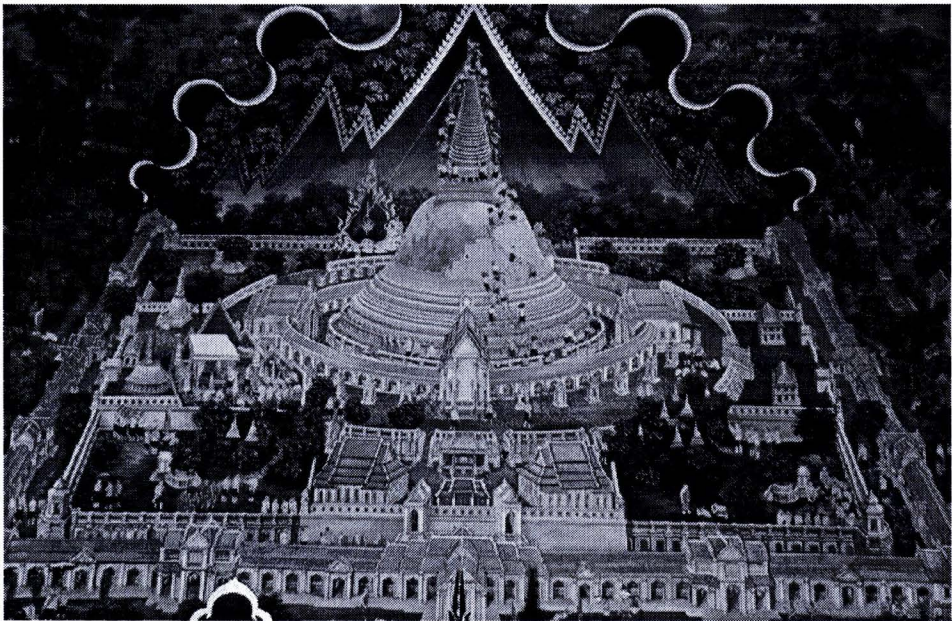
ผนังที่ 5 ชื่อภาพ ชูภาพเบื้องขวาพระนาคปรก (หมายเลข5)

เนื้อหา เขียนภาพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงผนวชอยู่ได้เสด็จธุดงค์มาที่พระปฐมเจดีย์ ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า“พระประชม” เป็นเจดีย์ที่มีลักษณะเป็นยอดคปรางค์ ได้ทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์เป็นลำแสงปรากฏที่องค์เจดีย์ ทรงอธิษฐานขอพระบรมสารีริกธาตุ 2 องค์ เมื่อเสด็จกลับถึงวัดมหาธาตุที่กรุงเทพฯ ได้พบพระบรมสารีริกธาตุที่พระเม้าพิของพระพุทธเนาวรัตน์ ในหอพระเป็นเหตุอัศจรรย์ยิ่งนัก จึงทรงอธิษฐานจิตว่าจะบูรณปฏิสังขรณ์พระมหาเจดีย์ เมื่อได้เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติแล้ว ทรงเสด็จประกอบพิธีสมโภชและพระราชทานพระนามใหม่ว่า “พระปฐมเจดีย์” โปรดเกล้าฯให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (จำ บุนนาค) เป็นแม่กองบูรณปฏิสังขรณ์ใหญ่ นอกจากนั้นยังโปรดเกล้าฯให้สร้างพระอุโบสถ วิหารทิศ วิหารคระเบียง หอระฆัง ตลอดจนกุฏิเสนาสนะสงฆ์ พระพุทธรูปองค์สำคัญหลายองค์เช่น พระพุทธลีลึงค์ พระไสยาสน์ และชุดคลองเจดีย์บูชา คลองมหาสวัสดิ์ เป็นการเปิดเส้นทางคมนาคมจากกรุงเทพฯ สู่จังหวัดนครปฐม

ภาพที่ 16 พระวชิรญาณโณภิกขุ เสด็จมานมัสการพระประชมเจดีย์แขวงเมืองนครชัยศรี

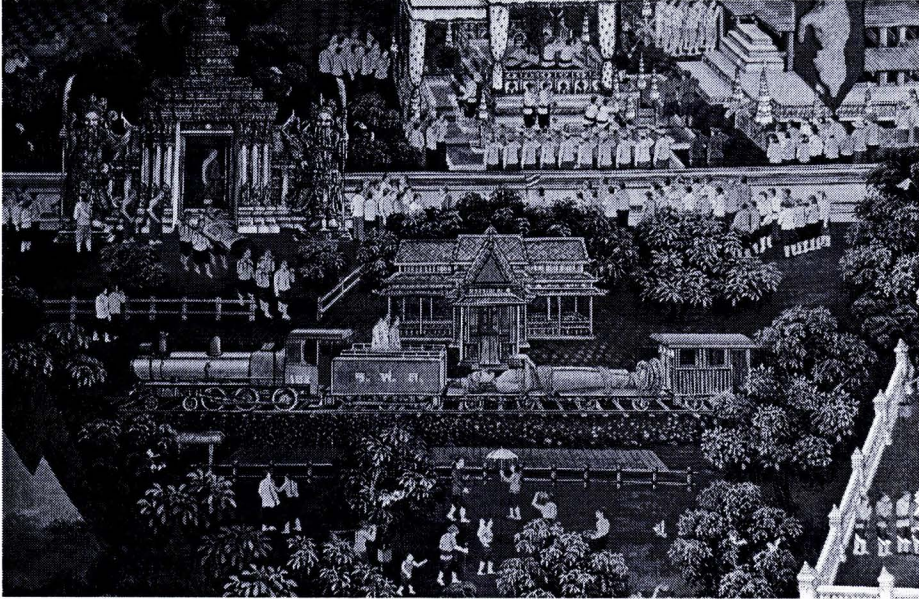
หน้าที่ 6 ชื่อภาพ ชุดภาพเบื้องหลังพระปางปฐมเทศนา (หมายเลข6)

ภาพที่ 17 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธียกพระมหามงกุฎยอดพระปฐมเจดีย์ และการปูกระเบื้องดินเผาเคลือบสี

เนื้อหา เขียนภาพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาประกอบพิธียกยอดพระมหามงกุฎยอดพระปฐมเจดีย์ โปรดเกล้าฯ ให้ประดับกระเบื้องเคลือบที่องค์พระปฐมเจดีย์ สร้างระเบียงชั้นล่างรอบทั้ง 4 ทิศ ปูลูกลั่นไม้และแต่งตั้งพระสงฆ์วัดพระปฐมเจดีย์ ดำรงสมณศักดิ์และปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัด นอกจากนี้ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการเดินรถไฟผ่านนครปฐม จัดให้มีโรงเรียน จัดตั้งการปกครองส่วนท้องถิ่นและสาธารณูปโภคอื่นๆ มากมาย

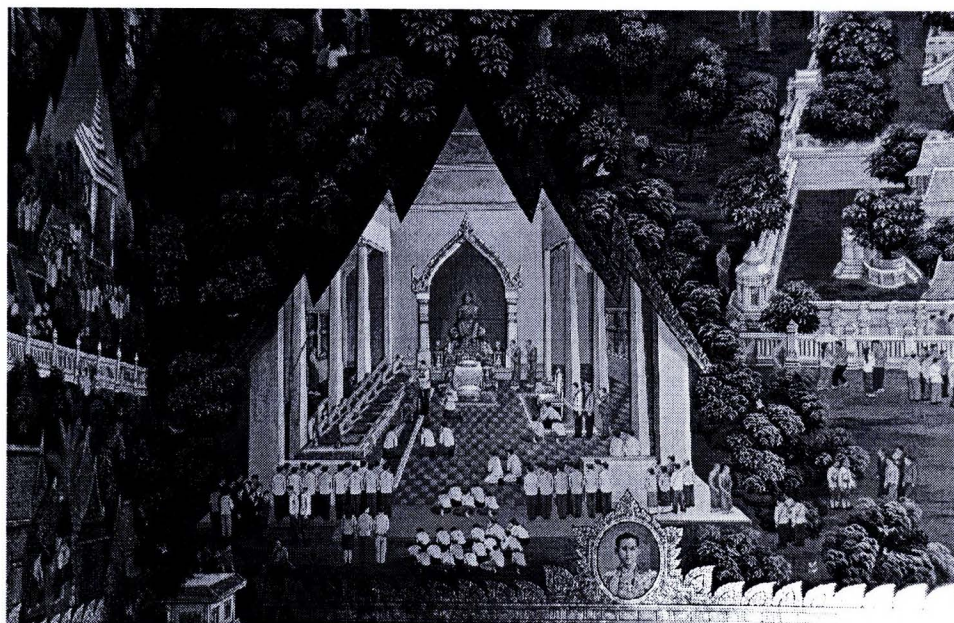
ผนังที่ 7 ชื่อภาพ ชุศภาพเบื่องซ้ายพระปางปฐมเทศนา (หมายเลข7)

ภาพที่ 18 ขบวนอัญเชิญองค์พระร่วงโรจนฤทธิ์ จากกรุงเทพฯ มาถึงสถานนครปฐม

เนื้อหา เขียนภาพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ ซึ่งทรงได้มาจากเมืองศรีสัตนาตย์ (สุโขทัย) แล้วโปรดให้อัญเชิญมาประดิษฐานที่วิหารด้านทิศเหนือ แล้วถวายพระนามว่า “พระร่วงโรจนฤทธิ์” ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ประดับกระเบื้ององค์พระปฐมเจดีย์ที่ยังค้างคาอยู่ให้แล้วเสร็จ ปรับปรุงพระวิหารหลวง โดยเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านใน และวิหารด้านทิศเหนือ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระร่วงโรจนฤทธิ์ สร้างกำแพงแก้วแทนระเบียงชั้นล่างในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ชำรุด รอบทั้ง 4 ทิศ เมื่อรัชกาลที่ 6 ทรงสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาประกอบพิธีบรรจุพระบรมราชสรีรางคารในรัชกาลที่ 6 ไว้ ณ ฐานปัทม์องค์พระร่วงโรจนฤทธิ์ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่

หน้าที่ 8 ชื่อภาพ ชุดภาพเบื้องหน้าพระปางปฐมเทศนา (หมายเลข8)

ภาพที่ 19 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จในการพิธีบำเพ็ญกุศลถวายผ้าพระกฐิน

เนื้อหา เขียนภาพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จในการพิธีบำเพ็ญกุศลถวายผ้าพระกฐิน เมื่อขณะยังทรงผนวชได้เสด็จมาถวายสักการะพระร่วงโรจนฤทธิ์ฯ เวียนเทียน ประทักษิณ พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน และส่งเครื่องถวายสักการะองค์พระปฐมเจดีย์เป็นประจำทุกปี ส่วนองค์พระปฐมเจดีย์ได้มีการสร้างกำแพงแก้ว ชั้นนอกเพิ่มอีกทั้ง 4 ด้าน และบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระปฐมเจดีย์เรื่อยมา ในวโรกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี พระธรรมปริยัติเวที เจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ ได้จัดสร้างพระร่วงโรจนฤทธิ์องค์จำลอง เนื้อทองคำ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งโปรดเกล้าให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จแทนพระองค์ นอกจากนี้พระธรรมปริยัติเวทีได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจาก 3 ประเทศ คือ ประเทศอินเดีย ประเทศศรีลังกา และประเทศไทยมาประดิษฐานไว้ ณ องค์พระปฐมเจดีย์

นอกจากเขียนตามตามผนังด้านต่างๆ ทั้ง 8 ด้านแล้ว บริเวณโดยรอบภายในพระวิหาร ยังมีการเขียนภาพบริเวณบานประตูและบานหน้าต่างด้วย โดยทุกบานเขียนภาพทวารบาล ซึ่งมีลักษณะแปลกและแตกต่างจากเทพทวารบาลที่เขียนโดยทั่วไปตามจิตรกรรมประเพณี ซึ่งถือว่าเป็นความพยายามและความคิดสร้างสรรค์ของช่างที่ต้องการให้การพัฒนารูปแบบใหม่ๆ แต่ก็ยังคงเค้าเดิมของจิตรกรรมประเพณีอยู่เป็นแกน

ภาพที่ 20 แสดงภาพเทพทวารบาลที่เขียนบนบานประตูและบานหน้าต่าง

1.2.2.5 ช่างเขียนภาพ

งานจิตรกรรมฝาผนังครั้งแรกเกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ในคราวแก้ไขเพิ่มเติมวิหารด้านทิศตะวันออกหรือพระวิหารหลวงครั้งใหญ่ในปีพุทธศักราช 2456 ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) เป็นแม่กองควบคุมช่างเขียน ในการเขียนครั้งนี้ถือว่าเป็นจิตรกรรมฝาผนังครั้งแรกที่พระปฐมเจดีย์

ปีพุทธศักราช 2541 พระธรรมปริยัติเวทีเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร รูปปัจจุบันได้มีแนวความคิดที่จะเขียนจิตรกรรมฝาผนังเล่าประวัติพระปฐมเจดีย์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่วิหารด้านทิศใต้ หรือวิหารปัญญาจักขีย์ จึง

ได้แจ้งไปยังกรมศิลปากร เพื่อขออนุญาตดำเนินการต่อไป จากนั้นทางวัดจึงได้ทำการติดต่อกับสถาบันศิลปกรรม ส่วนช่างสิบหมู่เพื่อขอช่างเขียน ต่อมาได้รับแจ้งตอบจากผู้อำนวยการส่วนช่างสิบหมู่ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคมพุทธศักราช 2541 ว่า ในการนี้ส่วนช่างสิบหมู่ได้พิจารณาแล้วไม่ขัดข้องและอนุญาตให้เจ้าหน้าที่ดำเนินงานประสานงานกับทางวัด จนกว่าจะแล้วเสร็จ

จากนั้นทางวัดได้ติดต่อหาช่างเขียนภาพจิตรกรรม ดำเนินการไปได้สักระยะหนึ่งมีข้อขัดข้องบางประการเกิดขึ้นทำให้งานล่าช้าไปมาก พระธรรมปริยัติเวทีเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ ได้มอบให้พระศรีสุธรรมเวที ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นผู้ศึกษาหาข้อมูลและทางวัดได้จ้างเหมานายอนุสรณ์ (จำลอง) คิวพิเศษ นายจำนง รัตนกุล และคณะ เป็นนายช่างเขียนภาพ เริ่มเขียนภาพปีพุทธศักราช 2547 แล้วเสร็จในปีพุทธศักราช 2551 รวมระยะเวลา 5 ปี

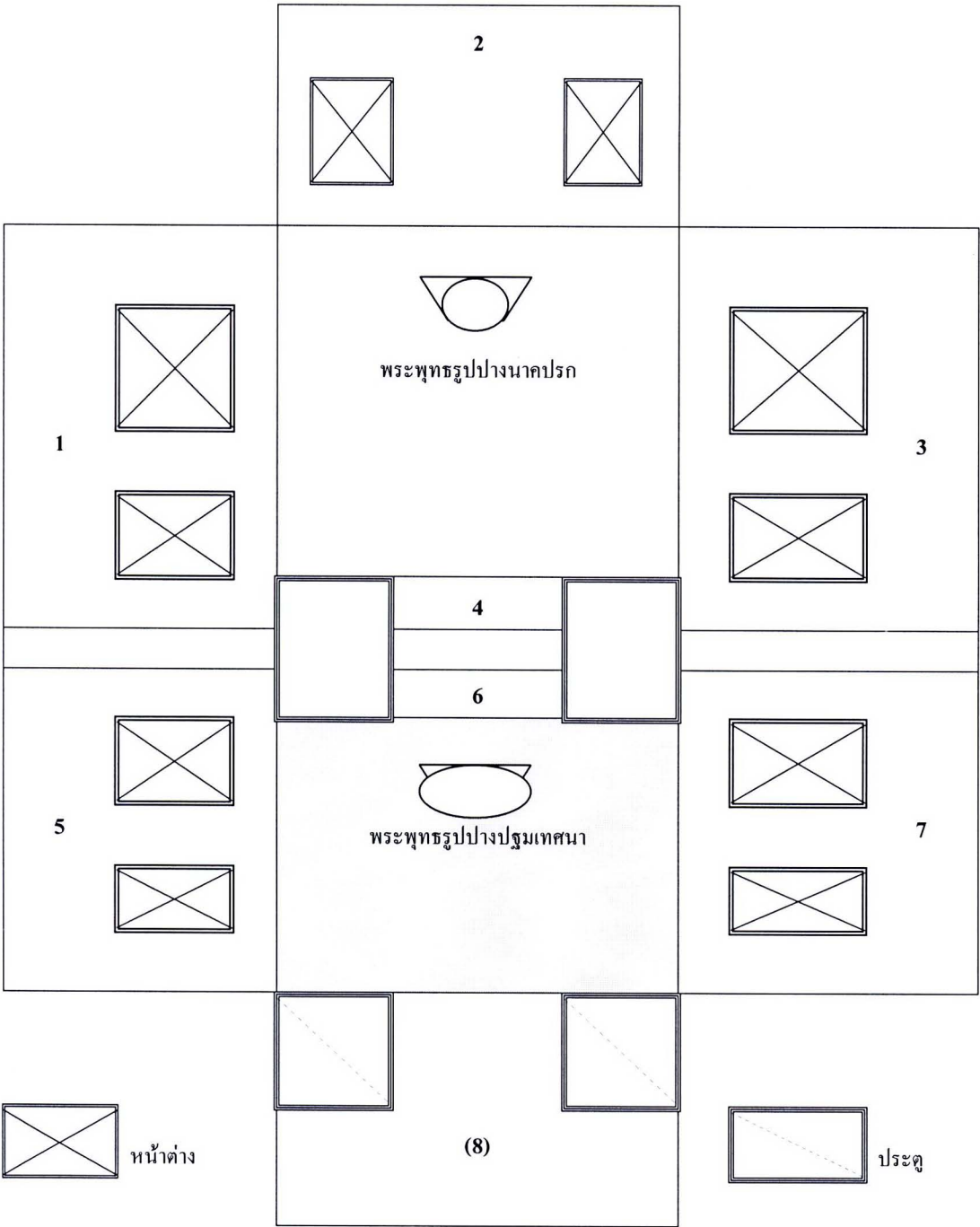
เทคนิคในการจัดองค์ประกอบของภาพยึดคติเดิมแต่โบราณ คือ ทศนียวิทยาแบบเชิงเส้นขนาน แต่มีทัศนียภาพแบบตะวันตก มีการใช้แสงเงาทำให้เกิดมิติผลลักระยะใกล้-ไกล คล้ายภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามในยุคครอบรอบกรุงรัตนโกสินทร์ 150 ปี และสมัยปัจจุบัน

1.2.2.6 การเปิดให้ชม

ยังไม่เปิดให้เข้าชมอย่างเป็นทางการ แต่จะเปิดกรณีพิเศษในช่วงงานนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ โดยมีช่างที่เขียนภาพจิตรกรรมอาสามาเป็นวิทยากรในการบรรยายและให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติและเรื่องราวในภาพจิตรกรรม

ภาพที่ 21 แผนผังการจัดองค์ประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถ
วัดพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม
1.2 พระวิหารปัญจวัคคีย์ ทางด้านทิศใต้

รายละเอียดของแผนผังจิตรกรรมฝาผนังพระวิหารปัญญาวัคคีย์ ทางด้านทิศใต้

หมายเลข 1 ชูภาพห้องพระนาคปรก ด้านขวามือพระประธาน

แสดงภาพเนื้อหาเกี่ยวกับการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าอโศก

หมายเลข 2 ชูภาพเบื้องหลังพระนาคปรก

แสดงภาพเนื้อหาการทำสังคายนาพระไตรปิฎกโดยพระเจ้าอโศก
มหาราชเป็นประธาน

หมายเลข 3 ชูภาพเบื้องซ้ายพระนาคปรก

แสดงภาพเนื้อหาเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาบน
แผ่นดินสุวรรณภูมิ ของพระพระโสณะเถระ พระอุตระเถระ

หมายเลข 4 ชูภาพเบื้องหน้าพระปางนาคปรก

แสดงภาพเนื้อหาตำนานพระยาภิกษุ พระยาพาน

หมายเลข 5 ชูภาพเบื้องขวาพระปางปฐมเทศนา

แสดงภาพเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชากรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีต่อองค์พระปฐมเจดีย์

หมายเลข 6 ชูภาพเบื้องหลังพระปางปฐมเทศนา

แสดงภาพเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชากรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อองค์พระปฐมเจดีย์

หมายเลข 7 ชูภาพเบื้องซ้ายพระปางปฐมเทศนา

แสดงภาพเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชากรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีต่อองค์พระปฐมเจดีย์

หมายเลข 8 ชูภาพเบื้องหน้าพระปางปฐมเทศนา

แสดงภาพเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชากรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระ
พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ ที่มีต่อองค์พระปฐมเจดีย์

ภาพที่ 22.01

จิตรกรรมฝาผนังวิหารทิศใต้องค์พระปฐมเจดีย์

ภาพเรื่องพญางัง-พญาพาน

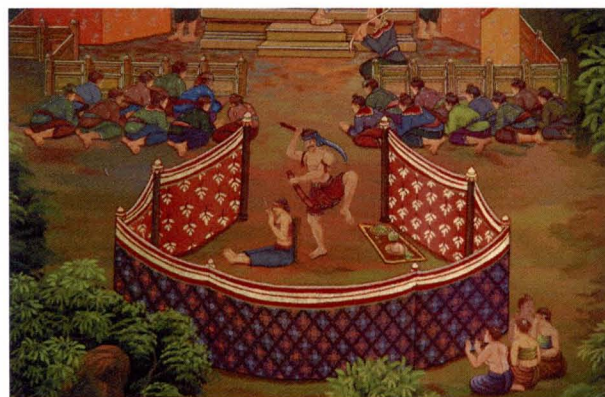
ภาพหมู่บ้าน ยายหอมพบเด็กเลยเก็บมาเลี้ยงดูเป็นบุตร

ภาพยกทัพช้าง

ภาพพญาพานทำศึกกับพญางังผู้เป็นบิดาแล้วถูกปลงহারในสนามรบ

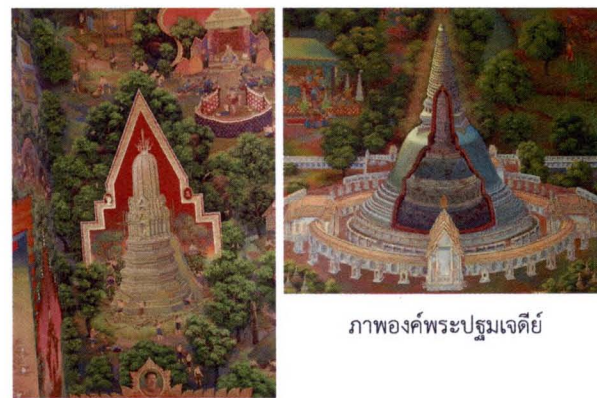
ภาพพญาพานสั่งประหารยายหอมที่ไม่บอกความจริง

ภาพพญาพานสำนึกผิดที่สั่งประหารยายหอม

ภาพพญาพานพร้อมข้าราชการบริวาร เดินสมทานศีล

ภาพองค์พระปฐมเจดีย์

ภาพสร้างเจดีย์เพื่ออุทิศให้พญางังพระบิดา

ภาพที่ 22.02

จิตรกรรมฝาผนังวิหารทิศใต้องค์พระปฐมเจดีย์

ภาพพระราชวังพระเจ้าโศกมหาราช

ภาพสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

ภาพพระเจ้าโศกมหาราช

ภาพมหาเจดีย์พุทธคยา เมืองพุทธคยา

ภาพเสาหินพระเจ้าโศกมหาราช

ภาพบริณิพพานสถูป เมืองกุสินารา

ภาพสถูปพระเจ้าโศกมหาราช ที่เมืองสาญจี

ภาพธัมเมกขสถูป ที่เมืองสารนาถ

ภาพแคว้นมคธ จักรวรรดิของพระเจ้าอโศกมหาราช

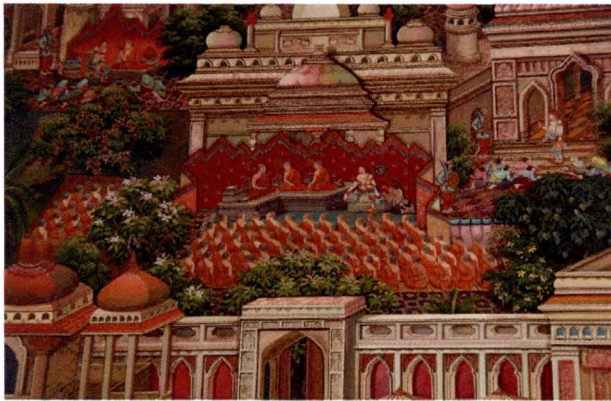
ภาพพระเจ้าอโศกมหาราชตั้งสายสมณชุตเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ภาพพระเจ้าอโศกมหาราชให้พระภิกษุให้ถ้อยคำลาดเคลื่อนสีกจากการเป็นสงฆ์

ภาพพระเจ้าอโศกมหาราชทรงชักถามข้อพระธรรมวินัย

ภาพการสังคายนาพระไตรปิฎก

ภาพพระเจ้าอโศกมหาราช มอบพระบรมสารีริกธาตุแก่สมณชุตทั้ง ๔ สาย

ภาพการชักถามข้อธรรมะ

ภาพส่งสมณชุตสายที่ ๘ ลงเรือสำเภาท่องยังดินแดนสุวรรณภูมิ

ภาพที่ 22.04

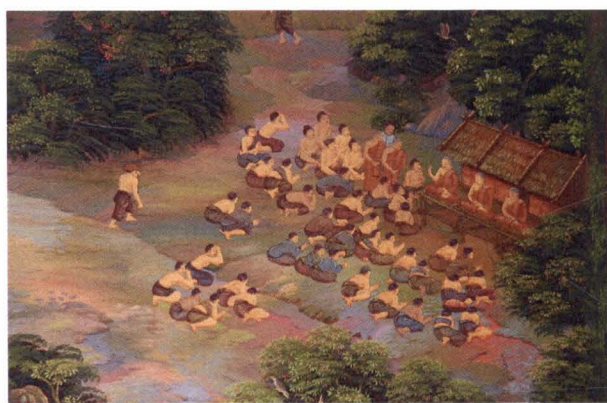
จิตรกรรมฝาผนังวิหารทิศใต้องค์พระปฐมเจดีย์

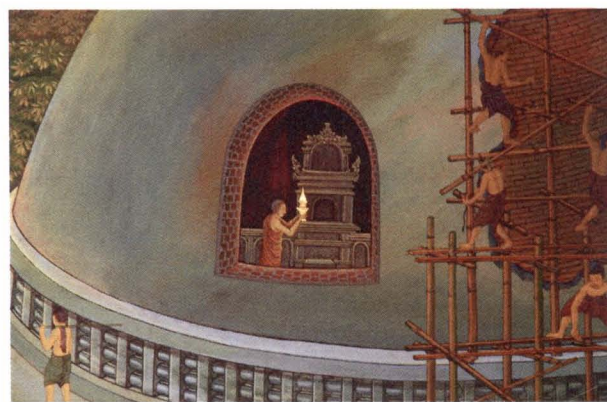
ภาพนางยักษ์จับเด็กกินเป็นอาหาร

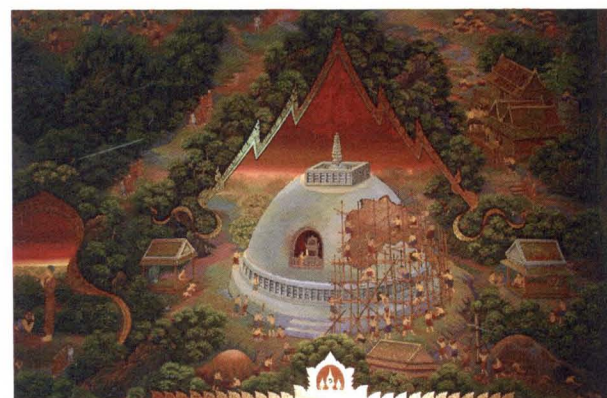
ภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวสุวรรณภูมิ

ภาพชาวบ้านเลื่อมใสมาฟังธรรมจากพระโสมณะเถระ

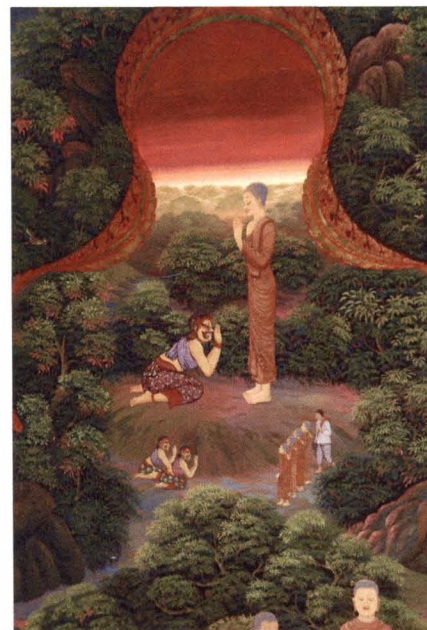
ภาพพระโสมณะเถระประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

ภาพชาวบ้านมีความศรัทธาจึงสร้างพระเจดีย์
เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

ภาพพระโสมณะเถระแสดงปาฏิหาริย์จนนางยักษ์เลื่อมใส

ภาพนางยักษ์แสดงตนเป็นอุบาสิกในพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 22.05

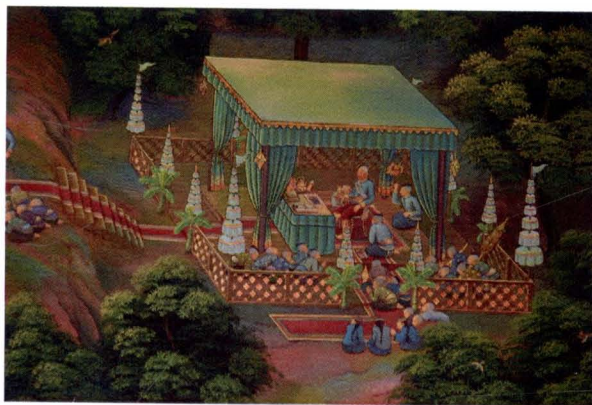
จิตรกรรมฝาผนังวิหารทิศใต้องค์พระปฐมเจดีย์

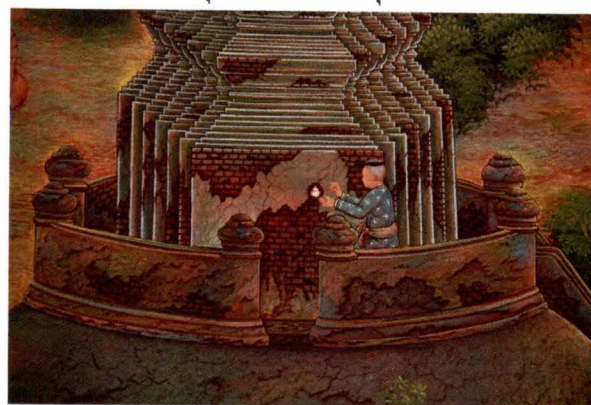
ภาพพระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎาทรงอธิฐานจิตขอพระบรมสารีริกธาตุ

ภาพเจ้าฟ้ามงกุฎามอบศพให้นายริน (มหาดเล็ก) นำไปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

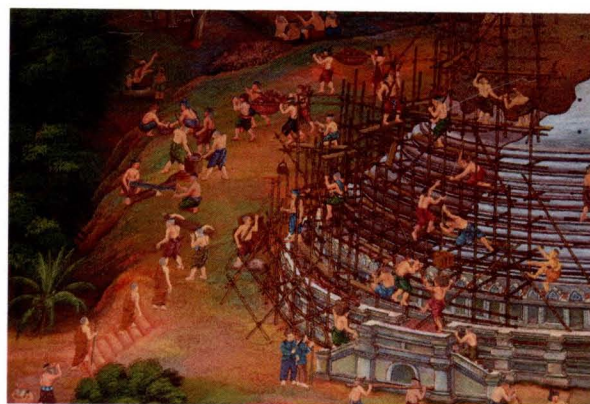
ภาพเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (เจ้า บุนนาค) เป็นแม่งานควบคุมการก่อสร้าง

ภาพนายรินกำลังบรรจุศพทองคำ

ภาพการเผาศรี เพื่อใช้ในการก่อสร้างองค์พระปฐมเจดีย์

ภาพกำลังก่อสร้างองค์พระฯ ใช้ไม้ไผ่เป็นนั่งร้าน

ภาพรัชกาลที่ ๔ ทรงตรวจงานสร้างองค์พระปฐมเจดีย์

ภาพการก่อสร้างองค์พระปฐมเจดีย์

ภาพที่ 22.06

จิตรกรรมฝาผนังวิหารทิศใต้องค์พระปฐมเจดีย์

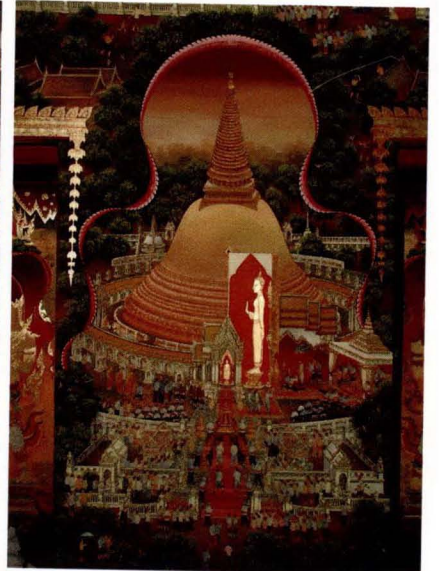
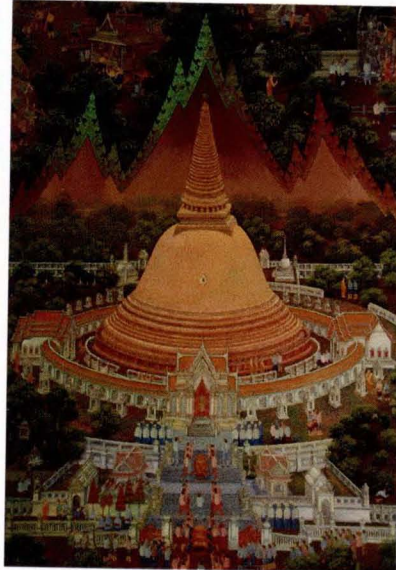
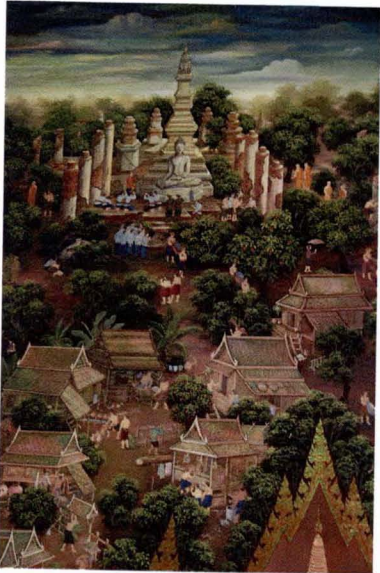
ภาพพิธีหล่อพระร่วงโรจนฤทธิ์ ณ วัดพระเชตุพนฯ กทม.

ภาพอัญเชิญพระร่วงโรจนฤทธิ์ฯ โดยรถไฟ

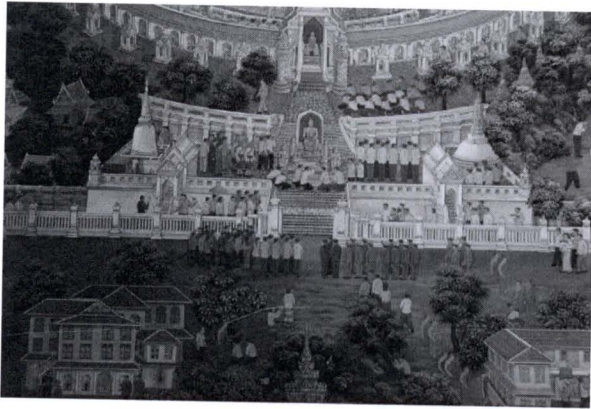

ภาพการเคลื่อนย้ายพระร่วงโรจนฤทธิ์ฯ โดยรถไฟมายังองค์พระปฐมเจดีย์

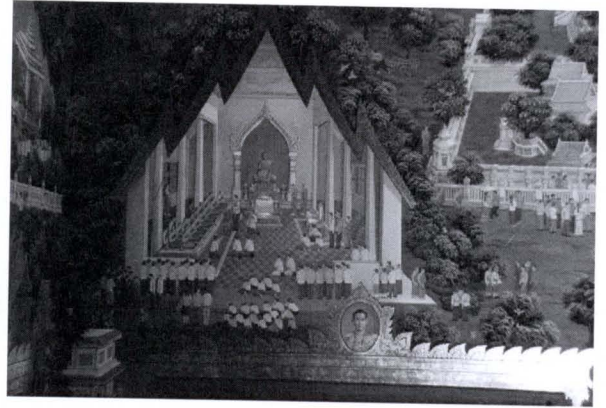

ภาพที่ 22.07

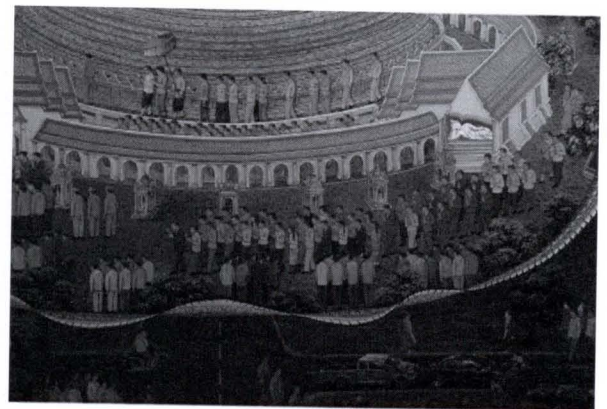
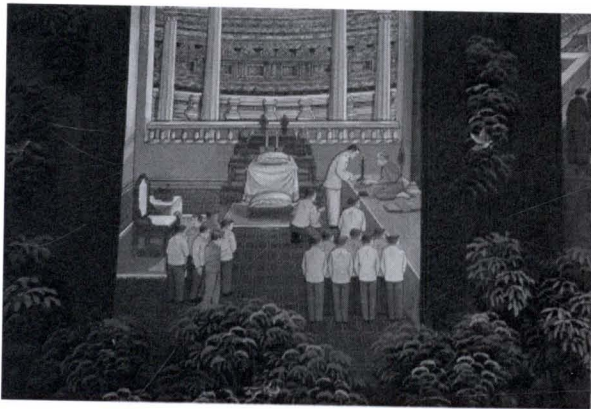
จิตรกรรมฝาผนังวิหารทิศใต้องค์พระปฐมเจดีย์

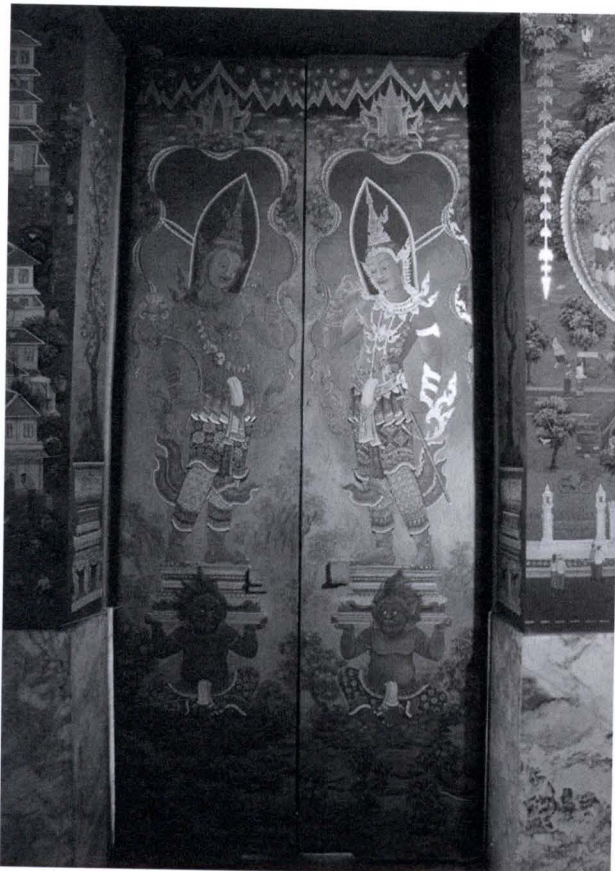
ภาพพสกนิกรเฝ้ารับเสด็จฯ

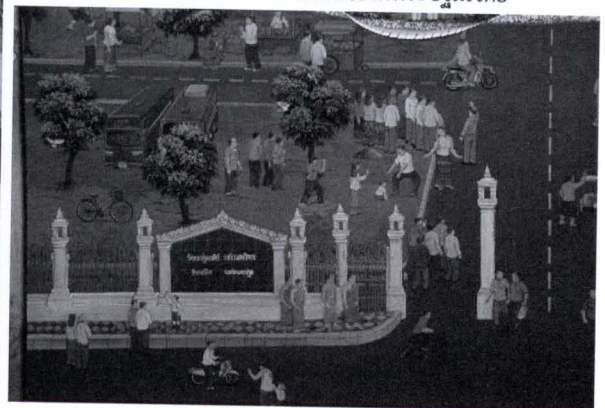
ภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จถวายผ้าพระกฐิน

ภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๙ เสด็จมานมัสการองค์พระปฐมเจดีย์

ภาพบรรยากาศบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์

ภาพทวารบาล

แผนการท่องเที่ยวชมจัตุรกรรมฟ้าพัฒนาในจังหวัดนครปฐม

วัดสระกระเทียม อ.เมืองนครปฐม จ. นครปฐม

วัดสังกระเทียม อ.เมือง จ.นครปฐม

2. วัดสระกระเทียม

2.1 สภาพทั่วไปของวัด

วัดสระกระเทียม เดิมเป็นวัดมหานิกาย ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นวัดธรรมยุติกนิกาย มีเนื้อที่ประมาณ 90 ไร่ ตั้งอยู่เลขที่ 36 ม.5 ตำบลสระกระเทียม เดิมขึ้นอยู่กับอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ปีพุทธศักราช 2486 ย้ายมาสังกัดอยู่กับอำเภอเมืองนครปฐม

เดิมหมู่บ้านสระกระเทียมไม่มีวัด ชาวบ้านที่ต้องการทำบุญ บวชลูกบวชหลาน และประกอบพิธีทางศาสนาอื่นๆ ต้องเดินทางไปยังวัดหนองเสือ ซึ่งอยู่ห่างไกลและไม่สะดวกในการเดินทางไปมา ในพุทธศักราช 2439 พระอาจารย์มิ่ง ฐานจาโร แห่งวัดหนองเสือ (มหานิกาย) ซึ่งมีพื้นเพเดิมอยู่ที่บ้านสระกระเทียม ได้เดินทางมาเยี่ยมญาติโยมที่บ้าน ท่านได้ปรารภว่าการเดินทางไปมาของชาวบ้านสระกระเทียมเพื่อทำบุญนั้นลำบากมาก เพราะถนนหนทางทุรกันดารและวัดหนองเสือก้อยู่ห่างจากหมู่บ้านมาก น่าจะสร้างวัดขึ้นในหมู่บ้านเองสักวัดหนึ่ง ชาวบ้านเห็นพ้องกับความคิดของท่าน จึงได้ชักชวนกันสร้างวัดขึ้น โดยมีนายบัว นายสังข์ นางเล็กเป็นหัวแรงสำคัญ วัดได้สร้างเสร็จไปในพุทธศักราช 2440 ให้ชื่อว่า “วัดสระกระเทียม” ชาวบ้านจึงนิมนต์พระอาจารย์มิ่งจากวัดหนองเสือให้เป็นเจ้าอาวาสรูปแรกแห่งวัดสระกระเทียม

2.2 สภาพของจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดสระกระเทียม

พระครูภาวนาวิมล (พระอาจารย์สุพรชัย สารธมฺโม) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน พระครูภาวนาวิมล ได้สร้างสรรค์ภูมิทัศน์วัดให้งดงาม บูรณะและพัฒนาเสนาสนะต่างๆ รวมทั้งการจัดสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ ให้สมบุรณ์งดงามกว่าเดิม ส่วนหนึ่งเพื่อให้เป็นมรดกถาวรวัตถุแก่นุชนรุ่นหลัง และส่วนหนึ่งเพื่อให้ใช้สิ่งก่อสร้างทุกสิ่งในวัดสระกระเทียมเปรียบเสมือนตำราเล่มใหญ่สั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาและพุทธศาสนิกชนทุกท่านที่มาเยี่ยมชมมาเยือนได้มีความรู้ และมีความเข้าใจในเรื่องราวแง่มุมต่างๆ ของพุทธศาสนา และงานบุญประเพณีวิถีชีวิตไทย

ภาพที่ 24 แสดงภาพจิตรกรรมฝาผนังและองค์พระประธานภายในอุโบสถ

ภายในอุโบสถหลังใหม่ ท่านเจ้าอาวาสโปรดให้มีภาพจิตรกรรม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาปฏิบัติธรรมได้รับความรู้ผ่านความงามทางศิลปะ โดยว่าจ้างคุณนิธยา ศักดิ์เจริญเป็นผู้เขียนจิตรกรรมฝาผนังจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถเป็นภาพจิตรกรรมที่มีความงดงามมาก ค่าใช้จ่ายประมาณ 5 ล้านบาท

2.3 เนื้อหาในจิตรกรรมฝาผนัง

2.3.1 ภาพไตรภูมิ

2.3.2 ภาพพุทธประวัติ

2.3.3 ภาพอดีตพุทธเจ้า

2.3.4 ภาพประเพณี 12 เดือน

2.4 การจัดองค์ประกอบภาพ

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถของวัดสระกระเทียม มีการจัดองค์ประกอบภาพดังแสดงในแผนผัง (หน้า 114) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- หมายเลข 1 ที่ตั้ง ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน
- เนื้อหา เขียนภาพไตรภูมิ ด้านบนเป็นหมู่วิมานลอยอยู่ในอากาศ ถัดลงมา เป็นภาพเหล่าเทวดากำลังเหาะมาในอากาศหันหน้าเข้าหาพระ

ประธาน คิดตามมาด้วยพระอาทิตย์ซึ่งอยู่ทางด้านขวามือและพระจันทร์ทางด้านซ้ายมือของพระประธาน ถัดลงมาเป็นเขาสัตตบริภัณฑ์อันประกอบด้วย เขาพระสุเมรุ เป็นศูนย์กลาง ถัดออกมาเป็น เขาอุนทร เขาอิสินทร เขากรวิก เขาสุทศน์ เขาเนมินทร เขาวินนตก และเขาอัสกัณ ตามลำดับ

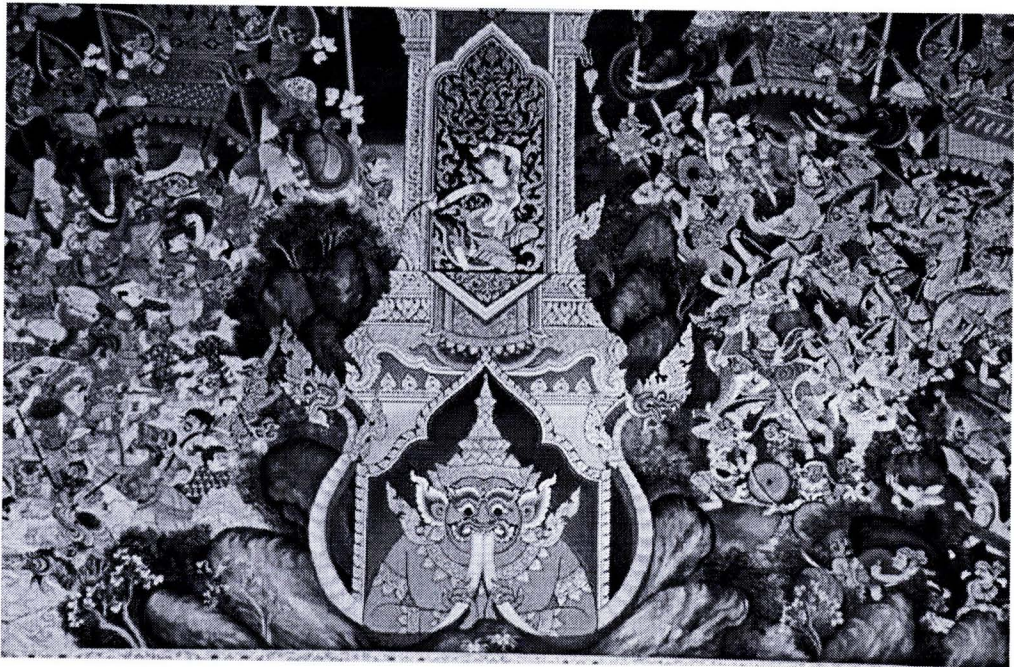
บนยอดเขาที่กล่าวมานั้นแต่ละยอดเขามีวิมานของเหล่าเทวดาอยู่ทุกยอดเขา โดยเฉพาะเหนือยอดเขาพระสุเมรุ มีวิมานซึ่งพระอินทร์ประทับอยู่ เรียกว่า ปราสาทไพชยนต์ ถัดลงมาจากยอดเขาบริเวณเชิงเขาพระสุเมรุ เขียนภาพรามสูตรแสดงท่าทางกำลังเหาะไปเพื่อจะแย่งแก้วมณีของนางมณีเมขลา ด้านล่างของเขาสัตตบริภัณฑ์นั้น เป็นทะเลสี่ทันครในทะเลสี่ทันมีสัตว์น้ำต่าง ๆ มากมาย เช่น นาค ปลา เงือก เป็นต้น

ด้านล่างของทะเลสี่ทันคร เขียนภาพป่าหิมพานต์(หมายเลข 1.1) ตรงกลางเป็นสระอโนดาต จากสระอโนดาตจะมีปากทางให้น้ำไหลระบายออกอยู่สี่แห่ง คือ สี่मुखปากทางให้น้ำมีลักษณะรูปร่างคล้ายราชสีห์ เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของราชสีห์จำนวนมาก หัตถิमुखปากทางให้น้ำมีลักษณะรูปร่างคล้ายช้าง เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างจำนวนมาก อัสสมุขปากทางให้น้ำมีลักษณะรูปร่างคล้ายม้า เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของม้าจำนวนมาก อุสสมุขปากทางให้น้ำมีลักษณะรูปร่างคล้ายโคอุสกะเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของโคจำนวนมาก

ถัดจากสระอโนดาตลงมาเป็นป่าหิมพานต์ ซึ่งช่างเขียนภาพ เหล่าฤาษี คนธรรพ์ กำลังพากันไปเด็ดเหล้ามักกะลีผลหรือนารีผล เป็นพืชวิเศษชนิดหนึ่งเกิดอยู่ในป่าหิมพานต์ เล่ากันว่า นารีผลชั่วถูกอยู่ด้านบนศีรยะ มีรูปร่างเป็นหญิง ผลสด รูปร่างสะออดสะอง สมส่วน ผิวพรรณงดงาม ปานเทพธิดา บางครั้งฤาษีที่บำเพ็ญเพียรจนตบะกล้าจะทดสอบจิตตนก็จะเหาะไปที่ต้นนารีผล หรือพวกนักสิทธิวิทยาธรมักจะเหาะไปเก็บนารีผล อุ้มมาเชยชมแล้วฝักจิตใหม่ค่อยเหาะกลับออกมา นารีผลเป็นที่ต้องการของคนธรรพ์ รวมถึงวิทยาธรทั้งหลายผู้ยังไม่หมดคามราคะ ดังนั้นการที่นารีผลจะเหี่ยว

แห่งคานแล้วร่วงหล่นนั้นเป็นไปได้อีก ก่อนจะโรยราจะมีเทวดา
สัตว์วิเศษและวิทยาธรรมาเก็บเอาไป

- หมายเลข 2 ที่ตั้ง ผังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน
เนื้อหา เขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ - ชนมาร เป็นภาพ
พระพุทธเจ้าประทับนั่งเหนือรัตนบัลลังก์แสดงปางมารวิชัยที่ชุ่ม
เรือนแก้วใต้ต้นโพธิ์ ภาพด้านบนคั่นด้วยสินเทาแถบริบบิ้น เป็น
ภาพของเหล่าเทพเทวดา เช่น พระอินทร์ พระพรหม ต่างพากัน
เหาะหนีเหล่าพญามารและพลมารที่จะมาขัดขวางไม่ให้พระ
โพธิสัตว์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ภาพที่ 25 แสดงภาพพระแม่ธรณีกำลังบีบปลายมวยผมและน้ำกำลังท่วมกองทัพพญามาร

ด้านล่างภาพพระพุทธเจ้าเขียนภาพพระแม่ธรณีและที่ได้ฐานรัตน
บัลลังก์เป็นภาพเกียรตินุชหรือน้ำกาล กำลังคายคายพญานาค 2
ตน ในส่วนของภาพพระมีธรณีนั้นอยู่ในอิริยาบถทำนั่งเอียงกาย
และหันพระพักตร์ไปทางด้านขวา ทำท่าบีบปลายมวยผมและภาพ
น้ำกำลังท่วมกองทัพพญามาร ด้านซ้ายมือของภาพพระพุทธเจ้า
และแม่พระธรณี เขียนภาพเหล่ากองทัพพญามารประกอบด้วยพญา

มารและพลทหารจำนวนมากมาย เขียนเป็นภาพยักษ์ ถึง และชาวต่างชาติศาสนา ต่างถือศัตราวุธในท่าทางที่จะเข้ามาทำร้ายพระพุทธเจ้า ส่วนด้านขวาเขียนภาพพญามารและพลมาร แสดงท่าทีพ่ายแพ้ เหล่าพลมารต่างถูกน้ำท่วมและสัตว์กัดกินจึงพากันหนีอลวนอลหม่าน ถัดลงมาด้านล่าง (หมายเลข 3) เขียนภาพป่าหิมพานต์ ซึ่งประกอบไปด้วยราชสีห์ คชสีห์ เหมราช กิณรี กิณรี เป็นต้น

หมายเลข 3 ที่ตั้ง ผังด้านข้างทั้ง 2 ด้าน

เนื้อหา บริเวณคอสอง แถวบน (หมายเลข 3.1 ,3.2) ด้านบนคั่นด้วยสันเทินลายริบบิ้น ถัดลงมาเขียนภาพ อดีตพระพุทธเจ้าประทับอยู่ใต้ต้นโพธิ์ เหนือฐานบัลลังก์ บางพระองค์มีพระอัครสาวกอยู่ทั้งเบื้องซ้ายและเบื้องขวา บางภาพแทนพระพุทธเจ้าด้วยภาพต้นโพธิ์ ภาพอดีตพระพุทธเจ้านี้เขียนขึ้นด้านละ 17 รวมทั้งหมด 34 พระองค์

ถัดลงมาแถวที่ 2 (หมายเลข 3.1.1 ,3.2.1) เขียนภาพพระพุทธเจ้าแสดงปางต่างๆ ตามพุทธประวัติ รวมทั้งหมด 2 ด้าน 41 ปาง

ถัดลงมาแถวที่ 3 (หมายเลข 3.1.1.1) ผังด้านหน้าขวาเมื่อพระประธาน เขียนภาพพุทธประวัติเริ่มตั้งแต่ตอน การอภิเษกสมรส พระเจ้าสุทโธทนะ แห่งศากยวงศ์ และ พระนางสิริมหามายา แห่งโกถียวงศ์ ถัดเข้ามาจนถึงตอนที่นางสุชาดาได้ถวายข้าวมธุปายาสเสร็จแล้ว พระโพธิสัตว์เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะ ทรงถือถาดทองข้าวมธุปายาส เสด็จไปยังริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เสด็จลงสรงแล้วขึ้นมาประทับนั่งริมฝั่งเสวยข้าวมธุปายาสจนหมด เสร็จแล้วทรงลอยถาดและทรงอธิษฐานว่า ถ้าจะได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ขอให้ถาดจกลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปไกลถึง 80 ศอก ไปจนถึงวังน้ำวนแห่งหนึ่ง ถาดนั้นจึงจมดิ่งหายไปจนถึงพิภพของกาฬนาคราช กระทบกับถาดสามใบของพระพุทธเจ้าในอดีตสามพระองค์ พระพุทธเจ้าในอดีตสามพระองค์นั้นคือ พระกุกสันธะ พระโกนาคมน์ และ พระกัสสปะ พระมหาบุรุษกำลังจะเป็นองค์ที่ 4 กาฬนาคราชกลับมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าในอดีต จะตื่นทุกครั้งที่ได้ยินเสียงถาดพอได้ยินก็รู้ว่าพระพุทธเจ้าองค์ใหม่เกิดในโลกแล้ว จบผังด้าน

ขวามือพระประธาน แล้วจึงมาเริ่มต้นหลังจากตรัสรู้แล้ว (หมายเลข 3.2.1.1) ได้เสด็จประทับ ณ ภายใตร่มไม้พระศรีมหาโพธิ์ ทรงเสวยวิมุตติสุข ความสุขเกิดแต่ความสิ้นอาสวะ ณ สถานที่ 7 แห่งๆ ละ 7 วัน ที่ผนังด้านซ้ายมือหลังพระประธานถัดออกไปจนถึง ตอนหลังจากถวายพระเพลิงพระศพพระพุทธเจ้าแล้ว เหล่ากษัตริย์และพราหมณ์เจ็ดนคร คือ พระเจ้าอชาตศัตรู แห่งกรุงราชคฤห์ เจ้าลิจฉวีแห่งเมืองไพศาลี เจ้าศากยะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ฤๅลิกษัตริย์แห่งอัลลกะปปนคร โกลิยกษัตริย์แห่งเมืองรามคาม มหาพราหมณ์แห่งเมืองเวฐฐิปละ และเจ้ามัลละแห่งเมืองปาวา ต่างก็พากันมาขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ พวกมัลลิกษัตริย์แห่งเมืองกุสินารา ไม่ยอมให้จนเกือบจะเกิดสงครามกัน

ครั้งนั้น โทณพราหมณ์ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่เป็นที่นับถือของคนส่วนใหญ่ ได้พูดจาเกลี้ยกล่อมบรรดากษัตริย์ทั้งหลาย ให้ปรองดองกัน ตกลงแบ่งปันพระบรมสารีริกธาตุ ไปสักการบูชาอย่างทั่วถึง แล้วโทณพราหมณ์ก็ได้ใช้ทะนันทอง ดวงพระบรมสารีริกธาตุ โดยแบ่งเป็นแปดส่วนเท่าๆ กัน ในส่วนของตนก็ได้ขอทะนันทองที่ใช้ดวงไว้เป็นที่สักการบูชา กษัตริย์ทั้งแปดพระนคร มี นครราชคฤห์ ไพศาลี กบิลพัสดุ์ อัลลกะปปนคร รามคาม เวฐฐิปละ ปาวา และ นครกุสินารา เมื่อได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุโดยเท่าเทียมกันแล้ว ก็มีความปีติโสมนัสชื่นชมยินดีเป็นที่ยิ่ง ได้พากันอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ แห่แหนกลับไปสักการบูชา ยังบ้านเมืองของตน สุดผนังด้านหน้าซ้ายมือพระประธาน

หมายเลข 4 ที่ตั้ง

ผนังระหว่างห้อง (หมายเลข 4.1.1 – 4.1.6 และ 4.2.1 – 4.2.6)

เนื้อหา

ช่างเขียนภาพ ประเพณีสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนสังคมไทย กับพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ไทย วันวิสาขบูชา พระเพณีบวชนาค ประเพณีการดักบาตรเทโวโรหณะ เป็นต้น

ภาพที่ 26 แสดงภาพประเพณีสำคัญต่างๆ ของผู้คนสังคมไทย บริเวณผนังระหว่างห้อง

บริเวณบานแพนละ เขียนภาพต้นไม้ ไม้มงคล และส่วนที่เป็นบริเวณมุมพระอุโบสถ (ผนังรักแร้) เขียนภาพสัตว์หิมพานต์ เช่น กินรี กิณนร คชสีห์ ราชสีห์ เป็นต้น

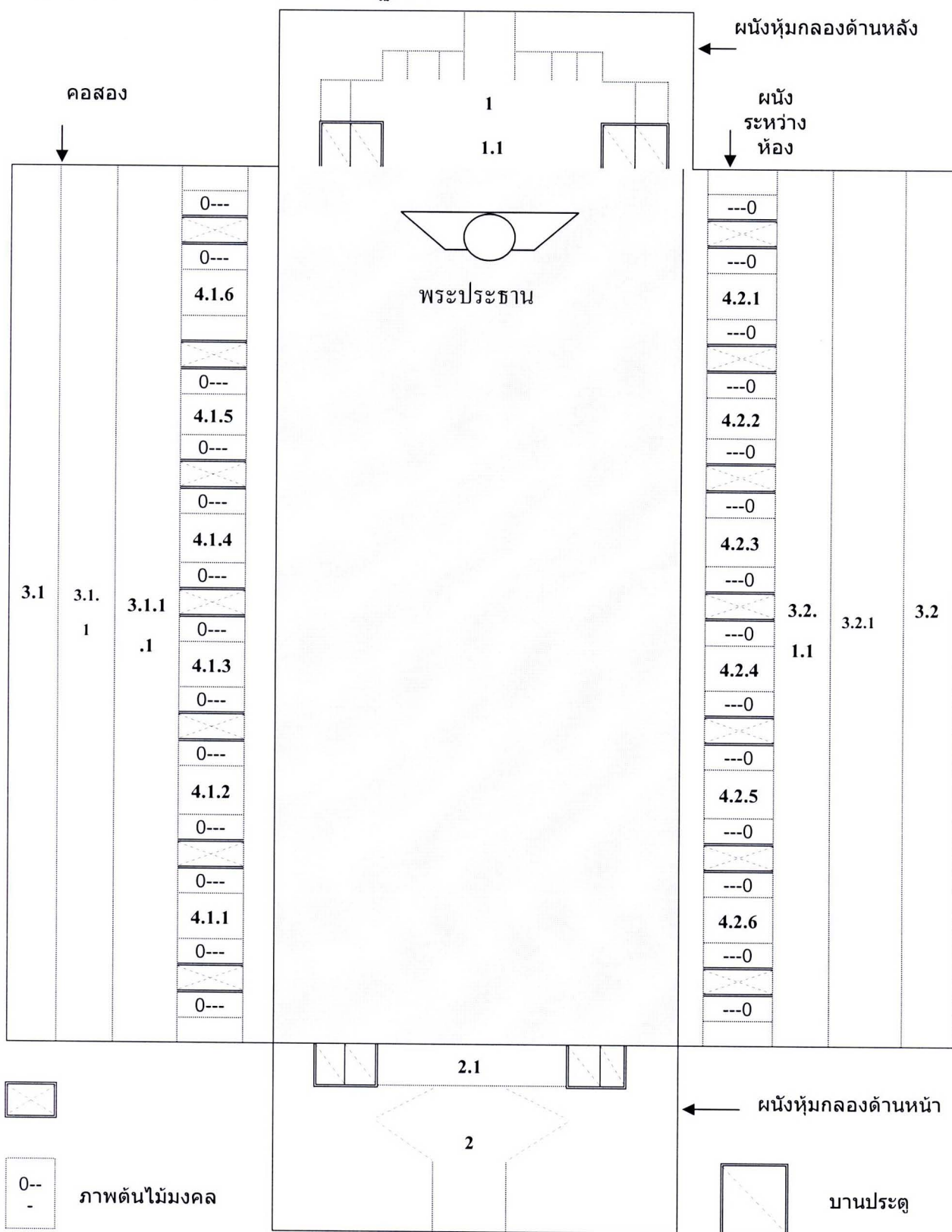
2.5 ข้างเขียนภาพ

อาจารย์นิตยา ศักดิ์เจริญ จบการศึกษาจากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่างศิลปประจำชาติ ด้านจิตรกรรมสากล และได้เข้าทำงานที่ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง กองโบราณคดี ทำงานได้ 6 ปี มีประสบการณ์ในการซ่อมจิตรกรรมฝาผนังพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ และได้เริ่มต้นเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังอย่างจริงจังประมาณพุทธศักราช 2529 ขณะนั้นอายุประมาณ 36 ปี การได้ทำงานด้านจิตรกรรมไทยทำให้เกิดความรักในการเขียนภาพจิตรกรรม โดยงานชิ้นแรกได้เขียนจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดสังข์กระจาย ใช้การวาดและระบายสีตามเทคนิคโบราณ เนื่องจากมีประสบการณ์จากการตระเวนอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังมาก่อน

2.6 การเปิดให้ชม

การขอเข้าชมจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดสระกระเทียมต้องติดต่อขออนุญาตทางเจ้าอาวาส เพราะปกติไม่ได้เปิดพระอุโบสถ จะเปิดก็ต่อเมื่อมีการทำสังฆกรรม หรือมีผู้สนใจมาขอชมหรือเพื่อศึกษางานจิตรกรรมซึ่งทางวัดก็อำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี

ภาพที่ 27 แผนผังการจัดองค์ประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ
วัดสระกระเทียม อำเภอเมืองนครปฐม

รายละเอียดของแผนผังจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดสระกระเทียม มีดังนี้

1 แผนภาพไตรภูมิ

1.1 ภาพป่าหิมพานต์

2 ภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ – ชนมาร

2.1 ภาพป่าหิมพานต์

3.1,3.2 ภาพอดีตพระพุทธเจ้า 34 พระองค์

3.1.1 , 3.2.1 ภาพพระพุทธเจ้าทรงแสดงปางต่างๆ ตามพุทธประวัติ 41 ปาง

3.1.1.1 ภาพพุทธประวัติ เริ่มตั้งแต่ตอน อภิเษกสมรสพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายา ถึง พระโพธิสัตว์อริยฐานจิตลอยถาด

3.2.1.1 ภาพพุทธประวัติ เริ่มตั้งแต่ตอน พระพุทธเจ้าทรงเสวยวิมุตติสุข 7 แห่ง ไปจนถึงโทณะพราหมณ์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่กษัตริย์ 8 เมือง

4.1.1 ภาพประเพณีวันขึ้นปีใหม่ไทย

4.1.2 ภาพวันมาฆบูชา

4.1.3 ภาพการทำบุญสลากภัต

4.1.4 ภาพประเพณีสงกรานต์

4.1.5 ภาพวันวิสาขบูชา

4.1.6 ภาพพระเพณীবวชนาค

4.2.1 ภาพวันอาสาฬหบูชา

4.2.2 ภาพวันเข้าพรรษา

4.2.3 ภาพประเพณีสารทไทย

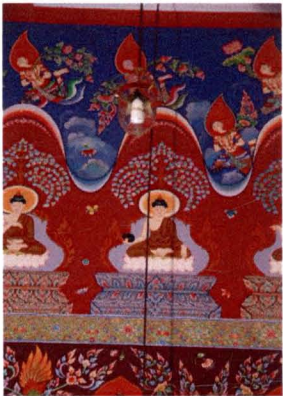
4.2.4 ภาพประเพณีการตักบาตรเทโวโรหณะ

4.2.5 ภาพการทำบุญเทศน์มหาชาติ

4.2.6 ภาพประเพณีลอยกระทง

ภาพไตรภูมิด้านหลังพระประธาน

ภาพอดีตพุทธ

ภาพที่ 28.02

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดสระกระเทียม

ภาพอภิเษกพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา

ภาพพระนางสิริมหามายาทรงสุบิน

ภาพพระนางสิริมหามายาเสด็จประพาส

ภาพกนก ประกอบฉากชาวบ้าน ชาวเมือง

ภาพชาวเมือง

ภาพประสูติพระสิทธัตถะราชกุมาร

ภาพพระพรหมทิพเศวตฉัตร

ภาพกบิลดาบสทำนายพุทธลักษณะ

ภาพที่ 28.03

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดสระกระเทียม

ภาพทรงรับปีนทบาทครั้งสุดท้าย

ภาพทรงปัจฉิมวาท

ภาพเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ภาพถวายพระเพลิงพุทธสรีระพระพุทธเจ้า

ภาพแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

ภาพกองทัพเพื่อแย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุ

ภาพกองทัพเพื่อแย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุ

ภาพที่ 28.04

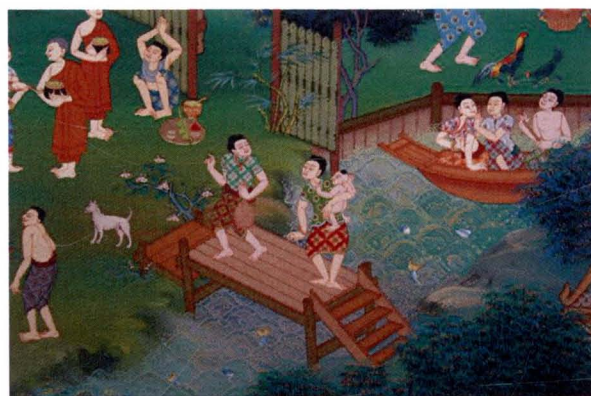
จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดสระกระเทียม

ภาพวิถีชีวิตชาวบ้าน

ภาพช่วยงานบุญ

ภาพวิถีชีวิตประจำวัน

ภาพชาวบ้านทำบุญตักบาต

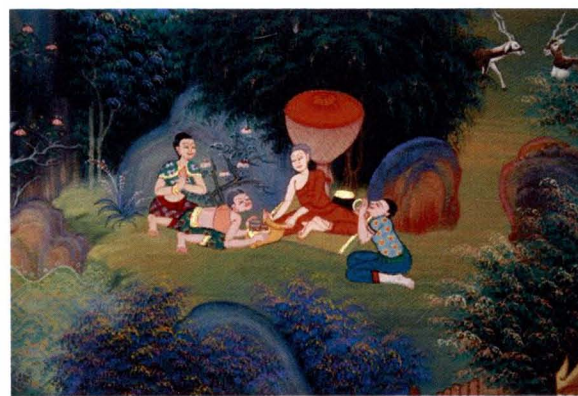
ภาพวิถีชีวิตประจำวัน

ภาพวิถีชีวิตประจำวัน

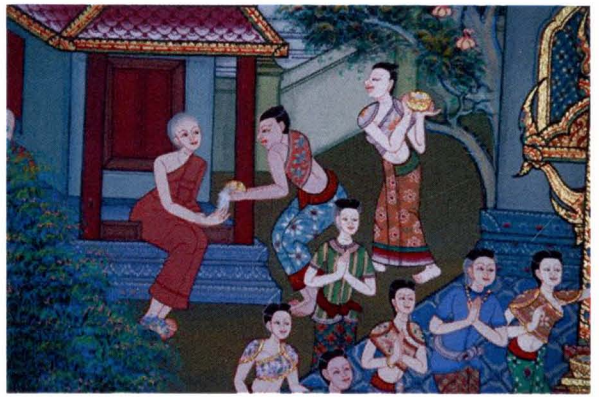
ภาพเตรียมอาหาร

ภาพถวายข้าวพระ

ภาพประเพณีสงกรานต์

ภาพประเพณีสงกรานต์ สรงน้ำพระ

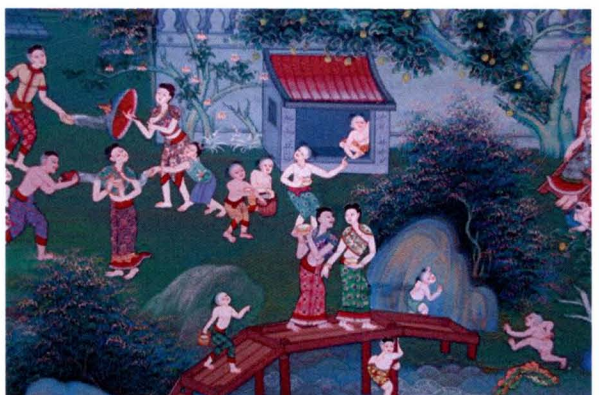
ภาพประเพณีสงกรานต์ ปล่อยปลา

ภาพประเพณีสงกรานต์ เล่นสาดน้ำ

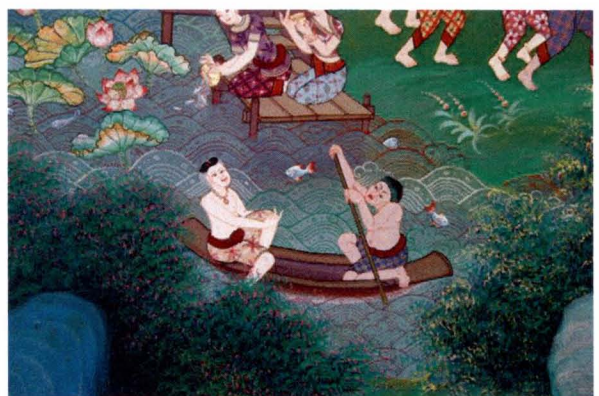
ภาพประเพณีสงกรานต์ ก่อเจดีย์ทราย

ภาพประเพณีสงกรานต์

ภาพประเพณีสงกรานต์

ภาพประเพณีสงกรานต์

แผนที่ต้องเฝ้าติดตามกิจกรรมพัฒนาจิตในจังหวัดนครปฐม

วัดเปลื้อง อ.เมืองนครปฐม จ.นครปฐม

3. วัดไผ่ล้อม

3.1 สภาพทั่วไปของวัด

วัดไผ่ล้อมเป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 2 ถนนเทศบาล ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

วัดไผ่ล้อม เดิมสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 สันนิษฐานกันว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้เกณฑ์ชาวมอญที่ได้อพยพโยกย้ายมาช่วยกันบูรณะองค์พระปฐมเจดีย์ และชาวมอญเหล่านี้ได้มาพักอาศัยบริเวณป่าไผ่ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ประมาณ 500 เมตร ในเวลาต่อมาชาวไทยเชื้อสายมอญที่อาศัยในถิ่นนี้มีศรัทธาในพุทธศาสนาจึงสร้างวัดขึ้น สันนิษฐานกันว่า แต่เดิมบริเวณนี้เป็นดงไผ่หนาทึบ เมื่อผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นดงไผ่ที่เคยหนาทึบ จนกลายเป็นชื่อ วัดไผ่ล้อม มาถึงปัจจุบันนี้

วัดไผ่ล้อม ขาดเจ้าอาวาสอยู่นาน เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พุทธศักราช 2492 ทางคณะสงฆ์จึงได้แต่งตั้งพระอาจารย์พูล อดตรกโข ซึ่งขณะนั้นจำพรรษาอยู่วัดพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ขึ้นดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม วัดไผ่ล้อมยังไม่มีอุโบสถไว้ประกอบสังฆกรรม พระอาจารย์พูลจึงปรึกษากับพระราชธรรมภรณ์ (หลวงพ่ोजิน) วัดคอนยายหอม จังหวัดนครปฐมและผู้มีจิตศรัทธาร่วมกันสร้างอุโบสถขึ้น โดยเริ่มก่อสร้างเมื่อพุทธศักราช 2490 กว่าจะแล้วเสร็จต้องใช้เวลาถึง 3 ปี

3.2 สภาพของจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดไผ่ล้อม

ภายในอุโบสถ มีหลวงพ่อบุญฤทธิ์ประดิษฐานเป็นพระประธานและวัดไผ่ล้อมยังเป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังเพราะมีพระเกจิอาจารย์ชื่อดังเป็นอดีตเจ้าอาวาส (ปัจจุบันมรณภาพแล้ว) คือ หลวงพ่อบุญ แต่ละวันจึงมีผู้มาสักการะกราบไหว้ขอพรอย่างไม่ขาดสาย

3.3 เนื้อหาในจิตรกรรม

3.3.1 ไตรภูมิ

3.3.2 พุทธประวัติ

3.4 การจัดองค์ประกอบภาพ

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถของวัดไผ่ล้อม มีการจัดองค์ประกอบภาพ ดังแสดงในแผนผัง (หน้า 130) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังไว้ทั่วไปภายในอุโบสถทุกด้าน
ดังแสดงในแผนผัง (หน้า 212) หมายเลขที่แสดงในแผนผังดังกล่าว มีรายละเอียดดังนี้

หมายเลข 1 ที่ตั้ง ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน

เนื้อหา เขียนภาพไตรภูมิ ประกอบด้วยเขาสัตตบริภรณ์ มีเขาพระสุเมรุ
เป็นศูนย์กลาง และเขาอื่นๆ ลดหลั่นลงมาตามลำดับ บนยอดเขามี
วิมานชั้นต่างๆ ของเหล่าเทวดา เหนือวิมานขึ้นไป เขียนภาพเหล่า
เทวดาเหาะมาในอากาศ มีพระอาทิตย์อยู่ด้านขวาและพระจันทร์อยู่
ด้านซ้ายมือของพระประธาน ถัดจากเขาพระสุเมรุลงมาเขียนภาพ
เทวดาอีกกลุ่มกำลังเหาะมาในอากาศและหันหน้าเข้าหาพระ
ประธานเช่นกัน

ภาพที่ 30 แสดงภาพทะเลสีทันดรและป่าหิมพานต์ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ต่างๆ

ส่วนภาพด้านล่างบริเวณ โคนเขาสัตตบริภรณ์ เป็นภาพทะเลสีทันดร
ซึ่งมีสัตว์น้ำต่างๆ อาศัยอยู่ เช่น ปลา นาค โดยเฉพาะเชิงเขาพระ
สุเมรุเขียนภาพปลาขนาดใหญ่ ส่วนหัวอยู่ทางด้านขวามือของเข
าพระสุเมรุ คือ ปลาอานนท์ ซึ่งเป็นหนึ่ง 7 ปลาที่อาศัยอยู่ในทะเล
สีทันดร ประกอบด้วยปลาติมรมงคล ปลาอานนท์ ปลาติมินทะ
ปลาอัมพาโรหะและปลามหาตมิ ซึ่งปลาอานนท์เป็นปลาที่ครองความ

ใหญ่เหนือปลาทั้งปวง มีความยาวประมาณ 1,000 โยชน์ กว้างประมาณ 200 โยชน์ เท่ากับปลาฉลาม ปลาฉลามโหดและปลาฉลามหาคิม (ไตรภูมิโลกวินัยกถา ฉบับที่ 2 (ไตรภูมิฉบับหลวง), 2520 : 127-130) ปลาอานนทนั้นมีความเกี่ยวข้องกับความสำเร็จทางพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ดังมีเรื่องเล่าในพระไตรปิฎก พระสูตร และพระอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ชาดก ภาคที่ 1 เล่มที่ 4 ในอรรถกถา มหาสุตโตสมชาดก (พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก, 2525 : 648-649) ความว่า

ในอดีตกาลมหาสมุทรแห่งหนึ่งมีปลาอานนท เป็นปลาขนาดใหญ่หลงติดอยู่ในรสาดีของเนื้อปลาในมหาสมุทร จึงกินปลาในมหาสมุทรเป็นจำนวนมาก ปลาในมหาสมุทรต่างหวาดกลัวและพากันหลบซ่อน ครั้งหนึ่งปลาอานนทก็คิดว่าปลาต่างๆ หลบซ่อนอยู่ในซอกเขาจึงได้พันตัวเองไว้รอบเขา ความที่ปลาอานนทเป็นปลาขนาดใหญ่เมื่อเห็นหางตัวเองที่พันอยู่ก็คิดว่าเป็นปลาที่หลบซ่อน จึงกินหางตัวเองจนตัวติดกับเขา ปลาที่ซ่อนอยู่จำนวนมากเมื่อเห็นดังนั้นจึงเข้ามารุมกินปลาอานนทจนถึงแก่ความตาย ซึ่งชาดกเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความโลภที่หลงติดอยู่ในรสาดี

นอกจากนี้การเขียนภาพปลาอานนทบริเวณเชิงเขาพระสุเมรุ อาจหมายถึงปลาอานนทที่รองรับเขาพระสุเมรุหรือแผ่นดิน ดังที่มีกล่าวอยู่เสมอ เช่น ในบทกลอนเรื่องรามเกียรติ์ที่เชื่อกันว่าสุนทรภู่แต่งขึ้น (กรมศิลปากร, 2520 : 15) ในสมัยรัชกาลที่ 2 กล่าวไว้ว่า

“นทีแตกฟองลอยระลอก

คลื่นกระลอกกระฉ่อนชลขึ้นขุน

เขาพระสุเมรุเอียงเอียงอ่อนละมุน

อนนท์หนุนดิดานสะท้านสะเทือน”

ภาพถักลงมาจากทะเลสีทันดร เป็นป่าหิมพานต์ โดยเขียนภาพภูเขา ลักษณะคล้ายหัวสัตว์ 4 ชนิด คือ ช้าง ม้า ราชสีห์ และโค มีสายน้ำ

ไหลผ่าน ซึ่งน่าจะหมายถึง สระอโนดาต ที่มีรูปฐานดังรูปสัตว์ 4 ชนิด ได้แก่ สีมุข ปากช่องอยู่ทางทิศตะวันออกมีรูปฐานคูก ปากราชสีห์ หัตถิมุข ปากช่องอยู่ทางทิศเหนือมีรูปฐานคูกปาก ช้าง อัสสมุข ปากช่องอยู่ทางทิศตะวันตกมีรูปฐานคูกปากม้า และอสุมุข ปากช่องอยู่ทางทิศใต้มีรูปฐานคูกปากโคซึ่งน้ำที่ ไหลออกจากปากช่องทั้ง 4 จะไหลเวียนไปทางเบื้องขวาทำ ประทักษิณรอบสระอโนดาต 3 รอบ ก่อนจะแยกไหลออกไปคนละ ทิศเพื่อหล่อเลี้ยงสรรพสัตว์ทั้งหลายในป่าหิมพานต์

หมายเลข 2 ที่ตั้ง
เนื้อหา

ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน
เขียนภาพช่วงเขียนภาพพุทธประวัติ ตอน ทรงโปรดพุทธมารดา ภายหลังหลังจากที่ได้ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้ว พระพุทธองค์ได้ เสด็จขึ้นไปจำพรรษาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อจะทรงแสดงธรรม โปรดพระพุทธมารดา ทรงเสด็จประทับจำพรรษาในปราสาทวิมาน ได้โคนต้นปาริฉัตร บนแท่นแผ่นหินที่ เรียกว่า ‘บัณฑุกัมพลศิลา อาสน์’ (แท่นศิลามีสี่เหลี่ยม ผ่ากัมพลคือผ่าที่ทอดด้วยขนสัตว์สี่เหลี่ยม เป็นที่ประทับของพระอินทร์) ท้าวสักกะเทวราช จึงเสด็จไปตาม พระสิริมหาयाเทวบุตร ณ คฤศตพิภพ พระพุทธมารดาซึ่งอยู่ในเพศ เทพบุตรในสวรรค์ชั้นคฤศต ได้สดับทรงพระปิติปราโมทย์ รีบมาฟัง ธรรม พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระอภิธรรมแก่พระมารดาตลอด 3 เดือน มิได้หยุดพักเลย ในเวลาถัดมาก็ทรงเนรมิตพระพุทธเจ้าองค์ แทน (พุทธนิมิต) ให้แสดงพระอภิธรรมแทน พระสิริมหาया เทวบุตรพุทธมารดา ได้ฟังธรรมจนดวงตาเห็นธรรมแล้ว ทรงบรรลु โสดาปัตติผลในที่สุด ถัดจากด้านบนลงมา(หมายเลข 2.1)เป็นเขียน ภาพพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์ พระพุทธเจ้าตรัสแก่ท้าวสักกะ เทวราชว่า พระองค์จะเสด็จลงสู่มนุษยโลกในวันนี้ ท้าวสักกะ เทวราช จึงได้นฤมิตบันไดทิพย์ ลงจากเทวโลก คือบันไดทองอยู่ ทางขวา บันไดเงินอยู่ทางซ้าย บันไดแก้วอยู่ท่ามกลางและเชิงบันได ทั้งสามลงมาที่พื้นปฐพีใกล้เมืองสังกัสสะ หัวบันไดจดยอดเขาสิเนรุ

ราช อันเป็นที่ตั้งของดาวดิงส์พิภพ บ้านโคทองเป็นที่ลงของหมู่เทพยดาที่ตามเสด็จ บ้านโคเงินเป็นที่ลงของหมู่พรหมทั้งหลาย บ้านโคแก้วเป็นที่เสด็จของพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงประทับยืนเหนือบ้านโคแก้วท่ามกลางหมู่เทพ ถัดไปทางด้านซ้ายมือพระประธานเขียนภาพ ตอน พระพุทธเจ้าเปิดโลก เมื่อพระ พุทธองค์เสด็จลงมา จากดาวดิงส์เทวโลก หลังจากได้ทรงเสด็จไปเทศนาโปรดพระพุทธมารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดิงส์แล้ว พระองค์ได้เสด็จลงมายังมนุษยโลกในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ณ เมืองสังกัสสะ พระองค์ได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ บรรดาให้สรรพสัตว์มองเห็นกันและกันตลอดทั้งเทวโลก มนุษย์โลก และนรก นอกจากนั้นแม้แต่สัตว์ดิรัจฉานและคนตาบอด ก็สามารถมองเห็นพระพุทธองค์และบรรดาสัตว์เหล่านั้นต่างก็ ปราศรณาพุทธภูมิด้วยกันทั้งสิ้น

หมายเลข 3 ที่ตั้ง

ผนังด้านข้างทั้งสองด้าน

เนื้อหา

เริ่มจากผนังด้านหลังขวามือพระประธาน (หมายเลข 3.1.1) เขียนภาพพุทธประวัติ ตอน ดุสิตปริวัตต์ เทวดาทุกชั้นฟ้าทูลเชิญสันดุสิตเทวราชโพธิสัตว์จุติ พระพุทธเจ้า เมื่อยังมีได้ตรัสรู้ ได้ทรงบำเพ็ญบารมีอยู่ในชาติต่างๆ เรียกว่า พระโพธิสัตว์ ในอดีตภพ บังเกิดเป็นสุเมธดาบส ได้พบพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง มีพระนามว่า พระพุทธทีปังกร ได้ตั้งความปรารถนาไว้ ขอให้ได้เป็นพระพุทธเจ้าเช่นพระองค์ท่าน

ครั้นพระพุทธเจ้าทีปังกรเสด็จผ่านทางที่เป็นเปือกตมหลุมบ่อ สุเมธดาบสก็ทอดตัวลงนอน ถวายหลังให้เป็นทางเสด็จ เมื่อพระทีปังกรพุทธเจ้าเสด็จถึง สุเมธดาบสก็ได้ตรัสพยากรณ์ว่าความปรารถนาของดาบสนี้จักสำเร็จในอนาคตเบื้องหน้า พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญบารมีนับตั้งแต่ได้รับพยากรณ์จากพระทีปังกรพุทธเจ้า

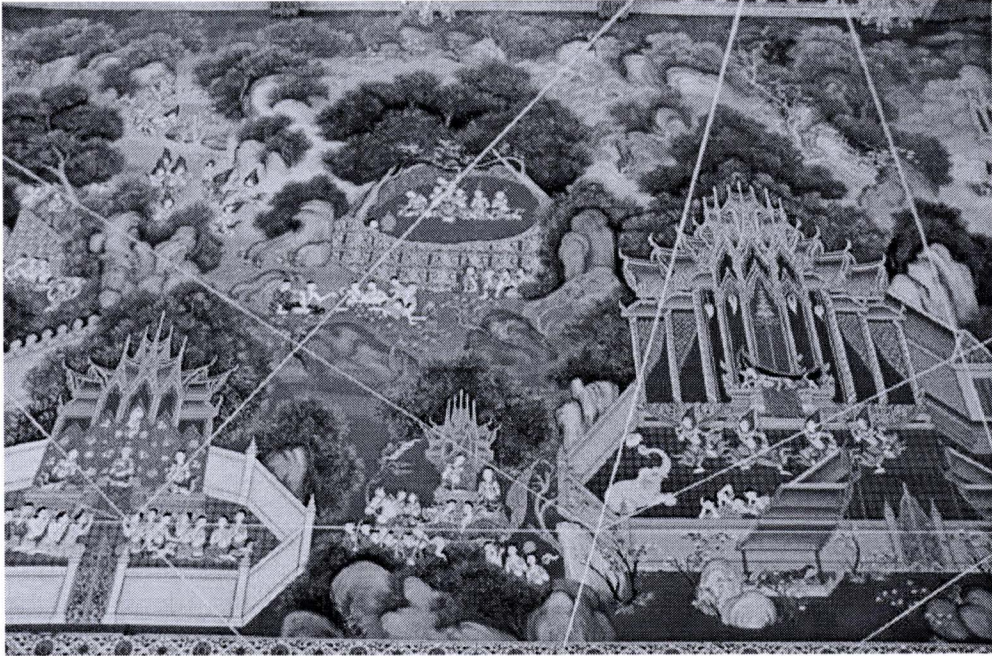
ในภพชาติสุดท้ายได้บังเกิดเป็นพระเวสสันดรทรงสร้างทานบารมีเมื่อสิ้นจากชาตินั้น ก็ได้ไปอุบัติในสวรรค์ชั้นดุสิต (สวรรค์กามาวจรชั้นที่สี่) เป็นเทพบุตรมีนามว่าสันดุสิตเทวราช เมื่อใกล้กาลกำหนดที่จะจุติมาตรัส ได้เกิดโกลาหลขึ้นในบรรดาเทวดาทั้งปวง การเกิด

โกลาหลอยอยู่ 3 สมัย คือ สมัยเมื่อโลกจะวินาศ สมัยเมื่อพระเจ้าจักรพรรดิจะเกิดและสมัยเมื่อพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้น เทวดาในหมื่นจักรวาลได้พร้อมใจกันมาประชุมกันที่สวรรค์ชั้นดุสิต พูลอาราธนาสันดุสิตเทวราชาว่า สมควรที่พระองค์จะจุติไปบังเกิดในมนุษยโลก เพื่อชนสัตว์และมนุษยโลกกับเทวโลก ข้ามให้พ้นจากห้วงแห่งความเวียนว่ายตายเกิด อันไม่มีต้นไม่ไม่มีปลาย ไม่รู้จบสิ้นให้รู้ความจริงบรรลุถึงทางปฏิบัติซึ่งจะเข้าสู่พระนิพพาน พระโพธิสัตว์ได้ทรงพิจารณาดู ปัญจมหาวิโลกนะ คือ

1. กาลกำหนดแห่งอายุมนุษย์
ถ้าอายุมนุษย์มากเกินไปขึ้นปีขึ้นไป หรือต่ำกว่าร้อยปีลงมา ก็ไม่ใช่กาลที่จะลงมาตรัส เพราะเมื่ออายุยืนมากเกินไปก็อาจเห็นไตรลักษณ์ ถ้าอายุสั้นเกินไปก็จะมีกิเลสหนาไม่อาจเห็นธรรม
2. ทวีป
ทรงพิจารณาเห็นว่าชมพูทวีปเป็นทวีปที่เหมาะสมที่จะลงมาตรัส
3. ประเทศ
ทรงพิจารณาเห็นว่า มัชฌิมประเทศ คือ พื้นที่ส่วนกลางของชมพูทวีป เป็นสถานที่เหมาะสมที่จะลงมาตรัส
4. ตระกูล
ทรงพิจารณาเห็นว่า สักยราชตระกูลและพระเจ้าสุทโธทนะสมควรเป็นพระบิดาได้
5. พระมารดา
ทรงพิจารณาเห็นว่าพระนางสิริมหามายามีศีลและบารมีธรรม สมควรเป็นพระมารดาได้ทั้งจะมีพระชนม์สืบไปจากเวลาที่พระโอรสประสูติเพียงเจ็ดวัน สัตว์อื่นไม่อาจอาศัยคัพภุภทรบังเกิดได้อีก

ครั้นพระโพธิสัตว์ทรงเห็นสถานะทั้งห้า มีครบบริบูรณ์แล้วจึงทรงรับปฏิญาณ เสด็จแวดล้อมด้วยเทพบริวารไปสู่นันทวันอุทยานในดุสิตเทวโลกและจุติลงสู่ปฏิสนธิในพระครรภ์แห่งพระนางสิริมหา

มายา พระอรรคมเหสีพระเจ้าสุทโธทนะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ณ ชมพูทวีป ในวันอาสาฬหปุรณมีเพ็ญเดือน 8

ภาพที่ 31 ภาพ ตอน คัพภานิกกขมนปริวัตต์ พระนางสิริมหามายาทรงสุบินนิมิต

จากภาพตอน **ดุสิตปริวัตต์** นั้นถัดออกมาเขียนภาพตอน **คัพภานิกกขมนปริวัตต์** พระนางสิริมหามายาทรงสุบินนิมิต (หมายเลข 3.1.2) เรื่อยไปจนถึงผนังด้านหน้า ตอน**ราชาภิเษกปริวัตต์** เจ้าชายสิทธัตถะอภิเษกสมรสกับพระนางพิมพา (หมายเลข 3.1.6) จบผนังด้านขวามือพระประธาน และมาเริ่มที่ผนังด้านหน้าซ้ายมือพระประธาน เขียนภาพ ตอน**มหาภิเนกขมน** เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จประพาสนอกวัง พบเทวทูตทั้ง 4 จนถึงตอน **มหาปรินิพพานวัตต์** พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน (หมายเลข 3.2.1 – 3.2.14) สุดผนังด้านซ้ายมือหลังพระประธาน

การเขียนบริเวณบานประตูและบานหน้าต่าง เหมือนกับของวัดสระกระเทียม กล่าวคือ ไม่มีการเขียนภาพใดๆ เช่นกัน คงปล่อยให้บริเวณด้านนอก เป็นภาพลายรดน้ำ รูปเทพทวารบาล

3.5 ช่างเขียนภาพ

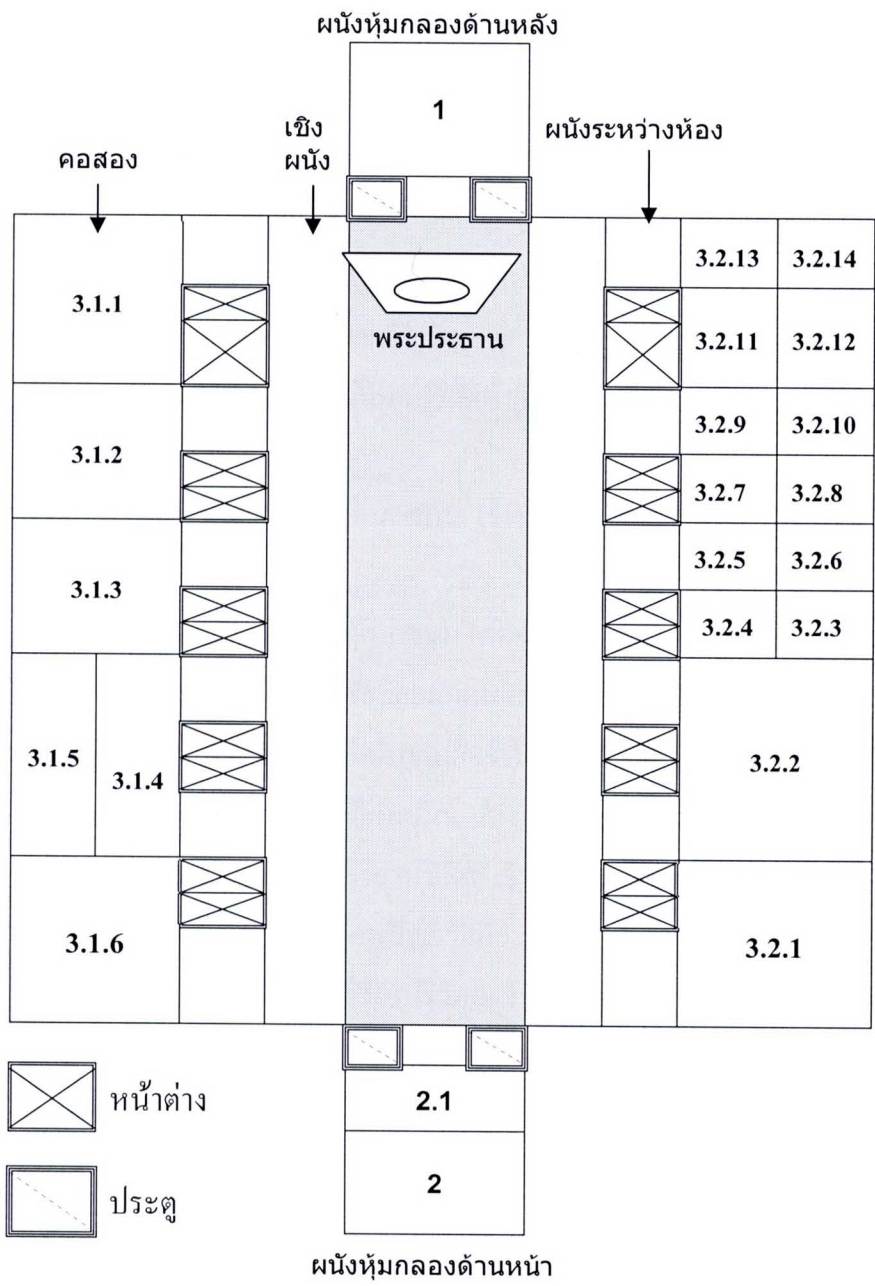
จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดไผ่ล้อม เป็นฝีมือช่างเดียวกับวัดสระเกษ คือคุณนิตยา ศักดิ์เจริญ จิตรกรรมฝาผนังเขียนตั้งแต่บริเวณเหนือหน้าต่างขึ้นไป เพราะระหว่างช่องหน้าต่างปูผนังด้วยหินอ่อน เป็นภาพพุทธประวัติ เนื่องจากเขียนในที่สูง ภาพจึงมีขนาดใหญ่กว่าปกติเพื่อให้มองเห็นได้ชัดเจน ด้านหน้าพระประธานเขียนภาพพระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปโปรดพุทธมารดาและเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้านหลังพระประธาน เขียนภาพไตรภูมิ ลักษณะของงานจิตรกรรมฝาผนัง ช่างนิตยาได้สร้างสรรค์เป็นรูปแบบของตนเอง คือรูปแบบพระพุทธเจ้า กษัตริย์ ตัวพระด้วนาง ประยุกต์จากของโบราณมา แต่ยังคงระบายสีเรียบ และตัดเส้นในรูปแบบเดิม สีที่ช่างนิตยาใช้จะออกโทนสีเขียวใส ฟ้ำและม่วง ในลักษณะอ่อนหวาน สดใส ซึ่งเป็นสกุลการใช้สีของศิลปินตะวันตก สอดแทรกเข้าไป ลักษณะการระบายสีก็อ่อนหิน โขดหินจะแสดงสีแปร่งพุกกันให้มีลักษณะเคลื่อนไหวเกิดเป็นรอยผิวของโขดหินที่ไม่เรียบขรุขระเป็นลอน

ผลงานของช่างนิตยา ศักดิ์เจริญ ในภูมิภาคตะวันตกมีผลงานจิตรกรรมฝาผนังฝีมือช่างนิตยา ศักดิ์เจริญหลายวัด เช่น อุโบสถวัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม วัดประมาณพุทธศักราช 2544 อุโบสถจตุรमुखวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เขียนในพุทธศักราช 2541 ค่าจ้างประมาณ 2 ล้านบาท อุโบสถวัดท่าราบ ตำบลบางแพ จังหวัดราชบุรี พระครูสังฆรักษ์ เจริญอุทาโน เป็นเจ้าอาวาสวัด เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังประมาณพุทธศักราช 2545 แต่ไม่แล้วเสร็จ เนื่องจากว่าช่างนิตยาตกลงกับเจ้าอาวาสองค์ก่อนซึ่งมรณภาพไป เมื่อพระครูสังฆรักษ์เจ้าอาวาสองค์ต่อมาในสมัยปัจจุบันได้ตรวจสอบบัญชีค่าใช้จ่ายต่างๆ ของวัดที่ใช้ในการก่อสร้างต่างๆ ปรากฏว่ามีหนี้สินมากมาย ซึ่งเกี่ยวข้องมาถึงการเขียนจิตรกรรมฝาผนังด้วย จึงไม่ได้ว่าจ้างช่างนิตยาเขียนงานต่อ

3.6 การเปิดให้ชม

ผู้ประสงค์เข้าชมจิตรกรรมฝาผนัง สามารถเข้าชมได้ทุกวันเพราะทางวัดได้เปิดอุโบสถนั้นให้ประชาชนได้เข้ากราบไหว้สักการบูชาได้ตลอดเวลา

ภาพที่ 32 แผนผังการจัดองค์ประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ
วัดไผ่ล้อม อำเภอเมืองนครปฐม

รายละเอียดของแผนผังจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดไผ่ล้อม มีดังนี้

- 1 ภาพไตรภูมิ
- 2 ภาพพุทธประวัติตอน เทศนาปริวัตต์ พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพุทธมารดา
 - 2.1 ภาพพุทธประวัติตอน เทโวโรหนปริวัตต์

พระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

- 3.1.1 ภาพพุทธประวัติตอน คุสิตปริวัตต์ เทวดาทุกชั้นฟ้าทูลเชิญ
สันคุสิตเทวราชโพธิสัตว์จุติ
- 3.1.2 ภาพพุทธประวัติตอน คัพภานิคมมนปริวัตต์ พระนางสิริมหามายาทรงสุบินนิมิต
- 3.1.3 ภาพพุทธประวัติตอน คัพภานิคมมนปริวัตต์ประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ
- 3.1.4 ภาพพุทธประวัติตอน ลักษณะปริคคาหกปริวัตต์ พระกุมารแสดงปาฏิหาริย์
ต่อกาฬเทวิน-ดาบส
- 3.1.5 ภาพพุทธประวัติตอน ลักษณะปริคคาหกปริวัตต์ ชายสิทธัตถะบรรลุปฐมฌาน
ใต้ต้นหว่านในพระพิธิแรกนาขวัญ
- 3.1.6 ภาพพุทธประวัติตอน ราชากิเษกปริวัตต์ เจ้าชายสิทธัตถะอภิเษกสมรสกับ
พระนางพิมพา
- 3.2.1 ภาพพุทธประวัติตอน มหาภิเนกขมน เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จประพาสนอกวัง
พบเทวทูตทั้ง 4
- 3.2.2 ภาพพุทธประวัติตอน มหาภิเนกขมน เสด็จไปทอศพระเนตรพระนางพิมพา
กับพระราหุลและตัดสินพระทัยออกผนวช
- 3.2.3 ภาพพุทธประวัติตอน มหาภิเนกขมน เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชา
- 3.2.4 ภาพพุทธประวัติตอน มหาภิเนกขมน ปลงพระเกศาธิมอโนมานที
- 3.2.5 ภาพพุทธประวัติตอน ทุกรกิริยาปริวัตต์ เจ้าชายสิทธัตถะประทับ ณ
ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พร้อมปัญจวัคคีย์
- 3.2.6 ภาพพุทธประวัติตอน ทุกรกิริยาปริวัตต์ เจ้าชายสิทธัตถะทรงบำเพ็ญตุกรกิริยา
- 3.2.7 ภาพพุทธประวัติตอน พุทธบูชาปริวัตต์ นางสุชาดากวนข้าวมธุปายาส
- 3.2.8 ภาพพุทธประวัติตอน พุทธบูชาปริวัตต์ นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส
- 3.2.9 ภาพพุทธประวัติตอน พุทธบูชาปริวัตต์ สมณโคดมทรงเสี่ยงบารมีลอยผาคทง
- 3.2.10 ภาพพุทธประวัติตอน พุทธบูชาปริวัตต์ โสณิยะพราหมณ์ถวายนพปฏชา
แก่สมณโคดม
- 3.2.11 ภาพพุทธประวัติตอน โพธิสัตตัพณุปริวัตต์ ธิคาพญามารยั่วชวนพระพุทธเจ้า
- 3.2.12 ภาพพุทธประวัติตอน โพธิสัตตัพณุปริวัตต์ เจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
- 3.2.13 ภาพพุทธประวัติตอน โพธิสัตตัพณุปริวัตต์ ตปัสสะและภัลลิกะสองพาลิช
ถวายนพปฏชา
- 3.2.14 ภาพพุทธประวัติตอน มหาปรินิพพานวัตต์ พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน

ภาพที่ 33.01

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดไผ่ล้อม

ภาพพระประธานในพระอุโบสถ

ภาพพระอาทิตย์

ภาพครุฑ

ภาพสัตว์หิมพานต์

ภาพกนิกร กนิรี

ภาพสัตว์หิมพานต์

ภาพกนิกร กนิรี

ภาพสัตว์ป่าหิมพานต์

ภาพที่ 33.02

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดไผ่ล้อม

ภาพอภิเษกพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา

พระนางสิริมหามายาทรงสุบินนิมิต

ภาพพระนางสิริมหามายาเสด็จประพาสอุทยานหลวง

ภาพประสูติพระสิทธัตถะราชกุมาร

ภาพข้าราชการบริพาร

ภาพข้าราชการบริพาร

ภาพทำนายนมहाลักษณะ

พระราชพิธีแรกนาขวัญ

ภาพที่ 33.03

จิตรกรรมฝาผนังวัดไผ่ล้อม

ภาพเจ้าชายสิทธัตถะทรงตรัสสินพระทัยออกบวช

ภาพเสด็จมหาภิเนษกรรม

ภาพม้ากัณฐกะ

ภาพตัดพระเมาลีอธิฐานเพศเป็นนักรบ

ภาพทรงผจญมาร

ภาพพบทางสายกลาง

ภาพทรงรับการถวายหญ้าคาจากโสฬถิพราหมณ์

ภาพพ้อคำถวายสัตตมถสัจจกัณฑ์

ภาพที่ 33.04

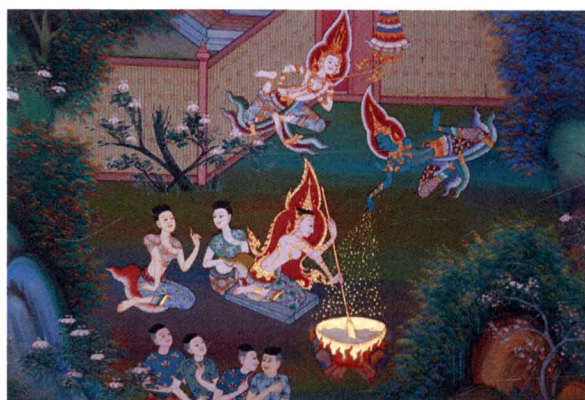
จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดไผ่ล้อม

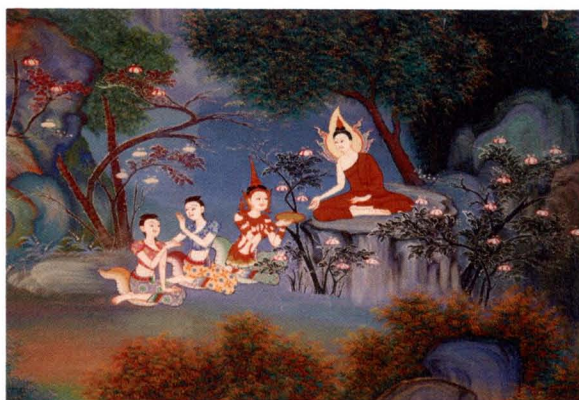
ภาพพบทางสายกลาง

ภาพอธิษฐานลอยถาด

ภาพนางสุชาดากวนข้าวมธุปายาส

ภาพนางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส

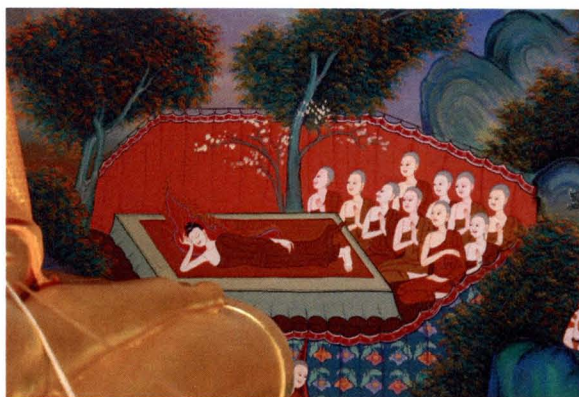
ภาพเสด็จลงจากดาวดึงส์

ภาพทรงเปิดโลก

ภาพทรงโปรดพุทธมารดา

ภาพเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ภาพที่ 33.05

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดไผ่ล้อม

ภาพวิถีชีวิตชาวบ้าน

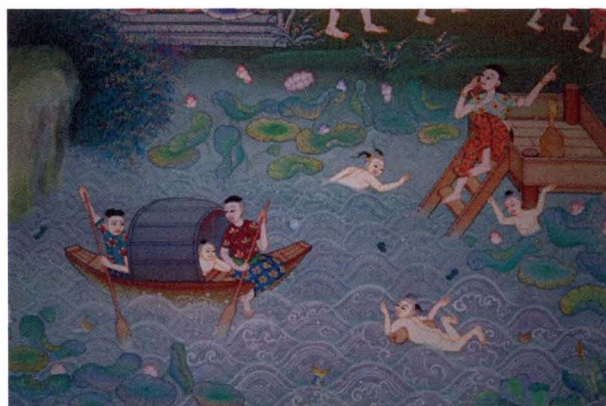
ภาพแสดงการค้าขาย

ภาพประเพณี

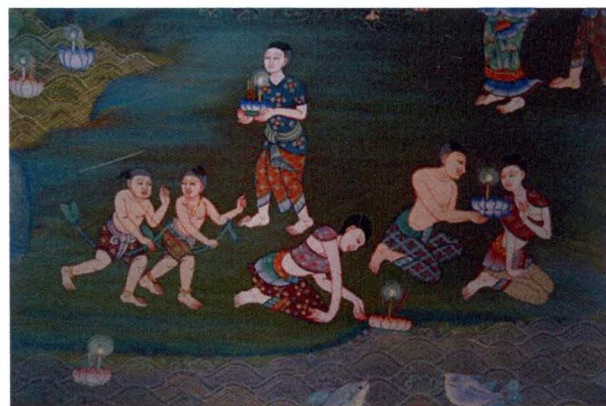
ภาพวิถีชีวิตประจำวัน

ภาพวิถีชีวิตริมน้ำ

ภาพการฟังพระธรรมเทศนา

ภาพประเพณีลอยกระทง

ภาพประเพณีลอยกระทง

แผนการท่องเที่ยวชมกิจกรรมพัฒนาจิตเชิงพุทธนครปฐม

วัดกลางบางแก้ว อ. นครชัยศรี จ. นครปฐม

วัดในเขตอำเภอนครชัยศรี

4. วัดกลางบางแก้ว

4.1 สภาพทั่วไปของวัด

วัดกลางบางแก้ว เป็นวัดราษฎร์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านปากคลองบางแก้ว ตำบลนครชัยศรี เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เนื่องจากมีเกจิอาจารย์ชื่อดังหลายรูป อาทิ หลวงปู่บุญ หลวงปู่เพิ่มและหลวงปู่เจือ แต่เดิมชื่อว่าวัดคงคาราม คนทั่วไปแถบบริเวณนครชัยศรีนี้ มักเรียกว่า วัดกลาง เพราะ ตั้งอยู่ปากคลองบางแก้ว ตำบลปากน้ำ แขวงเมืองนครชัยศรี และตำบลปากน้ำในปัจจุบันเปลี่ยนเป็นตำบลนครชัยศรี

วัด กลางบางแก้ว หรือ วัดคงคารามนี้ เข้าใจว่าคงเป็นวัดโบราณเก่าแก่สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา หรือตอนปลายของยุคอุทอง จากสภาพโบราณวัตถุภายในวัด เป็นคันว่าอุโบสถ ใบเสมา และวิหาร ตลอดจนพระพุทธรูปหินทรายแดง ซึ่งเป็นพระประธานในอุโบสถ คือ หลวงพ่อโตและมีปรากฏตามรอยจารึกว่า

- ได้ตั้งวัดเมื่อปี พ.ศ. 1895

- ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 1905

- เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 10 เมตร ยาว 26.50 เมตร

ครั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จตรวจราชการตามลำน้ำนครชัยศรี (ลำน้ำท่าจีน) ได้เสด็จขึ้นทอดพระเนตรวัดทรงตรัสถาม มรรคทายกวัดชื่อนายโป๊ะ ชมภูนิช ทูลว่าชื่อวัดคงคาราม ทรงเห็นว่าเป็นวัดที่อยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรี ตรงปากคลองบางแก้ว และในละแวกนั้นมีวัดใกล้เคียงอีกสองวัด ซึ่งมี อาณาเขตวัดติดต่อกัน คือ ด้านทิศใต้ติดต่อกับวัดใหม่สุประดิษฐาราม ด้านทิศตะวันตกติดต่อกับวัดตุ๊กตา จึงได้ทรงประทาน ชื่อให้ใหม่ว่า “วัดกลางบางแก้ว” ตรงกับสมัยที่พระพุทธวิถีนายก (บุญ ขนฺธโชติ) เป็นเจ้าอาวาสในสมัยนั้น แต่นั้นมาจึงใช้ชื่อวัดกลางบางแก้ว เป็นทางราชการมาจนถึงปัจจุบันนี้

4.2 จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดกลางบางแก้ว

เนื่องจากเกิดเหตุเพลิงไหม้ในวัดกลางบางแก้ว ในพุทธศักราช 2541 ทำให้อุโบสถหลังเก่าถูกไฟไหม้หมดทั้งหลัง อุโบสถดังกล่าวสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา เนื่องจากด้านหน้าและด้านหลังมีหลังคาลาดคลุมลงมา อีกทั้งมีเจดีย์ทรงปรางค์ ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถตามคติความเชื่อในสมัยอยุธยาอีกด้วย ในสมัยพระพุทธวิถี

นายก (หลวงปู่บุญ ขนฺธโชติ) เป็นเจ้าอาวาส พุทธศักราช 2429-2478 ได้บูรณปฏิสังขรณ์ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ และมีการบูรณะใหญ่อีกครั้งในพุทธศักราช 2523 เป็นการบูรณะใหม่ทั้งหมดด้วยการลบภาพเก่าออกและเขียนขึ้นใหม่ตามแบบเดิม

ภายหลังเพลิงสงบ คณะกรรมการวัดและเจ้าอาวาสมีมติเห็นพ้องกันว่า ต้อง รื้ออุโบสถหลังเก่าออกและสร้างหลังใหม่แทนที่ โดยหันหน้าไปทางแม่น้ำนครชัยศรีซึ่ง ตรงกับทิศเหนือ เป็นอาคารสถาปัตยกรรม 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นห้องโถงสูงประมาณ 2 เมตร สำหรับใช้ในการปฏิบัติธรรม ชั้นบนเป็นอุโบสถ ภายในปูพื้นด้วยหินแกรนิต เจึงผนัง ตั้งแต่ขอบหน้าต่างลงมาปูด้วยหินอ่อน ผนังภายนอกปูด้วยหินอ่อน ตกแต่งโดยรอบ อุโบสถด้วยประติมากรรมปูนปั้น ฝีมือนายทองร่วง เอ็มโอยฐ์ ช่างเมืองเพชรบุรีและคณะ ด้านหลังผนังปิดทึบจึงมีทางขึ้นด้านหน้าทางเดียว และมีประตูด้านข้าง ส่วนด้านข้างมี หน้าต่างด้านละ 5 บาน

4.3 เนื้อหาในจิตรกรรม

เนื้อหาหรือข้อมูลที่จะใช้ในการเขียนภาพจิตรกรรม เจ้าอาวาสและ คณะกรรมการวัดปรึกษากับอาจารย์อวบ สาณะเสน สรุปได้ว่า จะยึดคติโบราณเป็นหลัก และใช้รูปแบบจิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณาราม บางกอกน้อย กรุงเทพฯ และจิตรกรรม ฝาผนังพระที่นั่งพระที่นั่งพุทธไสยวรรค จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นต้นแบบ

เนื้อหาในจิตรกรรมของวัดกลางบางแก้ว ประกอบด้วยเนื้อหาต่อไปนี้

4.3.1 ภาพไตรภูมิ

4.3.2 ภาพทศชาติชาดก

4.3.3 ภาพพุทธประวัติ

4.3.4 ภาพเทพชุมนุม

4.4 การจัดองค์ประกอบภาพ

ผู้ออกแบบการวางภาพในอุโบสถคือ อาจารย์ประเวศ ลิ้มปรีงยี ศิลปิน แห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (สถาปัตยกรรมไทย) พุทธศักราช 2532 เป็นผู้ออกแบบ

รายละเอียดจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดกลางบางแก้ว ตามที่แสดงใน แผนผัง (หน้า 146) ซึ่งมีรายละเอียดเป็นดังนี้

หมายเลข 1 ที่ตั้ง ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน

เนื้อหา เขียนภาพไตรภูมิโลกสามชั้น ไตรภูมิ ความหมายว่า จักรวาล ไตร ภูมิภพหรือไตรภูมิภพ วรรณคดีในสมัยสุโขทัย พระมหาธรรมราชาลิ

ไททรงนิพนธ์เรื่องนี้เมื่อพุทธศักราช 1888 เพื่อการสอนพระ
อภิธรรมของพระพุทธเจ้ามาเทศนาสอนพระราชชนนี เพื่ออุทิศกุศล
แก่มารดาพระองค์และเผยแพร่ธรรมให้เจริญรุ่งเรือง (สน สีมাত্রัง,
2522 : 19) วรรณคดีเรื่องนี้มีอิทธิพลต่อการนำมาสร้างสรรค์เป็น
ภาพจิตรกรรมฝาผนัง

นอกจากจะเขียนไตรภูมิ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สรรพสัตว์ทั้ง 3 โลก
และเห็นซึ่งกันและกันแล้ว ช่างไทยยังนิยมนำพุทธประวัติตอน
พระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมเทศนาโปรดพระพุทธมารดาและ
เหล่าเทวดา แล้วพระองค์เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โดยพระ
พุทธองค์เสด็จทางบันไดแก้ว พระอินทร์ทางบันไดทอง และพระ
พรหมทางบันไดเงิน มีเหล่าทวยเทพเทวดามาส่ง พระองค์เสด็จสู่
โลกมนุษย์ที่เมืองสังกัส (กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2520 :
32-35)

ด้านข้างเขียนภาพเทวดาเหาะมาในอากาศกำลังเปิดผ้าม่าน
ขนาดใหญ่ ซึ่งช่างวาดได้สมจริง เห็นลักษณะของผ้าที่พลิ้วไหวกำลัง
ถูกเปิดออกให้เห็นเป็นเขาสัตตบริภัณฑ์ มีเขาพระสุเมรุเป็น
แกนกลาง ยอดเขาพระสุเมรุมีภาพปราสาทไพชยนต์ อันเป็นที่
ประทับของพระอินทร์ ด้านข้างเขียนภาพพระเจดีย์จุฬามณีที่บรรจุ
พระเศษธาตุกับพระเขี้ยวแก้วของพระพุทธเจ้า อีกด้านหนึ่งเขียน
ภาพต้นปาริชาติหรือปาริฉัตรซึ่งเป็นต้นไม้สัญลักษณ์ของสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์ เมื่อดอกปาริชาติในดาวดึงส์บานเต็มที่แล้ว เทวดาชั้น
ดาวดึงส์ต่างพากันดีใจเนื่องจากบนสวรรค์จะเอบอัมพรั่งพร้อมด้วย
กามคุณ 5 บำรุงบำเรออยู่ตลอดระยะ 5 เดือนทิพย์ ณ ใต้ต้นปาริชาติ
ถัดออกมาจากเขาพระสุเมรุจะเป็นภูเขากันเป็นชั้นออกมา
ตามลำดับความสูง ซึ่งแต่ละภูเขาด้านบนนั้นจะเขียนภาพวิมาน
ประจำอยู่ที่เหนือเขาสัตตบริภัณฑ์ เขียนภาพ หมู่วิมานลอยอยู่ใน
อากาศ ด้านขวามือของพระประธานเขียนภาพพระอาทิตย์ ด้าน
ซ้ายมือเขียนภาพพระจันทร์ ด้านล่างเขียนภาพทวีปทั้ง 4 คือ อุดรภูมิ
ทวีป ชมพูทวีป บุรพทวีป และอมรโคยานทวีป ภาพพื้นหลังลงสีดำ

และใช้สีเหลืองตกแต่งเป็นจุด ซึ่งหมายถึง ห้วงอวกาศ ซึ่งมีดวงดาวมากมาย

ถัดจากภาพเขาสัตตบริภัณฑ์ลงมา เป็นทะเลสีทันดร เขียนภาพปลาอานนท์ พันตัวเองรอบที่โคนเขาพระสุเมรุ ด้านล่างของทะเลสีทันดรเป็นป่าหิมพานต์ มีสระอโนดาตอยู่กึ่งกลาง รอบสระเป็นภูเขารูปรางคล้ายสัตว์ 4 ชนิด คือ ช้าง ราชสีห์ โค และม้า มีทางน้ำออกจากปากสัตว์เวียนขวาแล้วไหลเป็นสายออกไปยังป่าหิมพานต์ ในป่าหิมพานต์เขียนภาพพระพุทธเจ้าในลักษณะต่างๆ เช่น เสด็จลงจากสวรรค์ ติดตามมาด้วยพระพรหม พระอินทร์และเหล่าเทวดา ภาพแสดงธรรมสั่งสอนพระสาวก เทวดา และมนุษย์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเขียนภาพเหล่าสัตว์ทั้งหลายที่ปรากฏในป่าหิมพานต์ เช่น กิณรี กิณนร ราชสีห์

หมายเลข 2 ที่ตั้ง ผังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน

เนื้อหา เขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ พระพุทธเจ้าประทับเหนือโพธิบัลลังก์ ด้านบนเขียนภาพเหล่าเทวดา คั่นด้วยสินเทา ลงพื้นด้วยสีน้ำเงิน ด้านล่างเป็นภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผม ที่ได้ฐานเป็นหน้ากาล(เกียรตมุข) จับนาค 2 ตน ด้านล่างซ้ายเป็นภาพของกองทัพของพญาวิสวคิมาร ที่ไม่ต้องการให้พระโพธิสัตว์ตรัสรู้อนาคตตรัสมาสัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้า จึงได้ยกกองทัพไพร่พล กองทัพमारอมมนุษย์และสัตว์ร้ายมีเพศพรรณหลายหลาก จี๋ช้าง คิริเมฆัล เนรมิตรแขนพันแขนสำหรับถืออาวุธนานาชนิด ช่างได้เขียนภาพคนหลายเชื้อชาติ หลายภาษา ทั้งคนจีน คนฝรั่ง คนแขก ซึ่งสื่อให้เห็นว่า คนที่นับถือศาสนาคนละศาสนากันนั้นเปรียบเหมือนมาร แสดงท่าทางดุร้าย ก้าวร้าว และน่ากลัว สีที่ใช้จึงออกเป็นโทนสีแดงและสีน้ำตาลพากันเข้ามาห้อมล้อมพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์มิได้หวั่นไหวพิจารณาถึงทานบารมีในอดีตชาติต่างๆและชาติปัจจุบันที่พระองค์ทรงกระทำ จึงเหียดพระหัตถ์ขวา ชี้ลงตรงพื้นให้มหายาปิฎกเป็นพยาน พระแม่ธรณีมีอภินิหารอยู่ได้ จึงบันดาลรูปนาริผุดขึ้นมาจากพื้นดิน ยืนอยู่เฉพาะพระพักตร์ของพระโพธิสัตว์แล้วก็บิดน้ำจาก

มวดยผมให้ไหลออกมามากมาย ไหลท่วมสนามารทั้งหลายให้ลอยไป แม้ช้างคิริเมฆล็กก็มีอาลัยอยู่ได้ ลอยน้ำไปจนถึงมหาสมุทร ทรงรัวฉัตรชัยและจามรทั้งหลายก็หักทำลายลง พระพญามารจึงยอมแพ้แก่พระองค์ทั้งอาวุธละพยศและประณมมือถวายอภิวาท

ภาพที่ 35 ภาพพื้นที่ระหว่างช่องประตูใหญ่และประตูเล็กด้านข้างทั้งสองประตู

พื้นที่ระหว่างช่องประตูใหญ่และประตูเล็กด้านข้างทั้งสองประตู (หมายเลข 2.1 – 2.10) ช่างเขียนภาพพุทธประวัติ เป็นตอนบางตอน เฉพาะที่สำคัญ เช่น ตอนประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ ตอน เจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช ตอน พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน และมาจบที่ตอน โทณพราหมณ์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ บริเวณระหว่างช่องประตูใหญ่และประตูเล็กด้านข้างทั้งสองประตู ได้เขียนภาพพุทธประวัติ ส่วนบานประตูด้านในทั้งหมดเขียนภาพทวารบาล ซึ่งคติการเขียนภาพทวารบาลเปรียบเป็นทหารเฝ้าไม่ให้ศัตรูมารบกวน ส่วนช่างไทยได้ปรับเปลี่ยนเป็นการเขียนภาพเหล่าเทวดา ทรงเครื่องอย่างไทย มือถือพระขรรค์หรือศร บางแห่งอาจเขียนรวมกัน คตินี้รวมถึงทวารบาลที่บานหน้าต่างด้วย เป็นการเฝ้ามิให้ศัตรูได้เข้ามาภายในพระอุโบสถ

หมายเลข 3 , 4 ที่ตั้ง ผังด้านข้างทั้งสองด้าน เนื่องจากพระอุโบสถออกแบบมีสองชั้นทำให้ส่วนที่เป็นอุโบสถชั้นบนมีทรงเตี้ยกว่าเมื่อเทียบกับวัดละมุด บริเวณผนังด้านข้างตั้งแต่บริเวณคอสอง จึงเขียนภาพเทพชุมนุมได้ 2 แถว แต่ละแถวระบายสีพื้นเบื้องหลังแตกต่างกัน แถวบนสีแดงชาด แถวล่างสีน้ำตาลเข้ม

เนื้อหา บริเวณคอสอง (หมายเลข 3.1 – 3.2) เขียนภาพเทพชุมนุม แสดงถึงการที่เทวดามาชุมนุมกันฟังธรรม เพราะประณมมือเข้าหาพระพุทธเจ้า ต่อจากภาพเทพชุมนุม (มีเส้นสีเทาแบ่งคั่นภาพ) ขึ้นไปจรดเพดานโบสถ์ ข้างเขียนรูปฤาษี นักสิทธิ์ วิทยากร คนธรรพ์ เหาะเหินในอากาศ นอกขอบเขตเทพชุมนุม เพราะว่ายังหมกมุ่นข้องแหวะในไสยศาสตร์ เสพกาม จึงไม่อาจรวมอยู่ในหมู่ทวยเทพได้ ระหว่างเทพชุมนุมมีรูปพัศดยศระดับชั้นของพระภิกษุพระราชาคณะระดับชั้นต่างๆ คั่นกลาง เหนือภาพเทพชุมนุมแถวบนขึ้นไป มีเส้นสีเทาคั่นภาพขึ้นไปจรดเพดานโบสถ์ ลงพื้นสีน้ำเงิน เขียนลายดอกไม้ร่วง เพื่อไม่ให้เกิดความว่าง

หมายเลข 4 ที่ตั้ง ผังระหว่างห้อง

เนื้อหา เขียนภาพ ทศชาติชาดก เริ่มที่ห้องด้านซ้ายหลังพระประธาน (หมายเลข 4.2.1 – 4.2.6) เริ่มที่ภาพเตมียชาดก ไปจนถึงห้องสุดท้ายที่ด้านขวามือหลังพระประธาน (หมายเลข 4.1.1 – 4.1.6) จบที่ภาพเวสสันดรชาดก สำหรับเรื่องทศชาติชาดกหรือพระเจ้าสิบชาตินี้ เป็นชาดกเล่าเรื่องการบำเพ็ญบารมีในสิบชาติสุดท้าย ที่ถือว่าสำคัญยิ่งของพระโพธิสัตว์ก่อนจะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บารมีพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญในทุกๆ ชาติ ในตลอดสิบชาตินั้น เรียกว่า “บารมีสิบทัศ” ประกอบด้วย ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยะบารมี ขันติบารมี สัจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมีและอุเบกขาบารมี

ภาพที่ 36 บานหน้าต่างด้านในเขียนภาพตัวเอกในทศชาติชาดก เรื่อง สุวรรณสาม

บริเวณบานประตูและบานหน้าต่าง เขียนภาพเฉพาะด้านในอุโบสถ ดังนี้

บานประตู ด้านในเขียนภาพ พระนารายณ์ทรงครุฑ และพระพรหมทรงหงส์
ด้านล่างเป็นเทพบริวาร

บานหน้าต่าง ด้านใน เขียนภาพตัวเอกในทศชาติแต่ละเรื่องที่เขียนบนผนัง
ระหว่างห้อง เช่น สุวรรณสามชาดก (หมายเลข 4.2.3) บานหน้าต่างด้านในเขียนภาพพระ
เจ้าปิลัยกซ์กับสุวรรณสาม ส่วนบานแผ่นหน้าต่าง เขียนภาพต้นไม้ศักดิ์และสัตว์ป่า
หิมพานต์

4.5 ช่างเขียนภาพ

ผู้ออกแบบอุโบสถคือ อาจารย์ประเวศ ลิ้มปรีงยี ศิลปินแห่งชาติ สาขา
ทัศนศิลป์ (สถาปัตยกรรมไทย) พุทธศักราช 2532

ส่วนการเขียนภาพในอุโบสถนั้น ท่านเจ้าอาวาส และคณะกรรมการวัดได้
ปรึกษากันและมีความเห็นว่าจะมีการเขียนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถแต่ไม่ต้องการ
ช่างเขียนเพียงกลุ่มเดียว ถ้าจะใช้ช่างหลายกลุ่มเพื่อให้มีการประชันฝีมือในการวาด
จิตรกรรมฝาผนัง มีการคัดเลือกได้ช่าง 3 กลุ่ม คือ

4.5.1 นายไพรัชและคณะ ซึ่งเป็นช่างที่จบจากวิทยาลัยเพาะช่าง

4.5.2 นายต้อยและคณะ เป็นรุ่นน้องของนายไพรซ์

4.5.3 นายอำนาจ ศรีม่วงงามและคณะ ซึ่งคณะกรรมการวัดได้ติดต่อมา ขณะที่วาดภาพจิตรกรรมฝาผนังอยู่ที่วัดละมุด

เนื่องจากพระอุโบสถสร้างขึ้นใหม่ภายในก่ออิฐถือปูนจึงได้ว่าจ้างช่างปูน นายทองร่วง เอ็มโอยซ์และคณะทำงาน มาทำการประสระและรองพื้นผนังด้วยปูนดำเมืองเพชร และช่างทั้ง 3 กลุ่มจะมีการปรึกษารื้อ ตกลงวิธีการทำงานร่วมกัน ลักษณะของจิตรกรรมดูโดยภาพรวมเป็นไปในแนวรัตนโกสินทร์ตอนต้น สีที่ใช้เป็นสีฝุ่น สีอะคริลิก มีโทนสีเข้ม สดใส เนื้อหาเป็นพุทธประวัติและทศชาติชาดก มีการใช้ทองปิดในส่วนที่สำคัญๆ ของภาพแต่ไม่มากนัก

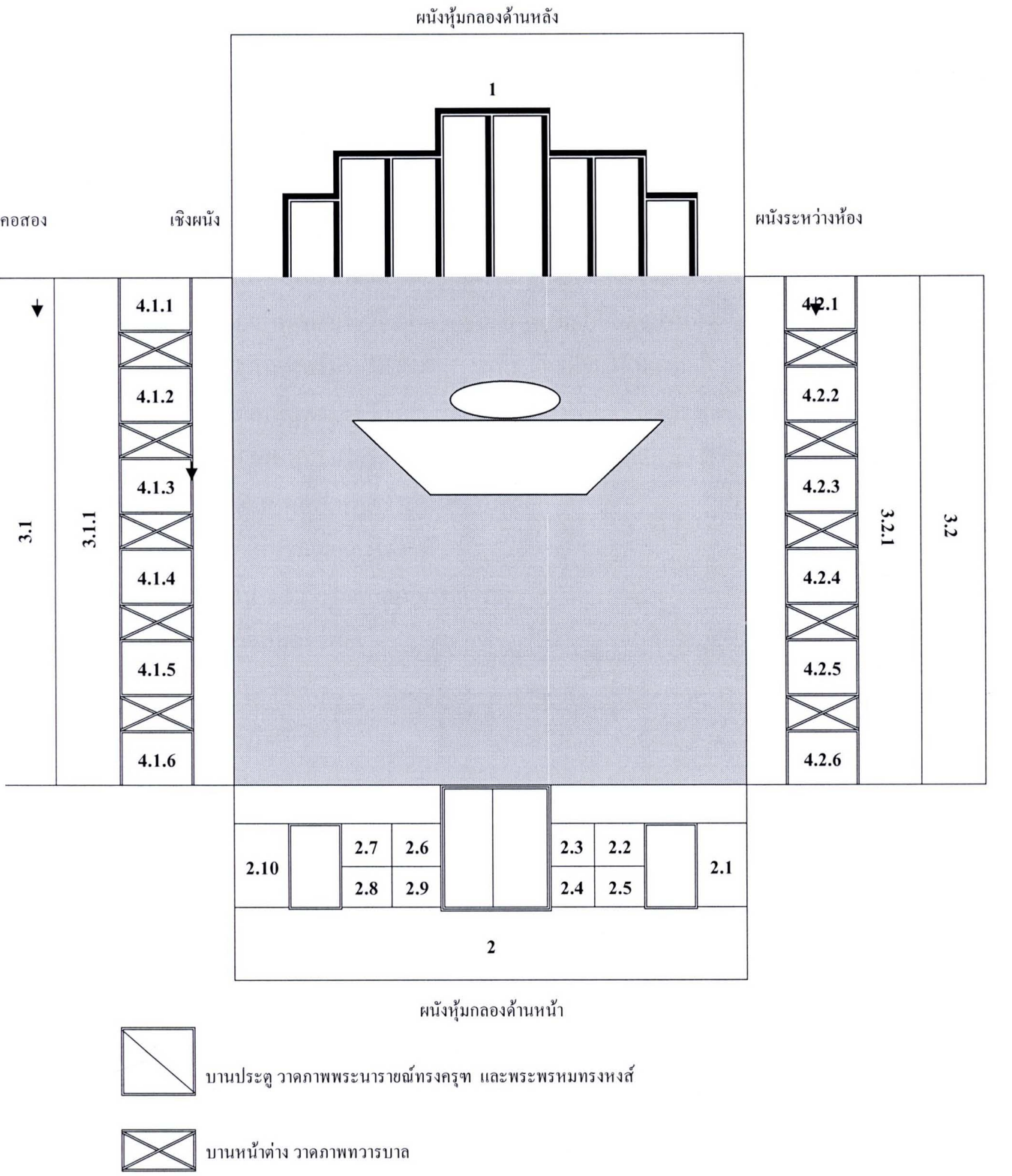
4.6 การเปิดให้เข้าชม

บริเวณรอบพระอุโบสถ เป็นที่ตั้งของตลาดนัด กำหนดให้ขายของในช่วงเช้าถึงช่วงสาย (ประมาณ 10.00 น.) ของทุกวัน เป็นตลาดที่ทำเหมือนครั้งที่มีในสมัยโบราณ แต่每天有คนมาซื้อของมากมาย

ทางวัดจะเปิดพระอุโบสถ เพื่อให้ประชาชนได้มานมัสการพระประธานทุกวัน ระหว่างเวลา (โดยประมาณ) 08.00 - 17.00 น.

ปัจจุบันพบว่า ไม่ค่อยมีชาวบ้านขึ้นมานมัสการ เนื่องจากนิยมไปกราบสักการะหลวงปู่บุญและหลวงปู่เพิ่ม (พระเกจิอาจารย์ชื่อดังของวัดกลางบางแก้ว) ที่วิหารมากกว่า ส่วนเวลาอื่นๆ จะมีคนขึ้นมาไหว้และชมภาพจิตรกรรมน้อยมาก หากไม่มีการติดต่อมายังเจ้าอาวาสวัดก็จะไม่มีผู้ให้คำอธิบาย เจ้าอาวาสบอกว่ามีคณะบุคคลติดต่อมาชมมากเหมือนกัน เป็นนักเรียน นักศึกษาด้านศิลปะ แต่ทางวัดไม่มีกิจกรรมทางศาสนาซึ่งเป็นการเฉพาะที่จะเกี่ยวเนื่องกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง แม้ว่าจะมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในบริเวณใกล้เคียง

ภาพที่ 37 แผนผังจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดกลางบางแก้ว อำเภอนครชัยศรี

รายละเอียดของแผนผังจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดกลางบางแก้ว มีดังนี้

1 ภาพไตรภูมิ

2 ภาพพุทธประวัติตอนผจญมาร-ชนะมาร

2.1 ภาพพุทธประวัติ ตอน ประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

2.2 ภาพพุทธประวัติ ตอน เจ้าชายสิทธัตถะตัดสินพระทัยออกผนวช หนีออกจากพระราชวัง

2.3 ภาพพระพุทธประวัติ ตอน เจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช

2.4 ภาพพุทธประวัติ ตอน พญามารออกมาห้ามบรรพชา

2.5 ภาพพุทธประวัติ ตอน ตัดพระเมาลี ณ ริมฝั่งอนิมานที

2.6 ภาพพุทธประวัติ ตอน พญามารทูลเชิญให้เสด็จปรินิพพาน

2.7 ภาพพุทธประวัติ ตอน พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน

2.8 ภาพพุทธประวัติ ตอน ถวายพระเพลิงพระสรีระพระพุทธเจ้า

2.9 ภาพพุทธประวัติ ตอน โทณพราหมณ์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

2.10 ภาพพระพุทธเจ้าปางนาคปรก

3.1-3.2 ภาพเทพชุมนุมแถวบน

3.1.1-3.2.1 ภาพเทพชุมนุมแถวรอง

4.1.1 ภาพเวสสันดรชาดก

4.1.2 ภาพวิทูรชาดก

4.1.3 ภาพนารทชาดก

4.1.4 ภาพจันทชาดก

4.1.5 ภาพภริยัตตชาดก

4.1.6 ภาพพระพุทธปางป่าเลไลย์

4.2.1 ภาพเทมียชาดก

4.2.2 ภาพมหาชนกชาดก

4.2.3 ภาพสุวรรณสามชาดก

4.2.4 ภาพเนมิราชชาดก

4.2.5 ภาพมโหสถชาดก

4.2.6 ภาพพุทธประวัติ ตอน เทวดาทุกชั้นฟ้าทูลเชิญสันดุสิตเทวราชโพธิสัตว์จุติ

ภาพที่ 38.01

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดกลางบางแก้ว

ภาพไตรภูมิด้านหลังพระประธาน

ภาพเทพชุมนุม ทวารบาล ซาดก

ภาพประตูปะตูเขียนทวารบาล ด้านข้างเขียนพุทธประวัติ

ภาพไม้มงคลชั้นขอบหน้าต่าง

ภาพจิตรกรรมด้านข้างตอนเหนือช่องหน้าต่างเป็นภาพเทพชุมนุม

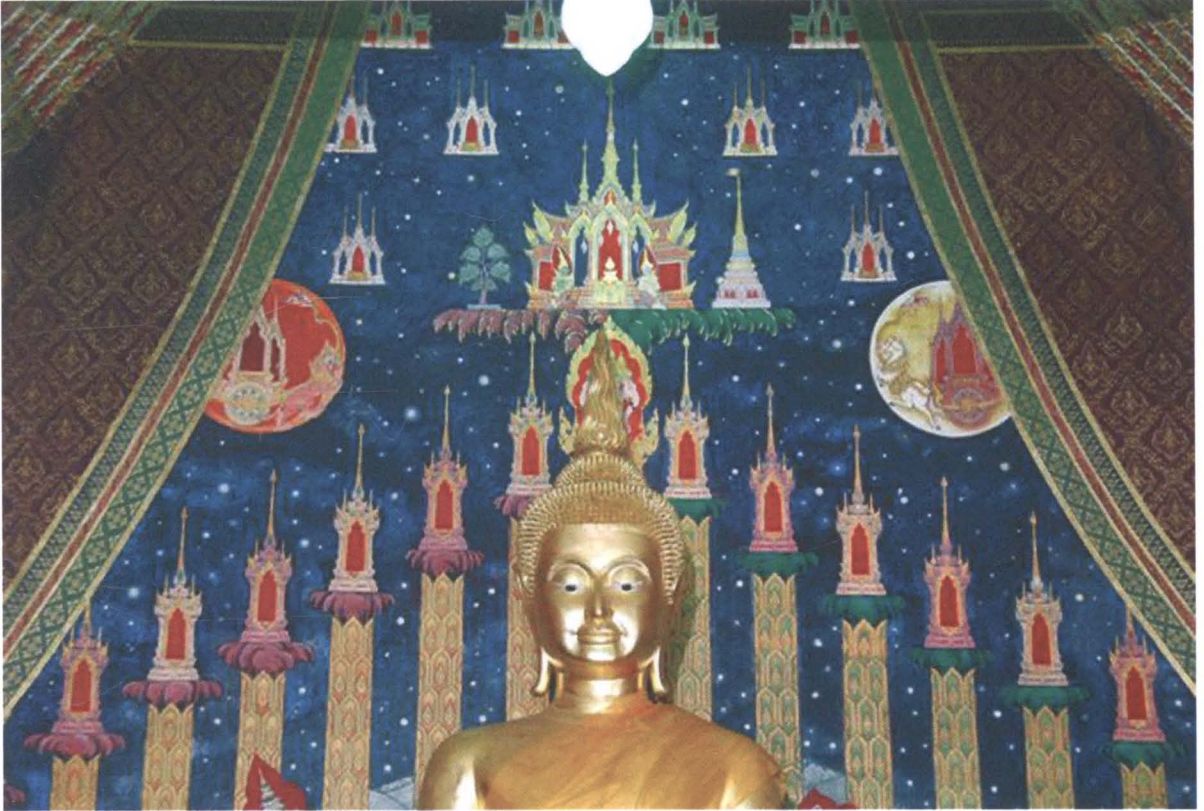
ภาพด้านข้างผนัง

ภาพซาดกและไม้มงคล

ภาพที่ 38.02

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดกลางบางแก้ว

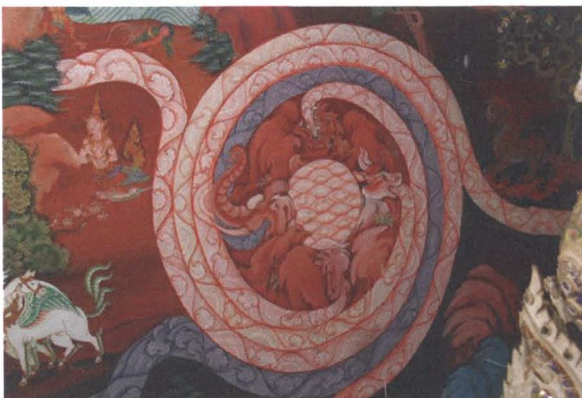
ภาพจิตรกรรมหลังพระประธาน เรื่องไตรภูมิ

ภาพวิมาน

ภาพวิมานชั้นต่างๆ

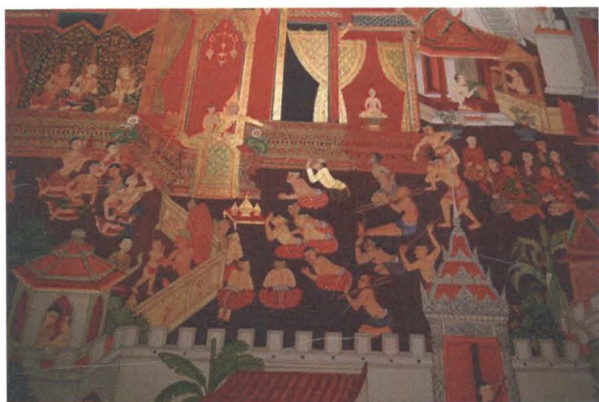
ภาพสระอโนดาตในป่าหิมพานต์

ภาพมัจฉาแหวกว่าย

ภาพที่ 38.03

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดกลางบางแก้ว

ภาพชาดก เตมียชาดก

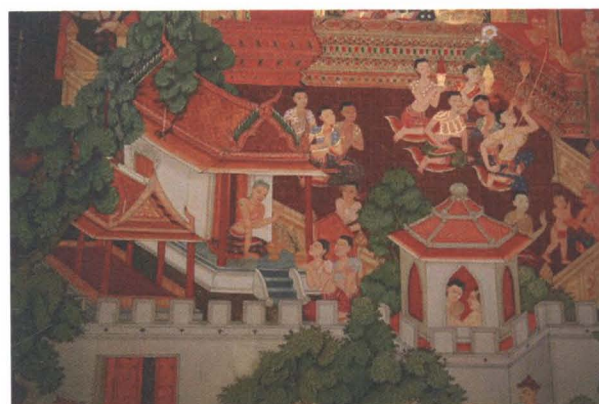
ภาพชาดก เตมียชาดก

ภาพชาดก เตมียชาดก

ภาพชาดก เตมียชาดก

ภาพชาดก เตมียชาดก

ภาพชาดก สุวรรณสาม

ภาพชาดก พระมหาชนก

ภาพชาดก ภูริทัตต์

ภาพที่ 38.04

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดกลางบางแก้ว

ภาพพระเวสสันดรชาดก

ภาพชาวเมือง

ภาพชูชกพาสองกุมารเดินทางไปเมืองสีตี

ภาพกษัตริย์ทั้งหกต่างกันแสง

ภาพชาดกวิถีชีวิตในเมือง

ภาพวิถีชีวิตชาวบ้าน

ภาพชูชกปีนต้นไม้หนีสุนัขพราณเจตบุตร

ภาพพระเจ้าสุริยชัยสั่งให้ชูชกและสองกุมารเข้าเฝ้า

ภาพชาดก เนมิราชชาดก

ภาพชาดก ภูมิตัดชาดก

ภาพชาดก พระเวสสันดร

ภาพชาดก สุวรรณสาม

ภาพชาดก สุวรรณสาม

ภาพชาดก ภูมิตัดชาดก

ภาพชาดก เตมียชาดก

ภาพชาดก เตมียชาดก

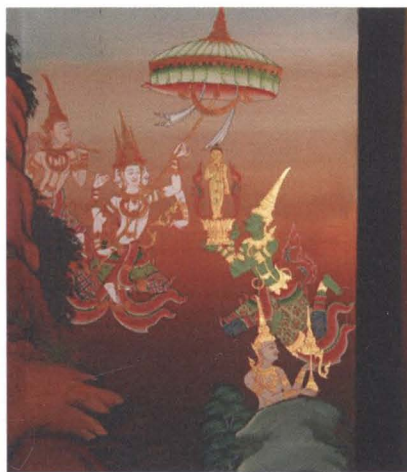
ภาพชาดก เตมียชาดก

ภาพที่ 38.06

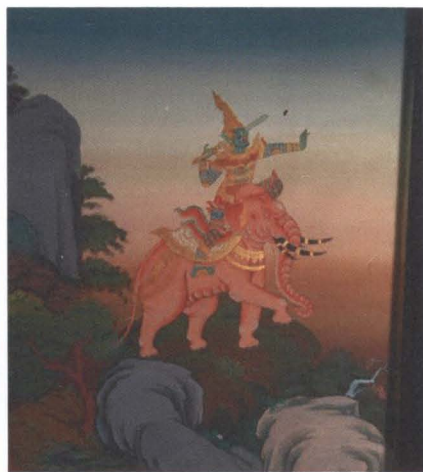
จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดกลางบางแก้ว

ภาพประสูติพระสิทธัตถะราชกุมาร

ภาพท้าวผาพรมทรงทิพยเศวตฉัตร

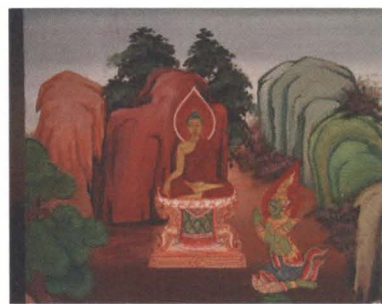
ภาพพญาวัวสวดยกหัตถ์ห้ามขัดขวาง

ภาพทรงตั้พระโมฬี

ภาพพระยานาคแผ่พังพาน

ภาพพระยาสุรัสวดีมารทูลให้เสด็จดับขันธปรินิพพาน

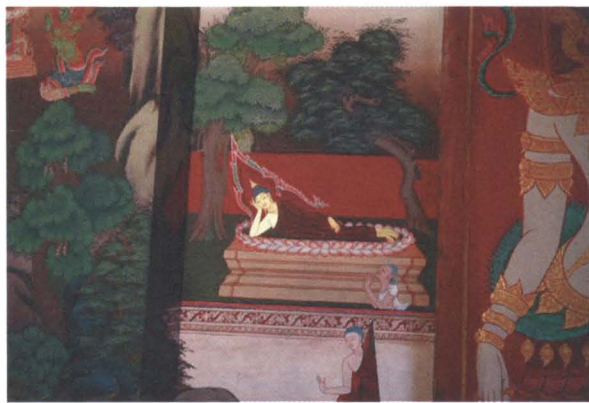
ภาพแสดงธรรม

ภาพทวารบาล

ภาพโปรดปัญจวัคคีย์

ภาพเสด็จดับขันธปรินิพพาน

แผนที่ต้องเฝ้าติดตามพัฒนาจังหวัดในจังหวัดนครปฐม

กิตติคุณ พงษ์ อ. นครชัยศรี จ. นครปฐม

5. วัดบางพระ

5.1 สภาพทั่วไปของวัด

วัดบางพระตั้งอยู่ตำบลบางแก้วฟ้า สิ่งสำคัญทางโบราณคดีของวัด คือ อุโบสถหลังเก่าและจิตรกรรมฝาผนัง เมื่อมีอุโบสถหลังใหม่ ได้เปลี่ยนหน้าที่ของอุโบสถหลังนี้เป็นวิหารและการรักษาให้คงสภาพเดิมไว้ให้นานที่สุด

วัดแห่งนี้ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่ามีการก่อสร้างขึ้นเมื่อใด มีเพียงเรื่องเกี่ยวกับเมืองนครชัยศรี ที่ปรากฏในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต พุทธศักราช 2182 สรุปได้ว่า ในอดีตเมืองนครชัยศรีเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในอาณาจักรอยุธยา และยังมีปรากฏในพระราชพงศาวดารของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิมีการทำศึกสงครามกับพม่า ทรงให้มีการรื้อป้อมและกำแพงมาไว้ที่กรุงศรีอยุธยาและมีการตั้งเมืองขึ้นใหม่ ได้แก่ ตั้งเมืองตลาดขวัญ ตั้งบ้านท่าจีนเป็นเมืองสาครบุรี แบ่งพื้นที่ทางใต้ของเมืองสุพรรณกับทางตะวันตกของเมืองราชบุรีมาสร้างเมืองใหม่ที่ริมแม่น้ำท่าจีน โดยทรงตั้งชื่อเมืองใหม่ว่า เมืองนครชัยศรี (พาน พลิต, เฮอร์เมียส, 2523: 60-61) และข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายจำลอง อยู่บริสุทธิ์ ไวยาวัจกรวัดบางพระ(สัมภาษณ์, 27 เมษายน พ.ศ. 2553) ได้ทราบเพียงว่า ทางวัดไม่มีเอกสารหลงเหลืออยู่ จึงไม่สามารถให้รายละเอียดประวัติที่แน่นอนได้ ทราบเพียงว่า ในปีพุทธศักราช 2469 หลวงพ่อหริ่ม อดีตเจ้าอาวาสวัดบางพระ ได้สร้างอุโบสถหลังใหม่ บริเวณด้านหลังอุโบสถหลังเก่า และย้ายเสมาทั้งหมดจากอุโบสถหลังเก่าไปตั้งรอบอุโบสถหลังที่สร้างขึ้นใหม่

5.2 จิตรกรรมฝาผนังวิหาร วัดบางพระ

จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถหลังเก่า ได้รับการยืนยันจาก พระครูฐาปน จิตสารท (เป็น) เจ้าอาวาสในขณะนั้นว่าโอกาสเห็นภาพเหล่านี้ตั้งแต่เป็นเด็ก แต่ไม่ทราบว่าใครเป็นผู้เขียน (สน สิมাত্রัง, 2525 : 2) ซึ่งขณะนี้ยังไม่มีการบูรณะซ่อมแซมจึงอยู่ในสภาพที่ลบเลือนค่อนข้างมากเหลือภาพอยู่ประมาณ 40% ของภาพทั้งหมด ภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนบนผนังทั้ง 4 ด้านของพระอุโบสถหลังเก่า กล่าวคือ ผนังด้านหลังพระประธานเป็นภาพไตรภูมิโลกสัตฐาน ผนังเหนือช่องหน้าต่างทั้งซ้ายและขวาเป็นภาพเทพชุมนุมและอดีตพระพุทธเจ้า ส่วนด้านล่างเป็นทศชาติชาดก

5.3 เนื้อหาในจิตรกรรมฝาผนัง

5.3.1 ภาพไตรภูมิ

5.3.2 ภาพพุทธประวัติ

5.3.3 ภาพอดีตพุทธเจ้า

5.3.4 ภาพเทพชุมนุม

5.4 การจัดองค์ประกอบภาพ

รายละเอียดในอุโบสถวัดกลางบางแก้ว ตามที่แสดงในแผนผัง (หน้า 166) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

หมายเลข 1 ที่ตั้ง ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน

เนื้อหา เขียนเป็นภาพสัญลักษณ์จักรวาลในลักษณะภาพตัด (หมายเลข 1) กล่าวคือ เขียนภาพเขาพระสุเมรุอยู่ในแนวแกนกลางและเขาตัดตบบริรักษ์ 2 ชั้น สูงลดหลั่นลงมา บนยอดเขาแต่ละเขาเขียนภาพวิมาน พื้นที่ว่างด้านข้างเขียนภาพวิมานในที่ลอยอยู่ในอากาศ ภายในวิมานแต่ละหลังเขียนภาพบุคคล ด้านล่างของเขาพระสุเมรุและเขาตัดตบบริรักษ์เขียนภาพนางเมขลาและยักษ์ บริเวณโคนเขาพระสุเมรุเขียนภาพปลาขนาดใหญ่และภาพหัวสัตว์ 4 ชนิด ได้แก่ ช้าง ม้า ราชสีห์ และโค ด้านล่างของภาพทั้งหมดเขียนภาพมหาสมุทรและพื้นดิน ซึ่งลบเลือนไปเป็นส่วนใหญ่

ภาพที่ 40 ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน อุโบสถหลังเก่า วัดบางพระ

การศึกษาจากไตรภูมิ (ไตรภูมิโลกวินิจยกถา ฉบับที่ 2 (ไตรภูมิฉบับหลวง), 2520) กล่าวถึง จักรวาลที่มีสัณฐานทรงกลมประกอบด้วยเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลางสูง 84,000 โยชน์ เขาพระสุเมรุล้อมรอบอยู่ด้วยทิวเขารูปวงแหวนสูงลดหลั่นออกไปโดยลำดับรวม 7 ชั้น เรียกว่าเขาสัตตบริภัณฑ์ มีสีทันดรมหาสมุทรคั่นอยู่ระหว่างชั้นของเขาสัตตบริภัณฑ์เหล่านั้น เขาสัตตบริภัณฑ์มีชื่อเรียกจากชั้นในออกไปชั้นนอกสุด คือ ยุคนธร อสินธร กรวิก สุทศนเนมินธร วินันตกและอัสดกัณ

ภายนอกวงล้อมแห่งเขาสัตตบริภัณฑ์ออกไปเป็นมหาสมุทรจนจรดขอบจักรวาล ซึ่งถูกกำหนดขอบเขตด้วยทิวเขาของกำแพงจักรวาล ภายในมหาสมุทรเป็นที่ตั้งของมหาทวีปในทิศทั้ง 4 ประกอบด้วย อุตรรกุทวีปอยู่ด้านทิศเหนือ ชมพูทวีปอยู่ด้านทิศใต้ บุรพทวีปอยู่ด้านทิศตะวันออก และอมรโคยานทวีปอยู่ด้านทิศตะวันตก ชายขอบของชมพูทวีปเป็นที่ตั้งของป่าหิมพานต์ซึ่งมีสระอโนดาตเป็นศูนย์กลาง สระอโนดาตล้อมรอบด้วยภูเขาหิมพานต์ที่มี 5 ยอด มีชื่อเรียกต่างกันคือ สุทศนภูฏ ไกรลาศภูฏ จิตรภูฏ กภาพภูฏ คันธมาทภูฏ ภายใต้อชภูทวีปลงไปเป็นนรกขุมต่างๆ

แผ่นดินและอากาศที่ระดับความสูงเดียวกับยอดเขายุคนธร ซึ่งเป็นเขาสัตตบริภัณฑ์ชั้นในสุดเป็นแดนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นต่ำสุด เหนือขึ้นไปที่ระดับความสูงเดียวกับยอดเขาพระสุเมรุเป็นแดนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่สอง เหนือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไปมีสวรรค์ลอยอยู่ในอากาศอีก 4 ชั้นเรียงลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุดคือ ยามะ ดุสิต นิมมานนรดี และปรนิมมิตวสวัตดี สวรรค์ทั้ง 6 ชั้น รวมถึงมนุษย์ภูมิบนทวีปต่างๆ และอบายภูมิ (ดิรัจฉานภูมิ เปตภูมิ และนรกภูมิ) รวมเรียกว่ากามภูมิ เหนือกามภูมิขึ้นไปเป็นพรหมโลกซึ่งมีอยู่สองระดับคือ รูปภูมิ (พรหมมีรูป) มี 16 ชั้นย่อย และอรุภูมิ (พรหมไม่มีรูป) มี 4 ชั้นย่อย กามรูป รูปภูมิ และอรุภูมิ รวมเรียกว่าไตรภูมิ

นอกจากนี้ ยังพบว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังดังกล่าวกล่าว มีความสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องไตรภูมิ จึงกล่าวได้ว่าจิตรกรรมบนผนังด้านหลังของพระประธาน หมายถึง ไตรภูมิโลกทัศน์ แต่มีการตัดรายละเอียดต่างๆ ของภาพออกไปหลายประการ เช่น การเขียนภาพเขาสัตตบริภัณฑ์เพียง 2 ชั้น ซึ่งโดยทั่วไปนิยมเขียน 7 ชั้น การไม่เขียนภาพสระอโนดาตที่มีสัณฐานทรงกลม การไม่เขียนภาพทวิปทั้ง 4 ทวิป การไม่เขียนภาพเขาจักรวาล การไม่เขียนภาพนรก เป็นต้น

หมายเลข 2 ที่ตั้ง ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน

เนื้อหา เป็นจิตรกรรมฝาผนังภาพพระพุทธประวัติฉากใหญ่ในพระอุโบสถหลังนี้ เขียนเต็มพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าบนผนังด้านหน้าพระประธานเหนือระดับขอบประตูขึ้นไปจรดเพดาน ลักษณะของภาพพระพุทธประวัติดังกล่าว แนวกลางของพื้นที่เขียนภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งเหนือรัตนบัลลังก์แสดงปางมารวิชัยได้ชุ่มเรือนแก้ว ด้านล่างภาพพระพุทธเจ้าเขียนภาพแม่พระธรณีในท่ายืนเอียงกายไปทางด้านซ้ายและหันพระพักตร์มาทางด้านขวา พระหัตถ์ขวายกอุ้มศิริষะไปจับมวยผมส่วนพระหัตถ์ซ้ายทิ้งลงเพื่อรวบปลายมวยผม ที่ปลายมวยผมเขียนภาพสายน้ำไหลออกไปทางด้านซ้ายเข้าท่วมเหล่ากองทัพนาร ด้านซ้ายของภาพแม่พระธรณีและพระพุทธเจ้าเขียนภาพเหล่ากองทัพนารประกอบด้วยพญามารและพลมารมากมาย ต่างถือศาสตราวุธอยู่ในท่าทางที่จะเข้ามาทำร้ายพระพุทธเจ้า ส่วนด้านขวาเขียนภาพพญามารและพลมาร แสดงท่าทางพ่ายแพ้และถูกน้ำที่ไหลมาจากมวยผมของแม่พระธรณีเข้าท่วม เหล่าพลมารที่ถูกน้ำท่วมต่างหนีน้ำกันอลวนอลหม่าน

ที่มาของเนื้อหาจิตรกรรมภาพพระพุทธประวัติตอนมารผจญ - ชนมาร ที่เขียนในสมัยรัตนโกสินทร์นี้น่าจะอาศัยโครงเรื่องจากคัมภีร์พระปฐมสมโพธิกถาฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 3 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงนิพนธ์คัมภีร์พระ

ปฐมสมโพธิกถาขึ้นใหม่ซึ่งมีหลักฐานระบุว่าทรงนำคัมภีร์เก่าที่มีอยู่เดิมมาชำระและประพันธ์ขึ้นใหม่ คัมภีร์พระปฐมสมโพธิกถาฉบับที่ทรงเรียบเรียงขึ้นใหม่นี้จัดได้ว่าเป็นฉบับที่สมบูรณ์และดีที่สุดในยุคหนึ่ง คัมภีร์พระปฐมสมโพธิ-กถาได้รับความนิยมและเป็นที่แพร่หลายในหมู่พุทธศาสนิกชนไทยมาตลอด โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงที่นิยมเขียนภาพพระพุทธรูปประวัติตอนมารผจญ - ชนมารไว้บนผนังสกัดด้านหน้า ก็คงใช้เนื้อเรื่องจากคัมภีร์ฉบับนี้มาเป็นโครงเรื่องในการเขียนภาพ และใช้สืบเนื่องต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 41 พระพุทธรูปประวัติ ตอน มารผจญ - ชนมาร บริเวณผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน

จากจิตรกรรมภาพพระพุทธรูปประวัติ กล่าวถึงเรื่องราวขณะที่พระบรมโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่บนรัตนบัลลังก์ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ในคืนวันเพ็ญวิสาขมาส ขณะนั้นพญามารวิสวดีประสงค์จะขัดขวางมิให้พระบรมโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญเพียรจนบรรลुพระอนุตรสัมโพธิญาณ จึงได้ขึ้นสถิตเหนือคอกเทพหัตถิมินามว่าคิลเมขลมหาคชสารพาหมู่บริษัถมารเป็นกองทัพพร้อมพรั่ง จะเข้ามาทำร้ายต่อตีพระบรมโพธิสัตว์ เหล่าเทพยดาทั้งหลายที่เฝ้าแวดล้อมพระบรมโพธิสัตว์อยู่ที่เกรงกลัวอำนาจแห่งพญามาร จึงพากันหลีกหนีไปจนหมดสิ้น พระบรมโพธิสัตว์ทรงต่อสู้กับกองทัพพญามารแต่เพียงลำพังโดยอาศัยสมดังสภารมิโยธา พร้อมทั้งอ้างถึงนาง

พสุทธาธรณีมาเป็นพยานสำหรับบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาจนบังเกิด มีพระรัตนบัลลังก์ผุดขึ้นท่ามกลางปฐพีเพื่อพระองค์ด้วยอานุภาพ แห่งกุศลบุญราศีที่ได้ทรงสั่งสมบำเพ็ญมา แม้พระธรณีจึง ปลดปล่อยน้ำทักษิโณทกออกจากมวยผม เข้าท่วมกองทัพบพญามาร จนพ่ายแพ้ไปหมดสิ้น พระบรมโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญเพียรในคืน วันเพ็ญวิสาขะจนได้บรรลुพระสัพพัญญุตญาณสูญสิ้นอาสว กิเลสในเวลาแจ้งพอดี (ปรมาณูชิตชินอรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ, 2505 : 133-151)

ในด้านความหมายของการเลือกพระพุทธรูปประวัติตอนมารผจญ - ชนะมารขึ้นมาเขียนนั้น อาจสอดคล้องกับการสื่อความหมายของ พุทธปรัชญาและหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เป็นนามธรรม ให้เป็นรูปธรรม โดยแสดงออกในเชิงบุคลาธิษฐานและ ธรรมาธิษฐาน กล่าวคือ มารและพญามารเปรียบเป็นบุคลาธิษฐานที่มีความหมายเชิงปรัชญาธรรมแฝงอยู่ โดยน่าจะหมายถึงกิเลสที่เกิด ในพระทัยของพระพุทธองค์ อุปมาอีกประการหนึ่งคือ พระบารมี สิปปทัต ที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญจนมีพระทัยหนักแน่นประหนึ่ง มหาปฐพีที่สามารถมีชัยชนะเหนือมาร หมายถึง บารมี 10 ประการ ที่บำเพ็ญเพียรครั้งเป็นพระเวสสันดรซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายก่อน เป็นพระพุทธเจ้า ส่วนแม่พระธรณี น่าจะมีความหมายถึงผลจากการที่พระพุทธองค์ทรงพิจารณาถึงพระบารมีสิปปทัต แล้วทำให้น้ำ พระทัยสงบเยือกเย็นหนักแน่นประดุจพื้นมหาปฐพี จึงดีความภาพ พระพุทธรูปประวัติตอนมารผจญ - ชนะมารได้ว่าเป็นการแสดงออก ในเชิงบุคลาธิษฐานที่หมายถึงการยกสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็น รูปธรรมหรือยกบุคคลเป็นหลักฐานในการอธิบายและ ธรรมาธิษฐานคือการยกธรรมหรืออ้างอิงธรรมแสดงโดยยกหลัก หรือตัวสภาวะขึ้นอ้าง

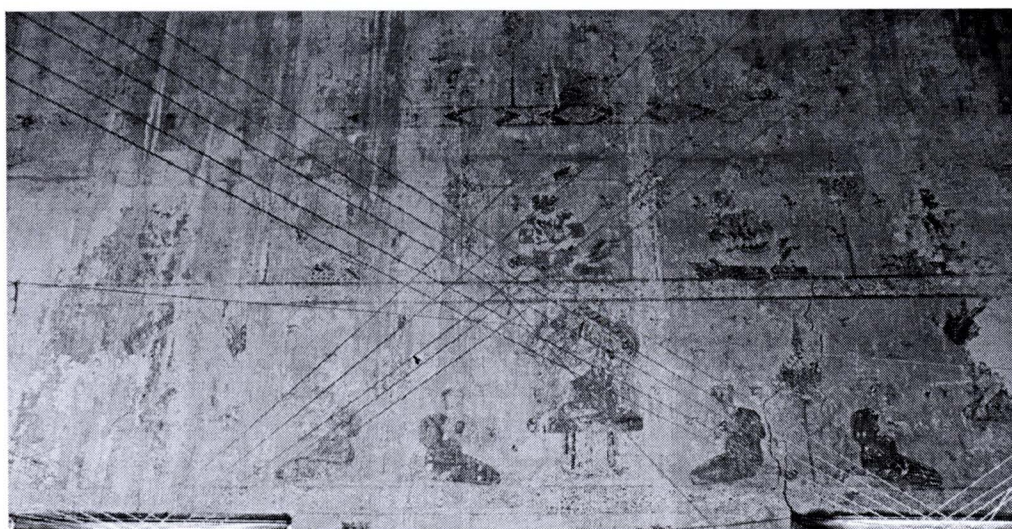
สำหรับภาพากานั้น มีลักษณะแปลกออกไปจากภาพพระพุทธรูป ประวัติตอนมารผจญ - ชนะมารแห่งอื่น คือ เขียนภาพพญามารที่เป็น ชาวบ้านสามัญธรรมดาโดยไม่มีชาวตะวันตกเข้ามาปะปน ภาพ ชาวบ้านดังกล่าวแต่งกายเหมือนกัน คือ โปกผ้าบนศีรษะ สวมเสื้อ

แขนสั้นหลายสี ซึ่งทั้งหมดน่าจะเป็นชนชาติเดียวกัน แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นเชื้อชาติใด

หมายเลข 3 ที่ตั้ง แผนผังข้างทั้งสองด้าน

บนผนังด้านข้างทั้งสองข้างของพระอุโบสถหลังเก่า วัดบางพระ พื้นที่ตั้งแต่ขอบบนของหน้าต่างขึ้นไปถูกแบ่งออกเป็น 3 แถว เท่ากันในแนวนอน แต่ละแถวคั่นด้วยลายหน้ากระดาน

เนื้อหา สองแถวบน(หมายเลข 3.1 - 3.1.1 และ 3.2 - 3.2.1)เขียนภาพเทพชุมนุม แถวล่าง(หมายเลข 3.1.1.1 และ 3.2.1.1)เขียนภาพพระพุทธรเจ้าและพระสาวก ภาพพระพุทธรเจ้าดังกล่าวประทับนั่งแสดงปางมารวิชัยอยู่บนรัตนบัลลังก์เป็นฐานสิงห์เขียนลายผ้าทิพย์ครองจีวรห่มเฉียงจีวรระบายสีน้ำตาล มีซุ้มเรือนแก้วล้อมรอบภายในซุ้มเรือนแก้วระบายสีแดงส่วนบนของซุ้มเรือนแก้วเขียนภาพใบไม้ที่ตัดเส้นใบ ด้านข้างทั้งสองเขียนภาพพระสาวกนั่งอยู่ข้างรัตนบัลลังก์ข้างละองค์ ประนมกรผินพระพักตร์ไปทางพระพุทธรเจ้า ครองจีวรห่มเฉียงจีวรระบายสีน้ำตาล ภาพพระพุทธรเจ้าและพระสาวกแต่ละชุดถูกคั่นด้วยลายพุ่มข้าวบิณฑ์คล้ายตาลปัตร นับจำนวนพระพุทธรเจ้าได้ด้านละ 9 พระองค์ รวมสองด้านมีจำนวน 18 พระองค์ และมีพระสาวกรวม 36 องค์

ภาพที่ 42 บริเวณคอสองของผนังทั้งสองด้าน ส่วนบนเขียนภาพเทพชุมนุม
ด้านล่างเขียนภาพอดีตพุทธเจ้า

ภาพพระพุทธเจ้า หมายถึง พระอดีตพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเรื่องที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก พระสุตันตปิฎก เล่มที่ 33 อุပါတน ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ความว่า ในอดีตเคยมีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นก่อนและทำนายพระศากยโคดมว่าจะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า พระอดีตพุทธเจ้าดังกล่าวอุบัติในกัลป์ต่างๆ กันมีจำนวน 24 พระองค์และในคัมภีร์พุทธวงศ์ตอนที่ 28 พุทธปณิกกัณฑ์ ซึ่งเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่เสด็จอุบัติในกัลป์ต่างๆ ที่ไม่เท่ากัน ความตอนหนึ่งที่สำคัญคือในกัลป์ที่พระองค์ทรงพบพระพุทธที่ปิงกรนั้นมีพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้อีก 3 พระองค์ คือ พระตันหังกร พระเมทักร และพระสรณังกร ซึ่งไม่ได้ทำนายว่าพระพุทธเจ้าจะได้สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งหากนับรวมพระอดีตพุทธเจ้าทั้งหมดตั้งแต่กัลป์ของพระอดีตเจ้าพุทธที่ปิงกร ที่ขึ้นต้นด้วยพระตันหังกร จนถึงพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันคือพระพุทธเจ้าโคดม จะมีจำนวนพระอดีตพุทธเจ้าทั้งหมด 28 พระองค์ จากคติการนับถือพระอดีตพุทธเจ้าดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีจำนวนพระอดีตพุทธเจ้าปรากฏทั้ง 24 และ 28 พระองค์ ตามแต่วิธีการนับ

อดีตพระพุทธเจ้าในจิตรกรรมฝาผนัง วัดบางพระ เขียนจำนวน 18 พระองค์ ซึ่งไม่ครบตามคติที่มีจำนวน 24 หรือ 28 พระองค์ อาจเกิดจากแนวความคิดในการออกแบบของช่างเขียน กล่าวคือ หากพิจารณาการจัดองค์ประกอบภาพบนพื้นที่ของผนังด้านแปดของพระอุโบสถทั้ง 2 ด้าน จะเห็นได้ว่าช่างเขียนได้แบ่งพื้นที่ของผนังแต่ละด้านออกเป็น 3 แถวเท่ากันในแนวนอน แต่ละแถวคั่นด้วยลายหน้ากระดาน ซึ่งการแบ่งพื้นที่ลักษณะนี้ทำให้เป็นการกำหนดขนาดของภาพภาพเทพชุมนุม ภาพพระอดีตพุทธเจ้า และพระสาวกในแถว ให้มีขนาดใหญ่ตามขนาดความกว้างของแถวที่แบ่งจึงทำให้เขียนภาพพระอดีตพุทธเจ้าได้เพียงด้านละ 9 พระองค์ ซึ่งไม่เป็นไปตามคติการนับถือพระอดีตพุทธเจ้า และหากเกิดจากแนวความคิดในการออกแบบ ของช่าง ก็แสดงให้เห็นว่าช่างเขียน

ให้ความสำคัญเรื่องการจัดวางองค์ประกอบภาพมากกว่าเรื่องคติความเชื่อ

จิตรกรรมภาพเทพชุมนุมในพระอุโบสถหลังนี้ เขียนอยู่ในสองแถวบนของผนังด้านข้างทั้งสองด้าน เทพชุมนุมมีลักษณะการแต่งกายเป็นเครื่องทรง เครื่องทรงศีรษะเป็นชฎา ฝ้านุ่งเป็นลายดอกมีชายผ้าสองชายยื่นออกไปทางด้านหลัง ผิวกายของเหล่าเทพชุมนุมมีทั้งสีเขียว สีน้ำตาล และสีขาว สลับกันไปตามประเภทของเทพ ทั้งหมดอยู่ในท่านั่งหันข้างประนมกร ผินพระพักตร์ไปทางผนังสกัดด้านหน้า ภาพเทพชุมนุมดังกล่าวเริ่มต้นด้วยภาพเทพบุตรต่อด้วยภาพยักษ์ และภาพครุฑ ตามลำดับต่อเนื่องกันจนสุดผนัง โดยมีลายพุ่มข้าวบิณฑ์คล้ายตาลปัตรคั่นระหว่างเทพแต่ละองค์ พื้นที่ว่างเขียนลายดอกไม้ร่วง ลักษณะลายพุ่มข้าวบิณฑ์และลายดอกไม้ร่วงเหมือนกับที่ปรากฏในแถวภาพพระอดีตพุทธเจ้าที่อยู่ด้านล่าง ภาพเทพชุมนุมแต่ละแถวมีจำนวน 17 องค์ รวมทั้งสองด้านมีจำนวนทั้งหมด 68 องค์

รูปแบบการเขียนภาพเทพชุมนุมดังกล่าว มีลักษณะที่แตกต่างไปจากภาพเทพชุมนุมทั่วไป กล่าวคือ เทพชุมนุมทั้งหมดผินพระพักตร์ไปทางพระประธาน ซึ่งเทพชุมนุมทั่วไปที่มีปรากฏตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น นิยมผินพระพักตร์ไปทางพระประธาน แสดงให้เห็นว่าช่างเขียนได้เปลี่ยนแนวความคิดจากเดิมที่ใช้ภาพเทพชุมนุมสื่อความหมายถึงความยินดีของเหล่าทวยเทพกับชัยชนะของพระพุทธเจ้าที่มีเหนือเหล่ามารที่เข้ามาขัดขวาง เมื่อพระพุทธเจ้าได้รับชัยชนะแล้ว เหล่าทวยเทพทั่วทุกสารทิศต่างก็พากันมาแสดงความยินดีกับพระองค์ ดังปรากฏข้อความในคัมภีร์พระปฐมสมโพธิกถา ตอนอภิธัมมโพธิวรรต ในปริเฉทที่ 10 ซึ่งเป็นตอนที่ต่อจากตอนมารวิชัยปริวรรต ในปริเฉทที่ 9 ความว่า

“ฝ่ายฝูงเทพเจ้าทั้งหลายอันปลาตหลักหนี่ด้วย
กลัวภัยแห่งมาร ทราบว่าพระยามาราธราชกับทั้งมาร

พลแตกฉาน พ่ายแพ้แลปลาดแต่อำนาจพระมหาสัตว์
 ดังนั้น ก็ชวนกันอุโฆษนาสาธุการถวายชัยต่างองค์ต่าง
 มาสู่ที่ใกล้โพธิมณฑลสถาน ฟุ่่นาคก็ขึ้นจากบาดานมา
 สู่ที่นั่น ฟุ่่นสุบรรณก็ออกจากพิภพแห่งครุฑ หมู่
 เทพบุตรแลพรหมทั้งหลายก็ออกจากพิมานแห่งตนๆ
 เคลื่อนกล่นกันมา มีหัตถ์ถือประทีปสุคนฺบุปผาธวัช
 ปฏากต่างๆ มาแวดล้อมพร้อมกันอุโฆษถวายชัยแก่พระ
 มหานุรุชว่า ชัยชำนะมีแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรง
 สิริสวัสดิ์ ปราชัยมีแก่การผู้ปรารธนาบาปกรรม”

การเขียนจิตรกรรมฝาผนังในลักษณะนี้ นับเป็นรูปแบบที่แตกต่าง
 จากจิตรกรรมฝาผนังในสมัยอดีตชัดเจน แสดงให้เห็นถึงการ
 แสดงออกที่มีอิสระของช่างเขียนท้องถิ่นที่กล้าแสดงความคิดเห็นต่าง
 ออกไปจากระเบียบวิธีที่เคร่งครัด นับเป็นงานจิตรกรรมที่มีความ
 สวยงามและมีคุณค่า

จากรูปแบบการเขียนภาพดังกล่าวบนผนังด้านข้างทั้งสองด้าน ที่
 แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 แถวเท่ากันในแนวนอน สองแถวบนเขียน
 ภาพเทพชุมนุม แถวล่างเขียนภาพพระอดีตพุทธเจ้า เป็นรูปแบบที่
 ต่างออกไปจากจิตรกรรมฝาผนังภาพพระอดีตพุทธเจ้า และ
 ภาพเทพชุมนุมทั่วไป กล่าวคือโดยทั่วไปมักจะนิยมเขียนภาพอดีต
 พระพุทธเจ้าไว้แถวบนสุดของผนังด้านข้าง และไม่นิยมเขียน
 ร่วมกับภาพเทพชุมนุม เช่น จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดคงคา
 ราม จังหวัดราชบุรี เป็นต้น

นอกจากนี้ การเขียนภาพพระอดีตพุทธเจ้าไว้แถวล่างของผนัง
 นับว่าผิดไปจากรูปแบบทั่วไปที่นิยมเขียนไว้แถวบนสุดของผนัง
 กล่าวคือจากคติการนับถือพระอดีตพุทธเจ้านั้นจะให้ความสำคัญ
 และเคารพพระอดีตพุทธเจ้าเทียบเท่าพระพุทธรูปองค์ปัจจุบัน และ
 มักนิยมเขียนภาพพระอดีตพุทธเจ้าไว้แถวบนของผนังเสมอ การ
 เขียนภาพพระอดีตพุทธเจ้าไว้แถวล่างของผนังนี้อาจอธิบายได้ว่า
 เกิดจากการหย่อนยานในการนับถือคติเรื่องพระอดีตพุทธเจ้าของ

ช่างท้องถิ่น เนื่อง จากกาลเวลาและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หรืออาจเป็นการจงใจของช่างเขียนที่ไม่เข้าใจในคติเดิม โดยต้องการเน้นให้เห็นภาพพระอดีตพุทธเจ้าได้ชัดเจน จึงคิดเขียนภาพ พระอดีตพุทธเจ้าไว้ด้านล่างของผนังก็เป็นได้

หมายเลข 4 ที่ตั้ง ผนังระหว่างห้อง

เนื้อหา ภาพเกือบทั้งหมดลบเลือนไม่สามารถตีความเนื้อหาได้

5.5 ช่างเขียนภาพ

ตามที่ได้กล่าวข้างต้นว่า ไม่สามารถหาหลักฐานได้ว่า จิตรกรรมฝาผนัง ในอุโบสถหลังเก่านี้นี้สร้างขึ้นเมื่อใด และใครเป็นผู้เขียน

จากการศึกษารูปแบบการวางตำแหน่งเนื้อหาของจิตรกรรมฝาผนังวัด บางพระ อาจอธิบายได้ว่า เขียนขึ้นโดยช่างท้องถิ่นที่น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากจิตรกรรม ฝาผนังฝีมือช่างหลวงสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 3 เนื่องจากลักษณะของงาน จิตรกรรมฝาผนังนั้นมีการลอกเลียนรูปแบบกันได้อยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นงาน จิตรกรรมระดับท้องถิ่นก็ย่อมมีโอกาสที่จะรับอิทธิพลงานจิตรกรรมฝาผนังจากเมืองหลวง ได้ และไม่น่าจะเป็นงานจิตรกรรมสมัยหลังรัชกาลที่ 4 เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 4 รูปแบบของการจัดวางตำแหน่งเนื้อหาจิตรกรรม ได้เปลี่ยนไปเป็นการวางรูปแบบที่มี อิศระมากขึ้นและไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน จึงสันนิษฐานกำหนดอายุจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้ ได้ว่า น่าจะเขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 3-4 หรือหลังจากนั้นเล็กน้อยตาม เงื่อนไขของลักษณะงานช่างท้องถิ่น อย่างไรก็ตามไม่สามารถระบุชัดเจนได้ว่าเขียนขึ้นใน สมัยใด

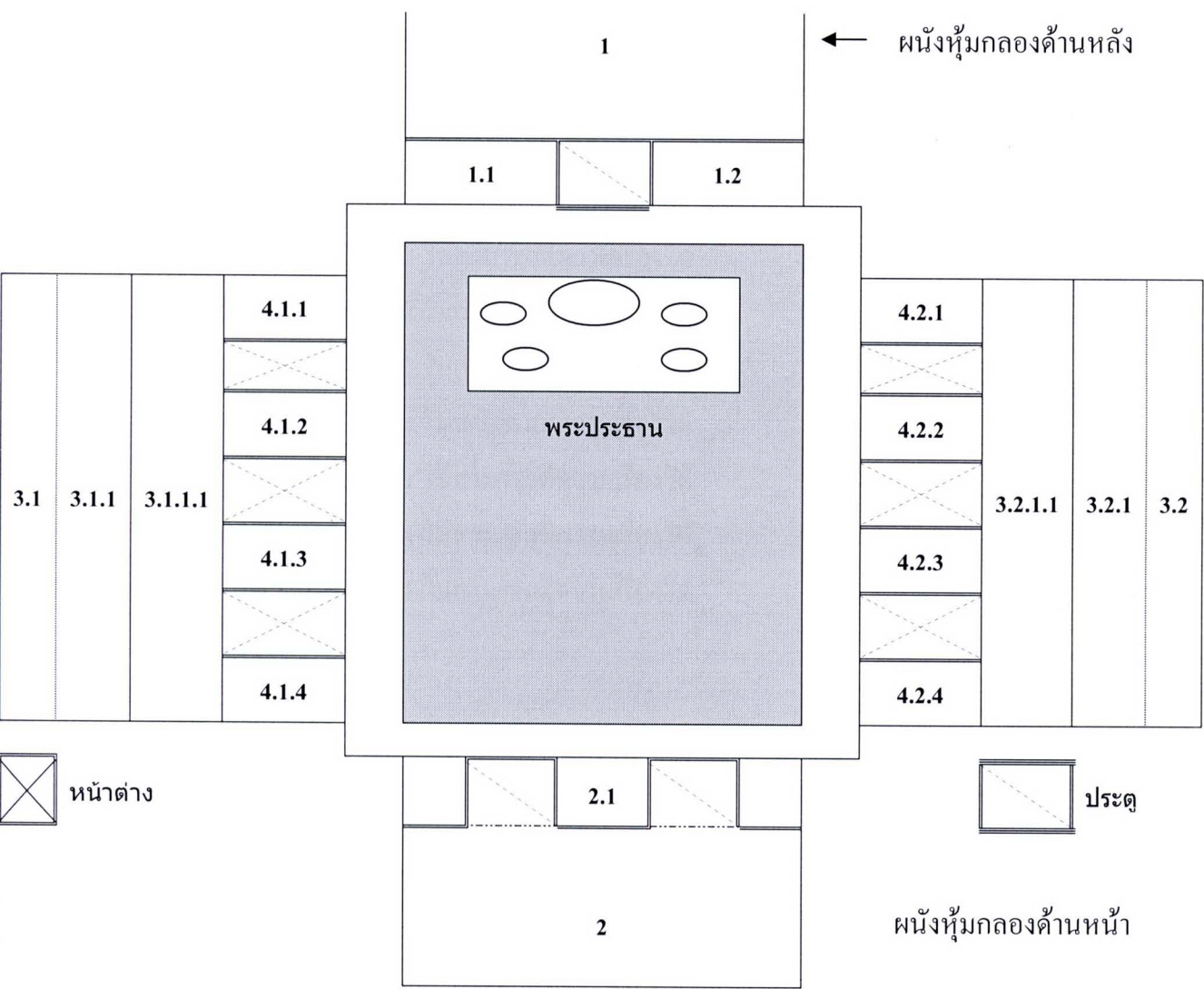
อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้จะเป็นงานในระดับท้องถิ่น แต่ก็มี ความสวยงามและมีการออกแบบได้อย่างลงตัว สะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดที่มี อิศระ กล่าวแสดงออกนับเป็นจิตรกรรมฝาผนังที่มีคุณค่ายิ่ง

5.6 การเปิดให้เข้าชม

ผู้สนใจชมจิตรกรรมฝาผนัง สามารถเข้าชมได้ทุกวัน มีประชาชนมา กราบไหว้บูชาพระพุทธรูปในอุโบสถอย่างสม่ำเสมอ แต่ตัวของภาพจิตรกรรมนั้นไม่ได้รับความ สนใจ เพราะภาพแต่ละผนังนั้นลบมีโครงการที่จะบูรณะซ่อมองค์พระประธาน

ภายในซึ่งเป็นพระพุทธรูปหินทรายจำนวน 10 องค์มากกว่า และทางวัดก็ไม่ได้มีโครงการบูรณะหรือซ่อมแซมแต่อย่างใดเพียงแต่คงรักษาและปล่อยไปตามกาลเวลา

ภาพที่ 43 แผนผังจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดบางพระ อำเภอนครชัยศรี

รายละเอียดของแผนผังจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดบางพระ มีดังนี้

1 ภาพไตรภูมิโลกสังฐาน

1.1 ภาพลบเลื่อน ไม่สามารถตีความเรื่องได้

1.2 ภาพลบเลื่อน ไม่สามารถตีความเรื่องได้

2 ภาพพุทธประวัติตอน ผจญมาร-ชนะมาร

2.1 ภาพลบเลื่อน ไม่สามารถตีความได้

3.1, 3.2 ภาพเทพชุมนุม แถวบน

3.1.1, 3.2.1 ภาพเทพชุมนุม แถวกลาง

3.1.1.1, 3.2.1.1 ภาพอดีตพระพุทธเจ้า 18 พระองค์

4.1.1 ภาพลบเลื่อน ไม่สามารถตีความเรื่องได้

4.1.2 ภาพลบเลื่อน ไม่สามารถตีความเรื่องได้

4.1.3 ภาพลบเลื่อน ไม่สามารถตีความเรื่องได้

4.1.4 ภาพลบเลื่อน ไม่สามารถตีความเรื่องได้

4.2.1 ภาพลบเลื่อน ไม่สามารถตีความเรื่องได้

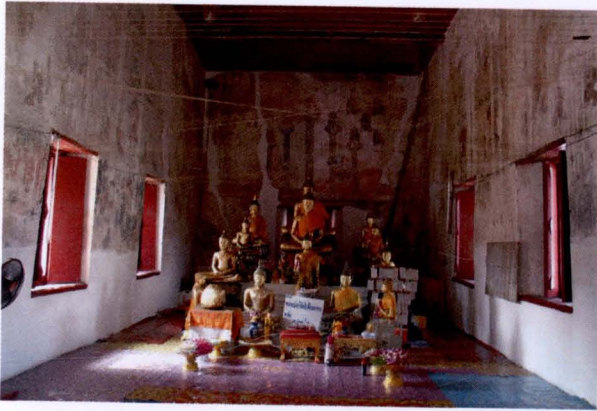
4.2.2 ภาพลบเลื่อน ไม่สามารถตีความเรื่องได้

4.2.3 ภาพลบเลื่อน ไม่สามารถตีความเรื่องได้

4.2.4 ภาพลบเลื่อน ไม่สามารถตีความเรื่องได้

ภาพที่ 44.01

จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดบางพระ

ภาพภายในวิหาร

ภาพไตรภูมิโลกสัณฐาน

ภาพพุทธประวัติ ตอนมารผจญ

ภาพอดีตพุทธ

ภาพอดีตพุทธ

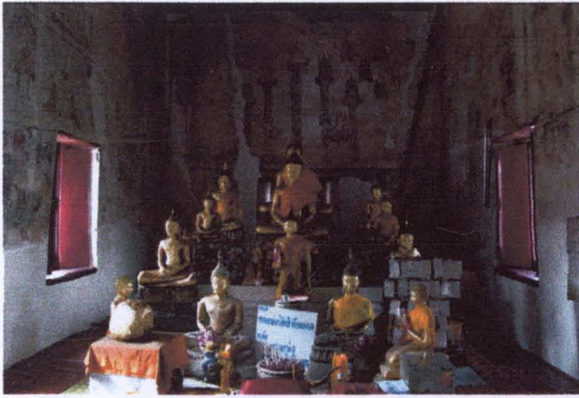
ภาพอดีตพุทธ

ภาพอดีตพุทธ

ภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผม

ภาพพระพุทธรูปในวิหาร

ภาพผนังมารผจญ

ภาพเทพชุมนุม

ภาพเทพชุมนุม

ภาพอดีตพุทธ เทพชุมนุม

ภาพเทพชุมนุม

ภาพชาวเมือง

ภาพไตรภูมิ

แผนที่ท่องเที่ยวชมจิตรกรรมฝาผนังวัดในจังหวัดนครปฐม

วัดลุมพุก อ. นครชัยศรี จ. นครปฐม

วัดสังกะเทีย อ. เมือง จ. นครปฐม

วัดโพธิ์ อ. เมือง จ. นครปฐม

วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร

วัดลุมพุก อ. นครชัยศรี จ. นครปฐม

วัดพระปฐมเจดีย์

วัดพระปฐมเจดีย์

วัดพระปฐมเจดีย์

วัดพระปฐมเจดีย์

6. วัดละมุด

6.1 สภาพทั่วไปของวัด

วัดละมุด ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลวัดละมุด อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม วัดละมุดเป็นวัดที่คนไทยสมัยโบราณได้สร้างขึ้นไว้ตามธรรมเนียม เมื่อตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ใดก็มักจะสร้างวัดขึ้นที่นั่นเพื่อจะได้บำเพ็ญบุญกุศล ให้ท่านรักษาศีลและฟังธรรมจากบรรดาภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเป็นสถานที่ให้การศึกษาและบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรตลอดทั้งอบรมจิตใจแก่ประชาชนทั้งหลาย วัดละมุดได้สร้างขึ้นบนคันร่องหลังสวน ริมคลองบางพระฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นที่ลุ่มมีป่าไม้ป่าตะเคียน ต้นตาลโตนค้ำขึ้นอยู่ทั่วไป ต้นมะขามใหญ่ ต้นโพธิ์ และต้นไทรหลายต้น

วัดละมุดสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา อุโบสถหันหน้าทางทิศตะวันออก ด้านหน้ามีหลังคาคลุม ประตูเข้าออก 2 ช่องทาง ด้านหลังปิดทึบ ส่วนทางด้านข้างมีช่องหน้าต่างด้านละ 3 ช่อง หน้าบันประดับตกแต่งด้วยงานชามลายครามและเครื่องถ้วยเบญจรงค์เป็นรูปดอกไม้ ด้านหน้ามี 6 กลุ่ม ด้านหลังมี 10 กลุ่ม

ด้านนอกรอบอุโบสถมีซุ้มใบเสมาทั้ง 8 ทิศ โดยเฉพาะซุ้มกลางด้านหน้าจะทำพิเศษ มีฐานชั้นล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมจากนั้นจะเป็นรูปแปดเหลี่ยม มีลายปูนปั้นประดับและมีขนาดลดหลั่นขึ้นไปบนยอดคล้ายกลีบมะเฟือง นอกจากนี้บริเวณกำแพงแก้วยังมีเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองสร้างอยู่เรียงรายรอบอุโบสถ ส่วนทางขึ้นทั้งสี่ทิศ ทิศตะวันออกและตะวันตก ซุ้มหลังคาเป็นทรงเจดีย์ ส่วนทางทิศเหนือและใต้ ซุ้มหลังคาเป็นทรงปราสาท หน้าจั่วของทุกซุ้มมีปูนปั้นลวดลายนกเครือเถาและตกแต่งด้วยสีฝุ่นเงินแบบโบราณมีสีแดง ขาว เหลืองและน้ำเงิน

สำหรับวิหาร วัดละมุด สร้างขึ้นมานานแต่เป็นสมัยหลังอุโบสถ เคยมีภาพจิตรกรรมฝาผนังมาก่อน ภายในมีฐานพระขนาดใหญ่วางซ้อนกัน 3 ชั้น องค์บนสุดมีขนาดใหญ่เป็นพระประธานสร้างด้วยศิลา ปางมารวิชัยขัดสมาธิราบ ทรงเครื่อง ได้แก่ เทริด กรองศอ กุณฑลและพารุคที่สวยงาม เป็นพระพุทธรูปสมัยอยุธยา-สุพรรณภูมิ (อุทอง) โดยเฉพาะตรงฐานซุกซี้จะตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นปิดทองประดับกระจกเกียบสีเขียวปีกแมงทับไว้อย่างสวยงามนอกจากนี้บนเพดานและซุ้มยังได้ตกแต่งลวดลายดาวเพดานบนพื้นสีแดง ด้วยลายดาวดอกจอก ดอกสี่กลีบขนาดต่างๆ จนดูระยิบระยับไปทั้งเพดานและพื้นขอบผนังด้านบนก็มีการตกแต่งเช่นกัน ฝีมือสมัยอยุธยาสกุลช่างพื้นบ้าน

ความสำคัญของอาคารแห่งนี้ทั้งหมด จัดว่าเป็นโบราณสถานสมัยอยุธยาที่ยังคงเหลืออยู่ในสภาพเดิมค่อนข้างมาก และน่าจะได้มีการซ่อมแซมหรือบูรณะขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ราวรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา หลายสิ่งหลายอย่างได้อนุรักษ์เอาไว้โดยพระครูสุพจน์วราภรณ์ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ถึงแม้ว่าโบราณสถานเริ่มพังลงมาแต่ทางวัดก็ไม่ได้รื้อเอาออกทิ้งเหมือนกับที่วัดอื่นๆ ซึ่งใช้เป็นหลักฐานแสดงถึงความรุ่งเรืองในสมัยอยุธยาลงมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ได้เป็นอย่างดีว่าความเจริญมิใช่แต่เพียงเกิดในบริเวณพื้นที่ซึ่งอยู่ติดกับลุ่มแม่น้ำนครชัยศรีเท่านั้น และในขณะนี้ทางวัดละมุดได้สร้างพระอุโบสถหลังใหม่ โดยวางเคียงคู่ขนานด้านซ้ายกับโบสถ์หลังเดิม

6.2 ภาพทั่วไปจิตรกรรมฝาผนังวิหาร วัดละมุด

จากสภาพของจิตรกรรมฝาผนังที่ชำรุดทรุดโทรมมากตามกาลเวลา พระครูสุพจน์วราภรณ์ สุทนต์ โอศีตเจ้าอาวาสวัดละมุด ได้ดำเนินการซ่อมด้วยการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังขึ้นใหม่ ในแบบศิลปะอยุธยา ระหว่างพุทธศักราช 2540-2543 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกับพระประธานในพระวิหาร พระพุทธรูปแบบอุทอง โดยใช้สีพื้นของภาพหรือพื้นหลังมีลักษณะเบา สีส่อนหรือสีขาว ลักษณะตัวภาพมีสีสันสดใสหรือสีหนัก ส่วนตรงพื้นผนังจะลงด้วยสีสดตรงไหนจะให้ เป็นสีอ่อนก็ผสมน้ำมาก ระบายให้จางๆ เป็นน้ำหนักอ่อนแก่ บางทีก็เกิดค่าสีในสีเดียว จากนั้นก็ตัดเส้นด้วยสีหนักทับลงไป (น. ณ ปากน้ำ (ประยูร อุลุชาฎะ), 2528)

6.3 เนื้อหาในจิตรกรรม

6.3.1 ภาพพุทธประวัติ

6.3.2 ภาพทศชาติชาดก

6.3.3 ภาพอดีตพุทธเจ้า

6.3.4 ภาพเทพชุมนุม

6.3.5 ภาพวิถีชาวบ้านตำบลวัดละมุด

6.4 การจัดองค์ประกอบภาพ

จิตรกรรมฝาผนังวิหารของวัดละมุด มีการจัดองค์ประกอบภาพ ดังแสดงในแผนผัง (หน้า 186) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

หมายเลข 1 ที่ตั้ง ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน

เนื้อหา บริเวณด้านหลังพระประธาน ช่างเขียนภาพซุ้มเรือนแก้วขนาดใหญ่ ลงมาจรดช่องผนังระหว่างประตูถึงพื้น เปรียบเหมือนซุ้มเรือนแก้ว ซึ่งภายในประดิษฐานพระประธานปางสมาธิไว้ ซึ่งซุ้มเรือนแก้ว หมายถึง รัตนมรเจดีย์ เทวคานนมิตเรือนแก้วขึ้นทางทิศเหนือของ ต้นโพธิ์เสด็จนั่งขัดบัลลังก์ในหนังสือพระปฐมสมโพธิกถา กล่าวว่า ในสัปดาห์ที่ 1 - 3 พระฉัพพรรณรังสี (รัศมี 6 ประการ) ยังมิได้ โอภาสออกจากพระวรกาย ในสัปดาห์ที่ 4 จากวันที่ทรงตรัสรู้ พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นประทับ นั่ง ขัดสมาธิพิจารณาพระอภิธรรม ปิฎก ฌ เรือนแก้วที่เทวคานนมิตถวายทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของต้นศรีมหาโพธิ์ พระฉัพพรรณรังสีจึงมีโอภาสออกมาจากพระ วรกาย

ภาพพื้นหลังลงด้วยสีแดง ด้านบนเขียนภาพ วิมานลอยอยู่ 2 หลัง ถัด ลงมาเขียนลายดอกไม้วัวง เพื่อไม่ให้พื้นหลังเกิดความว่าง

หมายเลข 2 ที่ตั้ง ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน

เนื้อหา เขียนภาพमारผणู พื้นผนังระหว่างช่องประตู(หมายเลข 2.1)เขียน จูฬามณีเจดีย์ เนื่องจากวัดละมุดมีพระจุฬามณีเจดีย์ สร้างขึ้นอยู่ ระหว่างกลางพระวิหารกับอุโบสถ พระจุฬามณีเจดีย์ เป็นเจดีย์ สำคัญที่ประดิษฐานบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระศรีอริยเมตไตรย์ได้ เสด็จไปนมัสการที่สวรรค์ชั้นนี้ผู้มีได้ขาด เพราะเป็นที่ประดิษฐาน พระเขียวแก้วและพระเกศโมลีของพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้เหล่า พุทธศาสนิกชนจึงกราบไหว้บูชาอธิฐานตั้งความปรารถนาที่จะมา เกิดใหม่ ในดินแดนของพระศรีอารีย์ซึ่งจะเสด็จเป็นพระพุทธเจ้าใน ลำดับต่อไปเป็นองค์สุดท้าย

พระจุฬามณีเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนแท่นสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่มีบันได ขึ้น 3 ทาง ทางเอก คือ ด้านทิศตะวันตก ด้านบนมีลานประทักษิณ ทางชั้นที่ 2 มีบันไดขึ้นไปยังองค์พระจุฬามณีเจดีย์ซึ่งอยู่บนชั้นที่ 3 องค์พระจุฬามณีเจดีย์หล่อด้วยโลหะเป็นรูปเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มีรั้วขนาดเล็กล้อมรอบ สำหรับผนังด้านในบานประตู ทั้ง 4 แห่ง เขียนเป็นรูปทวารบาลและที่บานแต่ละเขียนเป็นรูปนัก สิทธี วิทยาธร และคนธรรณ์ เหาะมานนมัสการพระเจดีย์

พระเจดีย์นี้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็น พระเจดีย์จุฬามณี ในสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ ที่สร้างด้วยแก้วอินทนิล ยอดเจดีย์ทำด้วยทองคำแท้ ประดับด้วยรัตนาคือแก้ว 7 ประการ ล้อมรอบด้วยกำแพงทอง ที่ กำแพงประดับด้วยธงทิวสีต่างๆ อย่างงดงาม มีเทพเจ้าทั้งหลายมา บรรเลงดุริยางค์บูชาพระเจดีย์ทุกวัน ท้าวสักกะเทวราชทรงสร้างไว้ ให้เป็นเครื่องสักการบูชาของหมู่เทวดาในชั้นฟ้า ในฐานะที่พระเจดีย์ นี้เป็นที่บรรจุของสำคัญสองประการ คือพระเกศธาตุ กับพระเขี้ยว แก้วข้างขวาของพระพุทธเจ้า

ภาพที่ 46 ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน แสดงภาพมารผจญ และผนังระหว่างช่องประตูเขียนภาพจุฬามณีเจดีย์

สำหรับเหตุที่ให้สร้างพระเจดีย์องค์นี้ มีว่าเมื่อพระพุทธเจ้า ในสมัยที่ ยังเป็นพระโพธิสัตว์เสด็จออกทรงผนวช ทรงตัดพระเกศโมฬี คือ มวยผม แล้วทรงอธิษฐานว่า ถ้าพระองค์จะได้ตรัสรู้พระอนุตตร สัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ขอให้มวยผมนี้ลอยไปในอากาศ อย่าได้ตกลงมาสู่พื้นดินเลย ครั้นนั้น ท้าวสักกะเทวราชจึงได้ทรงนำเอาผอบ ทองคำมารับพระเกศโมฬีนั้น แล้วทรงนำมาไว้บนดาวดึงส์ ทรง สร้างพระเจดีย์จุฬามณีขึ้นสำหรับบรรจุพระเกศโมฬีนั้นด้วยความ เคารพเลื่อมใสยิ่ง

ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว ถวายพระเพลิงแล้ว จึงมี การแบ่งพระบรมธาตุกันโดยโทณพราหมณ์เป็นผู้จัดการแบ่ง แต่

โทณะพราหมณ์หิบบเอาพระเจี๊วแก้วข้างขวา ซ่อนไว้ในผ้าโพกศีรษะของตน เพื่อจะเอาไปบูชา ท้าวสักกะทรงเห็นการกระทำของโทณะพราหมณ์ ทรงดำริว่า พระเจี๊วแก้วอันประเสริฐตกเป็นสมบัติของโทณะพราหมณ์ ไม่สมกับพระเกียรติคุณอันใหญ่หลวงของพระพุทธเจ้า ก็พระเจี๊วแก้วอันนั้นเป็นของมีค่าหาที่สุดมิได้ ควรจะได้บรรจุอยู่ในที่ที่เหมาะสม ทรงเห็นว่าน่าจะนำไปบรรจุไว้ในพระเจดีย์จุฬามณี จึงทรงหิบบเอาพระเจี๊วแก้วจากผ้าโพกศีรษะของโทณะพราหมณ์มาแล้วนำไปประดิษฐานไว้ในพระเจดีย์จุฬามณี อันอยู่ในดาวดึงส์พิภพ ตั้งแต่นั้นมา เทวดาในสรวงสวรรค์ทุกชั้นต่างก็พากันมานมัสการบูชาพระจุฬามณีเจดีย์อยู่เป็นนิตย์ นอกจากนั้น มนุษย์เราเมื่อตายไปต่างก็ปรารถนาจะไปบูชาพระจุฬามณีกันเกือบทั้งสิ้น (พระไตรปิฎก เล่มที่ 10๙, 2539 บทมหาปริณิพพานสูตร)

ภาพพระภิกษุ น่าจะหมายถึง พระมัลลย์ ในเรื่องมัลลย์สูตร อันเป็นพระสูตรนอกพระไตรปิฎกพระมัลลย์เป็นพระอรหันต์ ในตำนานเล่ากันว่าท่านมีฤทธิ์สามารถเดินทางไปนรกและขึ้นสวรรค์ได้ ครั้งหนึ่งเหาะไปไหว้พระเจดีย์จุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้พบสนทนาธรรมกับพระอินทร์และพระศรีอริยเมตไตรยบรมโพธิสัตว์ ถึงเรื่องการทำความคิดต่างๆ ที่จะส่งผลให้มาเกิดบนสวรรค์ ครั้นเมื่อพระมัลลย์เดินทางกลับมายังโลกมนุษย์ ได้นำเทวโองการจากพระศรีอริยเมตไตรยมาแจ้งแก่มนุษย์ ถึงวิธีที่จะบังเกิดในศาสนกาลของพระองค์ อันเป็นยุคที่เต็มไปด้วยความสุขสมบูรณ์

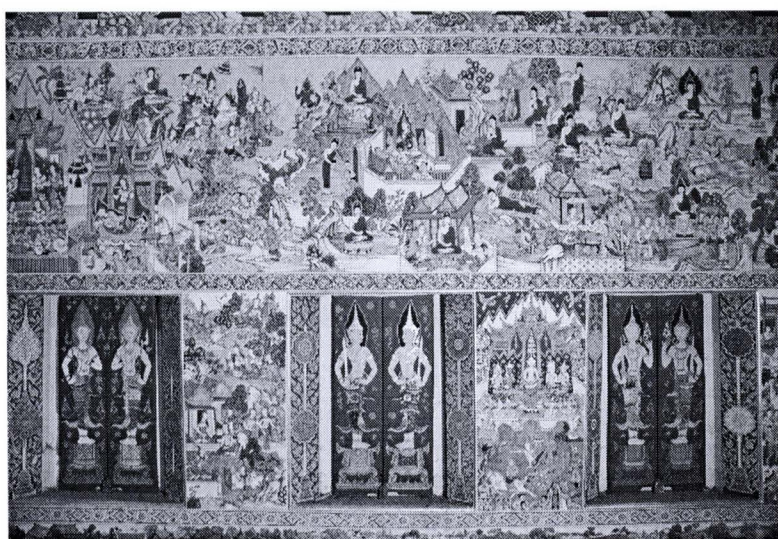
หมายเลข 3-5 ที่ตั้ง ผังด้านข้างทั้งสองด้าน

เนื้อหา บริเวณคอสองแถวบนสุด(หมายเลข 3.1 – 3.2) เป็นภาพพระอดีตพุทธเจ้า คติในพุทธศาสนามีอดีตพุทธทั้งหลายเสด็จมาตรัสรู้ นับแต่กัลป์อันประมาณมิได้ พระพุทธศากยโคดม (บางครั้งเรียกว่าปัจจุบันพุทธ หรือพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) ก่อนที่พระองค์จะเสด็จมาเสวยชาติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้ในภัทรกัลป์นี้ พระองค์ทรงเสวยชาติเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ในลำดับของอดีตพุทธเหล่านั้น พระอดีตพุทธทั้งหลายที่ปรากฏในพุทธองค์ มีจำนวน 28 องค์ เริ่มต้นจาก

อดีตพุทธตันหังโกร ลงมาเป็นลำดับจนถึงอดีตพุทธกัสสโป มีจำนวน 27 องค์ นับรวมพระพุทธศากยโคดม (ปัจจุบันพุทธ) จึงมีจำนวน 28 องค์ (สันติ สุขุม และ กมล ฉายาวัณณะ, 2524 : 10 - 12)

ถัดลงแถวที่ 2 (หมายเลข 3.1.1 – 3.2.1) เนื้อขอบหน้าต่าง เขียนภาพเทพชุมนุม ด้านบนคั่นด้วยลายเส้นเทาพื้นหลังเป็นสีแดง เขียนลายดอกไม้ร่วงไว้ โดยเหล่าเทพชุมนุมทุกองค์ กระทำท่าทางยกมือขึ้นประนมสักการะหันหน้าเข้าหาพระประธาน

ถัดลงมาแถวที่ 3 (หมายเลข 3.1.1.1 – 3.2.1.1) เนื้อขอบหน้าต่าง เป็นภาพพุทธประวัติ ซึ่งวาดตามลำดับเรื่องประวัติของพระพุทธเจ้าในพระปฐมสมโพธิ ฉบับกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เริ่มตั้งแต่ด้านซ้ายมือหลังพระประธานเป็นปริเฉทที่ 1 (วิเวกขันธ์ปริวัตร) และเรียงลำดับไปเรื่อยจนถึงปริเฉทสุดท้ายที่ 29 (มารพันรปริวัตร) สุดผนังอีกด้าน การวาดภาพจะนำเหตุการณ์สำคัญของแต่ละปริเฉทมาแสดง ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นองค์ประธาน หรือส่วนสำคัญ และสัมพันธ์ของภาพ พระพุทธองค์มักประทับด้วยลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่จะแตกต่างกันคือส่วนประกอบ สิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ที่อยู่รอบพระพุทธเจ้า การแบ่งฉากจะใช้ทิวเขา ต้นไม้ โขดหิน เป็นตัวแบ่งฉากแบ่งตอน (สมชาติ มณีโชติ, 2529 : 59)

ภาพที่ 47 ผนังด้านข้างพระประธาน บริเวณเนื้อขอบหน้าต่างแสดงภาพพุทธประวัติ

ผนังระหว่างช่องหน้าต่างเขียนภาพทศชาติชาดก และบานหน้าต่างเป็นภาพทวารบาล

ผนังด้านซ้ายมือพระประธาน (หมายเลข 3.2.1.1) เขียนภาพปริเฉทที่ 1 วิวาทมงคลปริวัตร พระเจ้าสุทโธทนะ (ศากยวงศ์) อภิเษกสมรสกับ พระนางสิริมหามายา (โกถยวงศ์) ถัดออกมาจนสุดผนังด้านหน้าซ้ายมือพระประธาน เป็นภาพปริเฉทที่ 17 กบิลวัตรกมณปริวัตร พระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา ได้ส่งอำมาตย์กับบริวารมาเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อทูลอาราธนาอัญเชิญเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ถึง 9 ครั้ง อำมาตย์และบริวารเหล่านั้นต่างศรัทธาในพุทธศาสนาและได้ขออุปสมบททั้งสิ้น ในครั้งที่ 9 กาฬุทายีอำมาตย์ พร้อมด้วยบริวารก็ได้อุปสมบทเช่นเดียวกับครั้งที่ผ่านมา แต่ในครั้งที่ 9 นี้พระพุทธองค์ได้รับอาราธนาเสด็จยังกรุงกบิลพัสดุ์ เพื่อโปรดพุทธบิดา ในครั้งนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสพระธรรมเทศนา เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ประทานแก่พระประยูรญาติอเนกก่อนที่จะเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์นั้น พระสารีบุตรได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์บริวาร 500 องค์ ได้ทูลอาราธนาพระพุทธองค์ในครั้งนั้นให้ประทานพระธรรมเทศนาเรื่องพุทธวงศ์ จบผนังด้านขวามือพระประธาน

ภาพที่ 48 ภาพพุทธประวัติ บริเวณผนังด้านข้างทั้งสอง บริเวณเหนือขอบหน้าต่าง

ผนังด้านหน้าขวามือพระประธาน (หมายเลข 3.1.1.1) เขียนภาพ
 ปรีเฉพที่ 18 พิมพาพิลาปปริวัตต์ ในคราวเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์พระ
 พุทธรองค์ได้แสดงธรรมเทศนาเรื่องจันทกนิรชาดก โปรดนางพิมพา
 ยังผลให้พระนางบรรลุนิศาบัน จนมาจบ ภาพปรีเฉพสุดท้าย ที่ 27
 ชาติวิภังชนปริวัตต์ กษัตริย์ทั้งหลายที่มาในครั้งนั้น ต่างจะทำ
 สงครามเพื่อชิงพระบรมสารีริกธาตุ โทณพราหมณ์แห่งเมืองกุสิน
 นาราจึงห้ามไว้ และรับเป็นผู้แบ่งพระธาตุแจกจ่าย ตัวโทณพราหมณ์
 เองได้ลักลอบหยิบเอาพระทักษิณทาณะ (พระเขี้ยวแก้วเบื้องขวา
 เบื้องบน) ขึ้นซ่อนที่มวยผมของตนพระอินทร์จึงลอบหยิบเอาพระ
 ธาตุองค์นั้นใส่ไว้ในสุวรรณโกศ และอัญเชิญขึ้นไปบรรจุไว้ในพระ
 จูฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเคยประดิษฐานพระโมฬีและ
 ผ้าโพกของพระพุทธองค์เมื่อครั้งออกผนวช

หมายเลข 4 ที่ตั้ง

ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง

เนื้อหา

ผนังระหว่างห้องที่พระวิหารวัดละมุด (หมายเลข 4.1.1 – 4.2.6)ข้าง
 เขียนภาพ ทศชาติชาดก ซึ่งเป็นชาดกเล่าเรื่องการบำเพ็ญบารมีในสิบ
 ชาติสุดท้าย ที่ถือว่าสำคัญยิ่งของพระโพธิสัตว์ก่อนจะมาตรัสรู้เป็น
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า บารมีพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญในทุกๆ ชาติ
 เรียกว่า “บารมีสิบทัศ” ประกอบด้วย ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมม
 บารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐาน
 บารมี เมตตาบารมีและอุเบกขาบารมี

หมายเลข 4.2.1 ชื่อภาพ เตมีย์กุมาร (เต)

เป็นการสะสมเนกขัมมบารมี โดยการออกจากกาม
 คุณละวางทั้งรูปรส กลิ่น เสียง และสัมผัส

หมายเลข 4.2.2 ชื่อภาพ มหาชนก (ช)

เป็นการสะสมวินัยบารมี โดยการบากบั่น กล้าหาญ
 กระตือรือร้น พากเพียรพยายาม เพื่อจุดหมาย
 ที่ดีงาม

หมายเลข 4.2.3 ชื่อภาพ สุวรรณสาม (สุ)

เป็นการสะสมเมตตาบารมีโดยการแผ่ไมตรีจิต

มีเมตตาต่อสัตว์ บุคคล โดยเสมอหน้าทั่วกันและ
มีความกตัญญูรู้คุณ

หมายเลข 4.2.4 ชื่อภาพ เนมิราช (เน)

เป็นการสะสมอธิษฐานบารมี คือ มีความตั้งใจมุ่งผล
อย่างใดอย่างหนึ่ง ตั้งใจมั่นคงแน่วแน่

หมายเลข 4.2.5 ชื่อภาพ มโหสถ (ม)

เป็นการสะสมปัญญาบารมี ใช้สติปัญญาในการ
แก้ไขปัญหา

หมายเลข 4.1.5 ชื่อภาพ ภูริทัต (ภู)

เป็นการสะสมศีลบารมี โดยการกำหนดกายใจรักษา
ศีลธรรมะไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น

หมายเลข 4.1.4 ชื่อภาพ จันทกุมาร (จ)

เป็นการสะสมขันติบารมี อดทน อดกลั้น ไม่โกรธ
ต่อเรื่องที่ไม่ได้ตั้งใจ ไม่พอใจ

หมายเลข 4.1.3 ชื่อภาพ นารท (น)

เป็นการสะสมอุเบกขาบารมี โดยการวางตัว ทำตน
เป็นกลาง มีความเที่ยงธรรม

หมายเลข 4.1.2 ชื่อภาพ วิฑูรย์บัณฑิต (วิ)

เป็นการสะสมบารมี ด้วยการตั้งความสัตย์ความจริง
รักษาความดี คำพูด ความจริงใจ

หมายเลข 4.1.1 ชื่อภาพ เวสสันดร (เว)

เป็นการสะสมทานบารมี โดยการให้ การเสียสละสิ่ง
ที่รักของตนเป็นบารมีขั้นสูงสุดอด (หมายเลข 17)

หมายเลข 5 ที่ตั้ง

เชิงผนัง

เนื้อหา

ช่างเขียนภาพเกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวัน การกินอยู่ ทำมาหากิน
พิธีกรรม การละเล่น ประเพณี วัฒนธรรม ของชาวบ้านแถบ
ชนบท การกินอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การละเล่น
ของชาวบ้านวัดละมุดในอดีต

ภาพที่ 49 วิถีชีวิตชาวบ้าน ความเป็นอยู่และประเพณีชาวบ้านวัดละมุด

บานประตู่และบานหน้าต่าง

รายละเอียดที่เขียนที่บานประตู่และบานหน้าต่าง เขียนเฉพาะด้านใน รายละเอียดเป็นดังนี้

บานประตู่ เนื้อหา ช่างเขียนภาพเทพทวารบาล 4 องค์ ประกอบด้วย พระพรหม พระนารายณ์ พระศิวะ และพระคเณศวร

บานแผ่นเขียนภาพ นักสิทธิ์ ฤาษี คนธรรพ์และวิยาธร ถัดจากบานแผ่นประตู่ ด้านขวามือพระประธาน (หมายเลข 2.2) เขียนภาพแก้ว 7 ประการ ของพระเจ้าจักรพรรดิ ตามแนวคิดไตรภูมิพระร่วง ซึ่งประกอบด้วย จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว ขุนคลังแก้ว ขุนพลแก้ว นอกจากนี้ยังเขียนภาพ ต้นกัลปพฤกษ์ ซึ่งเป็นต้นไม้สารพัดนึก เป็นต้นไม้อยู่บนสวรรค์ ส่วนในโลกมนุษย์ ต้นกัลปพฤกษ์จะมาบังเกิดเมื่อพระศรีอาริยมตไตรยมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป และถัดจากบานแผ่นประตู่ (หมายเลข 2.3) เขียนภาพป่าหิมพานต์

บานหน้าต่าง เนื้อหา วาดภาพเทพทวารบาลยืนบนฐานสิงห์ และที่บานแผ่นวาดภาพ ตาลปัตร พัดยศในระดับชั้นต่างๆ ของพระสงฆ์

สำหรับตาลปัตร พัดยศ ในพระพุทธศาสนาถือเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่คู่กันกับ พระสงฆ์ เป็น “ศาสนศิลป์” ที่มีความงดงามและวิจิตรบรรจง ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้เป็นหัตถศิลป์คู่ชาติไทยมาช้านาน เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการศึกษาเรื่องตาลปัตร พัดยศ จะกล่าวถึงการเรียกชื่อและความหมายของตาลปัตรพัดยศที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันเสียก่อน (พระมหานิรุทธิ์ จิตสวโร. 2551 : 72-76)

คำว่า “ตาลปัตร” มาจากภาษาบาลีว่า ตาล กับ ปตฺต แปลว่า ใบตาล ตาลปัตร จึงหมายถึง พัดที่ทำด้วยใบตาล พัด เป็นคำนามหมายถึง เครื่องโบกหรือกระพือลมภาษาบาลีเรียกว่า “วิชนี” ไทยแปลงคำเป็น “พชนี” และต่อมาคงกร่อนคำให้สั้นลงเหลือเพียง “พช” ออกเสียง “พัด” ซึ่งใช้และเขียนจนลืมนั่นศัพท์ไป จนปัจจุบันทั้งออกเสียงและเขียนก็นิยมเรียกใช้คำว่า “พัด” แต่เดิมตาลปัตรหรือพัดของพระสงฆ์ไทยนั้นทำด้วยใบตาล ต่อมาได้มีวิวัฒนาการเป็นอย่างอื่น เช่น ผ้าแพรหรือขนนก การใช้พัดขนนกนั้นพระสงฆ์ไทยได้ใช้อยู่เพียงระยะสั้นๆ ส่วนที่ทำด้วยผ้าแพรได้มีการพัฒนาการทำพัดด้วยโครงเหล็กแล้วหุ้มด้วยผ้าชนิดต่างๆ เช่น ผ้าไหมด ผ้าลายดอก ตลอดจนการทำด้วยงา การปักดินทองและของมีค่าอื่นๆ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แต่ถึงอย่างไรก็ยังนิยมเรียกกันเป็นสาธารณะว่า “ตาลปัตร” หรือ “พัด” อยู่นั่นเอง

ภาพที่ 50 ภาพเทพทวารบาล และภาพตาลปัตร พัดยศในระดับชั้นต่างๆ ของพระสงฆ์
บริเวณบันไดและ วิหาร วัดละมุด

คำว่า “พดฺยศ” หมายถึง ตาลปัตรหรือพัด ที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระสงฆ์พร้อมกับการพระราชทานสมณศักดิ์ เพื่อเป็นสิ่งบอกชั้นยศที่ได้รับพระราชทานเป็นสัญลักษณ์แห่งการประกาศเกียรติคุณ เป็นขวัญกำลังใจแก่พระสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบพดฺยศถือเป็นเอกลักษณ์แห่ง “ศิลปะบนศาสนวัตถุ หรือ ศาสนศิลป์” เป็นงานประณีตศิลป์ที่บรรพบุรุษของไทยได้สร้างสรรค์ผลงานไว้เป็นมรดกให้ชนรุ่นหลังได้ชื่นชมผลงานที่สวยงามวิจิตรบรรจง ซึ่งกว่าจะได้ตาลปัตรพดฺยศแต่ละเล่ม ต้องใช้ความสามารถทางหัตถศิลป์และความพิถีพิถันละเอียดลออของช่างฝีมือ คำว่าพดฺรอง หมายถึง พัดที่ทำขึ้นเป็นที่ระลึกในงานพิธีต่างๆ รวมถึงงานพระราชพิธี งานรัฐพิธี หรืองานทำบุญต่างๆ ไปของราษฎร ก็รวมเรียกว่าพดฺรองเหมือนกัน

พดฺยศเป็นเครื่องประกอบสมณศักดิ์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้น เพื่อถวายแด่พระสังฆาธิการในโอกาสรับพระราชทานสมณศักดิ์ โดยจะนำมาใช้เฉพาะงานรัฐพิธีเท่านั้น วิวัฒนาการของพดฺยศก่อนจะมีรูปแบบดังที่พบเห็นกันอยู่ปัจจุบัน มีความเป็นมาอันยาวนานมีการพัฒนารูปแบบมาหลายยุคหลายสมัย จะพบว่าพดฺยศมีหลายชนิด และแต่ละชนิดมีรูปทรงและลวดลาย ตลอดจนสีลวดลายแตกต่างกันออกไปตามระดับชั้นยศที่ได้รับพระราชทาน

ตาลปัตร พดฺยศนี้ นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายท่านได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า แต่เดิมอยู่ในเมืองแถบร้อน มีก่อนสมัยพุทธกาล ซึ่งชนแถบนี้มีพัดเพื่อใช้พัดลม บังแดด บังฝน เป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นอย่างหนึ่ง พัดที่ใช้กันน่าจะมีด้วยกันหลายแบบและทำด้วยวัสดุต่างๆ ตามฐานะของผู้ใช้ คำที่พบในคัมภีร์ทางศาสนา ที่กล่าวถึงเรื่องพัดมีอยู่หลายคำ เช่น คำว่าตาลปัตร วาลวิชนี และจิตรวิชนี

ตาลปัตร เป็นพัดที่เก่าแก่ที่สุด ทำด้วยใบตาล ซึ่งเป็นวัสดุที่หาง่าย โดยวิธีเอาใบตาลมาตีแผ่ออกแล้วเขียนให้มัน หรือมีรูปแบบตามใจชอบแล้วจึงริมให้ตริ่ง เหลือก้านตาลไว้เป็นด้ามตรงกลาง วาลวิชนี คือ พัดที่มีด้ามด้านข้าง มีทั้งที่ทำด้วยใบตาล ขนนก หรือวัสดุมีค่าอื่นๆ ส่วนใหญ่มักเป็นเครื่องสูงสำหรับใช้โบกพัดวิทันผู้สูงศักดิ์ หรือเครื่องราชูปโภค จิตรวิชนี คือ พัดอันวิจิตรงดงาม เป็นพัดที่ประดิษฐ์ตกแต่งด้วยสิ่งพิเศษ เช่น ผ้าไหมดอ ผ้าลายดอก ตลอดจนการทำด้วยงา การปักดินทองและของมีค่าอื่น เป็นของสำหรับผู้มีทุนทรัพย์ ใช้โบกพัดวิในเวลาอากาศร้อน

รูปแบบพัดยศของพระสงฆ์ไทยได้มีวิวัฒนาการมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน รูปแบบลักษณะพัดยศของพระสงฆ์ไทยที่ใช้กันอยู่ปัจจุบันนี้มีรูปลักษณะหลักๆ อยู่ 4 รูปแบบด้วยกัน คือ

1. พัดหน้านาง

เชื่อกันว่าได้แบบอย่างมาจากลังกา เป็นรูปแบบที่เก่าแก่ที่สุด ใบพัดเป็นรูปไข่ หรือคล้ายเค้าน้ำของสตรี มีด้ามตรงกลาง ยาวประมาณ 70 เซนติเมตร พัดหน้านางส่วนมากมักจะเป็นพัตรอง พัดเปรียญธรรมทุกชั้น พัดฐานานุกรมในบางตำแหน่ง พัดประธานสมณศักดิ์ แต่ถ้ามีคาคับตรงกลางจะเป็นพัดพิธีธรรม

2. พัดพุดตาน

ใบพัดมีลักษณะวงกลม แต่ริมขอบหยักเป็นแฉกรวม 16 แฉก คล้ายกลีบดอกบัวบาน หรือดอกพุดตานบาน เป็นพัดที่ทำด้วยโครงเหล็กหุ้มแพร หรือผ้าสักหลาด ก้ามะหยี่สีเดียวกันบ้าง สลับสีบ้าง ตามชั้นของสมณศักดิ์ ส่วนมากเป็นพัดของพระครูสัญญาบัตร หรือพัดของพระครูฐานานุกรมบางตำแหน่ง

3. พัดเปลวเพลิง

มีลักษณะเป็นพัดยอดแหลม ใบเป็นแฉกคล้ายเปลวเพลิง ด้ามงา ขอดงา (ปัจจุบันพัดยศทุกชั้น ด้ามและยอด ได้มีพระบรมราชานุญาตให้ทำด้วยวัสดุเทียม คือเป็นพลาสติกผสมเรซินทั้งหมด) สำหรับพัดเปลวเพลิงปัจจุบันใช้เฉพาะตำแหน่งพระครูสัญญาบัตรที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอกเท่านั้น

4. พัดแฉกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

คำว่าข้าวบิณฑ์ แปลตามตัวว่า ก้อนข้าว คือข้าวสุกที่เข้านเป็นก้อนใส่ลงในกรวย สอดไว้กับพุ่มดอกไม้หรือกระถางชั้นบายศรี ใช้เช่นบูชาในพิธีกรรมบางอย่าง อีกอย่างหนึ่ง คำว่าข้าวบิณฑ์ เป็นชื่อของลายไทยชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นพุ่มและเรียวยาวแหลมขึ้นไปถึงส่วนยอดเหมือนลายข้าวบิณฑ์ของไทย ส่วนพัดแฉกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ใบพัดมีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม ขอบนอกคล้ายกลีบบัวที่ประกบแนบอยู่กับดอก มีกลีบประมาณ 5-9 กลีบมีการปักลายไทยชนิดต่างๆ ด้วยดินเงิน ดินทอง ทองแดง และอุปกรณ์การปักอื่นๆ อย่างประณีตสวยงามตามความสูง ตำแหน่งชั้นยศที่ได้รับพระราชทาน พัดแฉกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นของสำหรับพระราชทานตั้งแต่ชั้นสามัญขึ้นไปจนถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะและสมเด็จพระสังฆราช

ภาพทั้งหมดในวิหารวัดละมุดนี้ ช่างผู้วาดได้ตั้งใจเต็มที่เพื่อการสร้างสรรค์งาน เห็นได้จากความแน่นขนัดของเนื้อหาสาระที่ถ่ายทอดออกมาเป็นภาพ ลักษณะสีที่ใช้พยายามถ่ายทอดความเป็นสมัยอยุธยา โดยมีสีแดงเป็นฉาก การใช้สีบางในการระบายบนพื้นสีอ่อนหรือขาว องค์ประกอบภาพลักษณะแบบสายตานกมอง ในส่วนของภาพวิถีชีวิตชาวบ้านจะไม่ใช้เส้นสีนเทาเป็นตัวแบ่งฉาก จะเขียนภาพสิ่งก่อสร้าง อาคารต่อเนื่องกันไป โดยมีพฤติกรรมของคนเป็นสิ่งที่บ่งบอกว่า กำลังสื่อถึงเรื่องราวอะไร นับว่าเป็นจิตรกรรมฝาผนังแห่งหนึ่งที่น่าสนใจ ศึกษาหาความรู้ เพราะหนักแน่นไปด้วยสาระและรายละเอียดของภาพเขียน

6.5 ช่างเขียน

จากความต้องการจิตรกรรมฝาผนังของเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสได้ติดต่อสถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร เพื่อหาช่างมาวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง ทางสถาบันได้แนะนำ คุณอำนาจ ศรีม่วงงามและคณะซึ่งประกอบด้วย คุณฉัตรชัย มุสิกแก้ว คุณกังวานไพโรและคุณพรรณราย ชมพูพื้น ทั้งหมดจบการศึกษาจากคณะศิลปกรรมประจำชาติ แผนกจิตรกรรมไทย สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง อัตราค่าจ้างในการวาดจิตรกรรมฝาผนัง 2 ล้านบาท

เนื่องจากพระวิหารสร้างมานานและมีจิตรกรรมฝาผนังมาก่อนจึงต้องทำการประสะผนังใหม่เพื่อลอกของเก่าออก ความที่เจ้าอาวาส (พระครูสุพจน์วราภรณ์) มีความรู้ทางช่างศิลป์จึงได้ทำการประสะผนังเองและทำการรองพื้นด้วยดินสอพอง จิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นใหม่อยู่ในการดูแลและควบคุมของเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสเป็นผู้ออกแบบ เมื่อช่างร่างภาพบนกระดาษจะนำเสนอให้เจ้าอาวาสพิจารณา เมื่อผ่านการพิจารณาจะขยายลงบนกระดาษไขเขียนแบบ นำไปปรุบนผนังแล้วทบด้วยสีฝุ่นอ่อนๆ จากนั้นใช้ฟูกันจุ่มสีอ่อนเขียนตามรอยปรุเป็นเค้าโครงหรือบางครั้งช่างจะร่างลายเส้นด้วยดินสอลงบนฝาผนังเลย สีที่ใช้เป็นสีฝุ่นจีนหาซื้อจากร้านจำหน่ายสีในเยาวราช กรุงเทพฯ และมีการใช้ทองคำเปลวในส่วนสำคัญ เช่นปราสาท เครื่องประดับ

ข้อมูลที่น่าสนใจ เจ้าอาวาสเป็นผู้กำหนดหัวข้อ ให้ช่างวาดตามหัวข้อที่กำหนด ซึ่งจะคล้ายหรือเหมือนกับจิตรกรรมฝาผนังวัดต่างๆ ที่มีชื่อเสียงทางด้านจิตรกรรมฝาผนัง เช่นภาพเทพชุมนุม คูตัวอย่างจากวัดใหญ่สุวรรณาราม วิธีการเขียนภาพของช่างอาจใช้ตามแนวคิดที่สั่งสมมาและการดูตัวอย่างจากหนังสือจิตรกรรมฝาผนัง เดินทางไป

ศึกษาจากภาพต้นแบบ ภาพถ่ายต้นแบบ เพื่อคัดลอกภาพและนำมาใช้บ้างหรือมีการปรับ
ดัดแปลงให้แตกต่างออกไปบ้าง สำหรับวิถีชีวิตชาวบ้านบริเวณวัดละมุดในอดีต ช่างวาด
ขึ้นเองด้วยการอ่านและตีความจากบันทึกของเจ้าอาวาสและเจ้าอาวาสร่างบางภาพที่ไม่
สามารถทำได้ให้ดูเป็นตัวอย่าง

6.6 การเปิดโอกาสให้ชม

โดยปกติพระวิหารจะปิดตลอดเวลาถ้าไม่มีกิจกรรมที่ใช้ โดยภายนอกจะมีดา
ข่ายคลุมล้อมรอบ เพราะมีปัญหาหนักพิราบทำความสกปรกเลอะเทอะ จึงอาจเป็นภาพที่ไม่
ค่อยน่าดู ประการหนึ่งเนื่องจากว่าเคยมีขโมยเข้ามาขโมยพระพุทธรูปภายในพระวิหารไป
แม้แต่โบสถ์หรืออาคารอื่นๆ ก็ปรากฏว่าขโมยได้เข้าไปขโมยของ เช่น ภาพไม้แกะสลัก
พระนารายณ์ทรงครุฑติดตั้งบนหน้าบันศาลาการเปรียญ ขโมยยังปีนหลังคาขึ้นไปเอาลง
มาได้ และเกิดปัญหาฝาผนังบางส่วน ปูนได้หลุดร่วงทำความเสียหายแก่ภาพ ผู้วิจัยไม่
แน่ใจว่าเกิดจากขั้นตอนการรองพื้นหรือไม่ แต่สิ่งหนึ่งคือวัดละมุดอยู่ใกล้คลองบางพระ
เวลาน้ำมาก ความเปียกชื้นอาจถูกดูดซึมมายังพระวิหารได้

กิจกรรมที่ต้องใช้พระวิหารในปัจจุบัน มีเพียงกิจกรรมสวดมนต์ ซึ่งคณะครู
และนักเรียนโรงเรียนวัดละมุด ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาอยู่ในบริเวณเดียวกัน
จะใช้ในวันศุกร์เพื่อสวดมนต์ ในส่วนนี้คณะครูเคยได้นิมนต์พระมาอธิบาย ให้ความรู้กับ
นักเรียนบ้างในบางโอกาส ส่วนกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา จะใช้โบสถ์
หลังเก่า แม้ชำรุดแต่ยังใช้งานได้ดี

ทางวัดละมุดไม่มีโครงการใดๆ ที่จะชักจูงให้ประชาชนเข้ามาชมจิตรกรรม
ฝาผนัง ชาวบ้านบางคนที่อยู่ใกล้ๆ บริเวณจึงไม่ทราบว่าภายในพระวิหารมีจิตรกรรมฝา
ผนัง บางคนไม่ได้สนใจ ประกอบกับพระครูสุพจน์วราภรณ์ อาพาธไม่สามารถปฏิบัติกิจ
ของสงฆ์ได้ พระอาจารย์แสวก โชติธัมมโมรภิษการเจ้าอาวาสวัดท่านซึ่งมีบุคลิกเจียบขรึม
ก็ไม่ได้มีนโยบายใดๆ กับการใช้ประโยชน์ของจิตรกรรมฝาผนัง แต่ถ้าใครต้องการชมก็
สามารถติดต่อหลวงตาชาญผู้ถือกุญแจพระวิหารได้

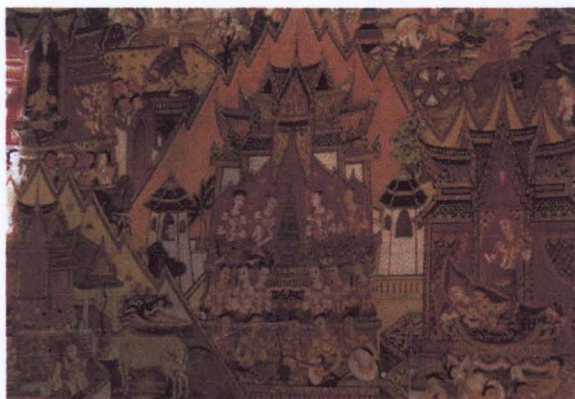
สภาพภูมิทัศน์ภายในวัด มีต้นไม้ใหญ่น้อยพอสมควร มีความร่มรื่น แต่ไม่
ค่อยสะอาด มีมูลนกพิราบเกลื่อนและมีโบราณสถานอื่นๆ ที่มีคุณค่าทางศิลปะและ
โบราณคดี หากทางวัดละมุดได้มีการปรับปรุงในหลายๆ ด้าน มีการให้ข้อมูลข่าวสารที่จะ
ชักจูงให้คนเข้ามาชมและมาทำบุญ โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังพระวิหาร วัดละมุดก็จะ

รายละเอียดของแผนผังจิตรกรรมฝาผนังวิหาร วัดละมุดมีดังนี้

- 1 ภาพซุ้มเรือนแก้ว
 - 2 ภาพพุทธประวัติตอนผจญมาร-ชนะมาร
 - 2.1 ภาพพระเจดีย์จุฬามณี
 - 2.2 ภาพแก้ว 7 ประการของพระเจ้าจักรพรรดิ
 - 2.3 ป่าหิมพานต์
 - 3.1, 3.2 ภาพอดีตพระพุทธเจ้า
 - 3.1.1, 3.2.1 ภาพเทพชุมนุม
 - 3.1.1.1, 3.2.1.1 ภาพพระพุทธประวัติ
 - 4.1.1 ภาพเวสสันดร
 - 4.1.2 ภาพวิฑูรย์ชาตก
 - 4.1.3 ภาพพรหมนาถชาตก
 - 4.1.4 ภาพจันทกุมาร
 - 4.1.5 ภาพภริทัตชาตก
 - 4.2.1 ภาพเทมียชาตก
 - 4.2.2 ภาพมหาชนกชาตก
 - 4.2.3 ภาพสุวรรณสามชาตก
 - 4.2.4 ภาพเนมิราชชาตก
 - 4.2.5 ภาพมโหสถชาตก
 - 4.2.6 ภาพพระพุทธประวัติ
- 5.1, 5.2 ภาพวิถีชีวิตชาวบ้านตำบลวัดละมุด

ภาพที่ 52.01

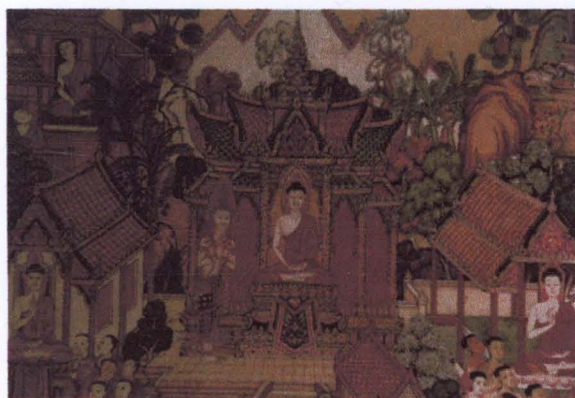
จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดละมุด

ภาพสุทโธทนะอภิเษกสมรสกับพระนางสิริมหามายา

ภาพแสดงธรรม

ภาพแสดงธรรม

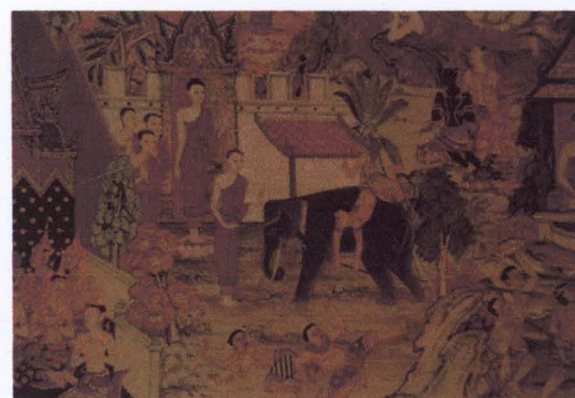
ภาพแสดงยมกปาฏิหารย์

ภาพโปรดพุทธมารดา

ภาพสัทัมบดีพรหมอารธนาแสดงธรรม

ภาพโปรดช้างนาฬาคีรี

ภาพถวายพระเพลิงศพพุทธบิดา

ภาพที่ 52.02

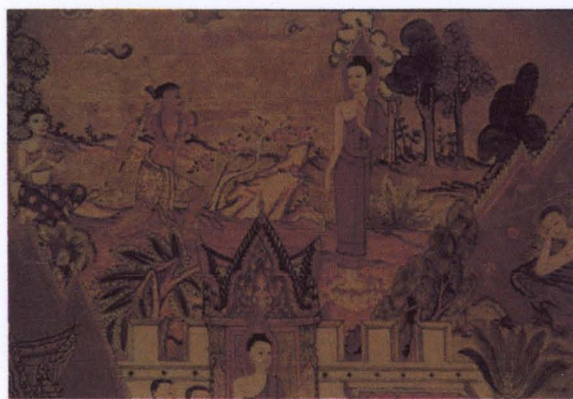
จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดละมุด

ภาพมารผจญ

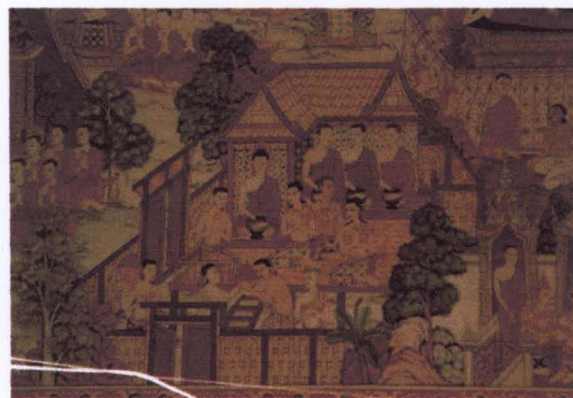
ภาพยมกปาฏิหาริย์

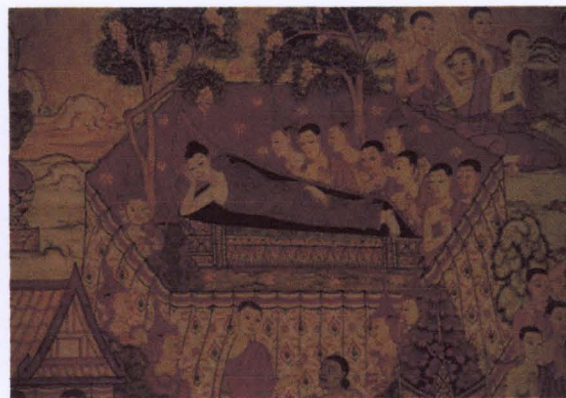
ภาพโปรดองคูลิมาล

ภาพพบบางสายกลาง

จนทะกัมมารบุตรถวายภัตตาหารครั้งสุดท้าย

ภาพเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ภาพถวายพระเพลิงพุทธสรีระพุทธเจ้า

ภาพแจกพระบรมสารีริกธาตุ

ภาพที่ 52.03

จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดละมุด

ภาพอดีตพุทธ

ภาพเทพชุมนุม

ภาพพาวารบาล

ภาพผนังด้านข้าง

ภาพผนังด้านข้าง

ภาพमारผจญ

ภาพที่ 52.04

จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดละมุด

ภาพพิธีเวียนเทียน

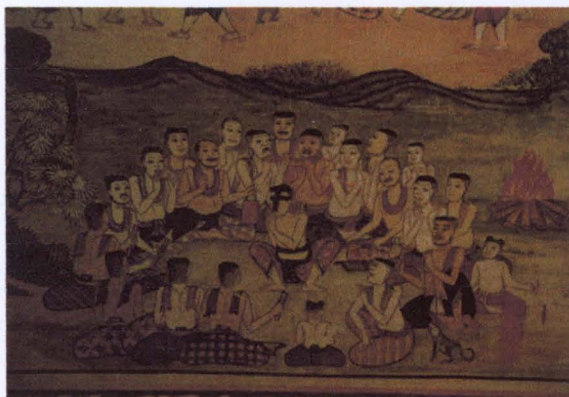
ภาพพิธีทำบุญ

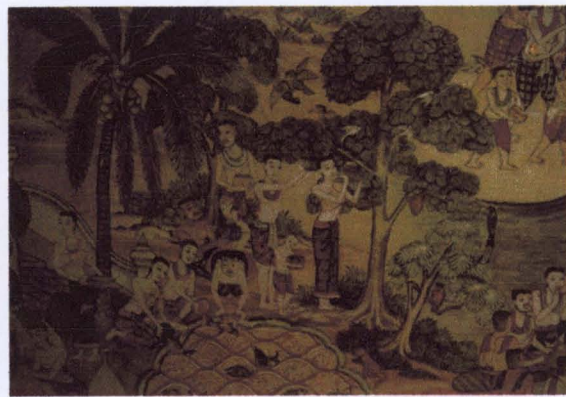
ภาพขบวนแห่ขันหมาก

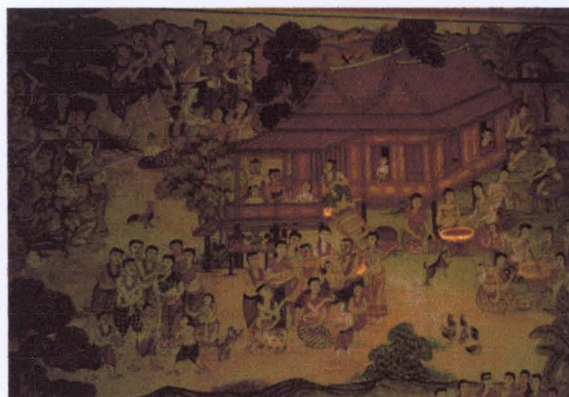
ภาพวิถีชีวิตริมน้ำ

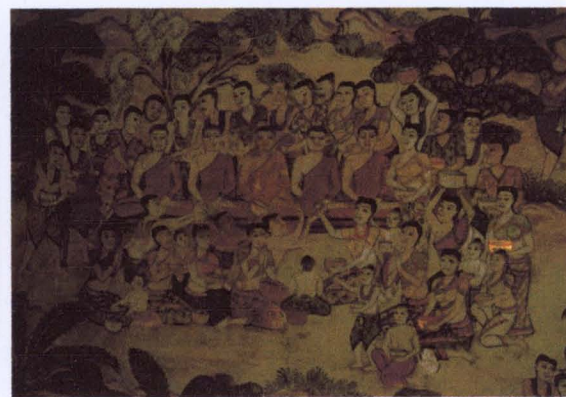
ภาพการเล่นไทย

ภาพทำบุญปล่อยนก ปล่อยปลา

ภาพงานบุญ

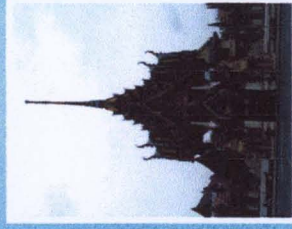
ภาพสรงน้ำพระ

แผนที่ท่องเที่ยวชมกิจกรรมพัฒนาจังหวัดนครปฐม

วัดไร่ขิง อ.สามพราน จ.นครปฐม

วัดไร่ขิง อ.สามพราน จ.นครปฐม

วัดในเขตอำเภอสามพราน

7. วัดไร่จิง(วัดมงคลจินดาราม)

7.1 สภาพทั่วไปของวัด

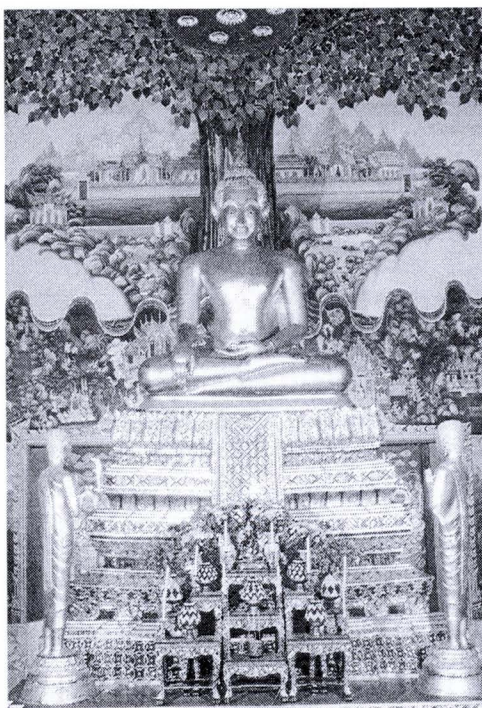
วัดไร่จิงเป็นวัดราษฎร์ ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำท่าจีนหรือมีน้ำนครชัยศรี ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เกี่ยวกับการสร้างวัดไร่จิง ยังหาหลักฐานทางวรรณกรรมและจารึกต่างๆ ไม่ได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยหลักฐานจากปากคำบอกเล่าของคนรุ่นเก่า ซึ่งเรียกกันว่าตำนาน เล่าสืบๆ กันมาว่า วัดไร่จิงสร้างเมื่อปีพุทธศักราช 2394 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) เจ้าอาวาสวัดศาลาปูน ตำบลหอรบตันไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ชักชวนพุทธศาสนิกชนช่วยกันสร้างพระอุโบสถวัดไร่จิงและอัญเชิญหลวงพ่อวัดไร่จิงลงมาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถด้วย

อีกตำนานหนึ่งเล่าว่า เดิมมีวัดอยู่ก่อนแล้ว หากเป็นวัดขนาดเล็ก เมื่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) เข้ามาตรวจเยี่ยมและเข้านมัสการพระประธานในพระอุโบสถ จึงปรารภขึ้นว่า พระอุโบสถมีขนาดใหญ่แต่พระประธานองค์นี้เล็กเดียวไม่เหมาะสมกัน อัญเชิญพระพุทธรูปที่วัดศาลาปูนมาเป็นพระประธานเถอะจะได้เหมาะสมต่อกัน คณะกรรมการวัดและประชาชนจึงเดินทางไปวัดศาลาปูน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่ออัญเชิญพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวมาประดิษฐานเป็นพระประธานประจำพระอุโบสถแทนองค์เดิมที่มีขนาดเล็ก ตั้งแต่นั้นมา

จากการที่วัดไร่จิงสร้างขึ้นในตำบลไร่จิง ประชาชนจึงเรียกว่า “วัดไร่จิง” ต่อมาในปีพุทธศักราช 2456 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ เสด็จตรวจเยี่ยมวัดในเขตอำเภอสามพราน ได้ทรงตั้งชื่อวัดให้ใหม่ว่า “วัดมงคลจินดาราม” และทรงวงเล็บต่อท้ายว่า “ไร่จิง” แต่สุดท้ายชาวบ้านก็ยังคงเรียกว่า “วัดไร่จิง”

7.2 สภาพทั่วไปจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดไร่ขิง (วัดมงคลจินดาราม)

อุโบสถของวัดไร่ขิงมีลักษณะทรงโรงดังเช่นพระอุโบสถวัดต่างๆ ไปเป็นศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในสมัยรัชกาลที่ 4 น่าจะมีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง สันนิษฐานว่ามีรูปอสุรยักษ์ เสี่ยงทาง สัตว์ประหลาดตามจินตนาการของช่างชาวจีน เมื่อปี พ.ศ. 2503 คณะกรรมการวัดตกลงให้บูรณะ เนื่องจากปูนที่ผนังผุและร่อนออกมา วิธีการบูรณะด้วยการนำปูนเก่าออกและเซาะระหว่างก้อนอิฐให้ลึกประมาณ 1 เซนติเมตร จัดล้างให้สะอาดก่อนจะโบกปูน อิฐจะต้องมีลักษณะเปียกน้ำและแห้งหมาดๆ พอสมควร ละลายปูนซีเมนต์กับน้ำซัดลึกระหว่างร่องที่เซาะแล้ว จึงโบกปูนอย่าปล่อยให้แห้งจะทำให้ปูนที่โบกจับแน่นมั่นคงดี ต่อมาพ.ศ. 2530 - 2531 ได้มีการบูรณะครั้งใหญ่และได้มีการเปลี่ยนวัสดุในการก่อสร้าง มีการปูพื้นหินอ่อนบริเวณผนังได้ขอบหน้าต่างลงมาและพื้นผนังโบสถ์และต่อมาปีพ.ศ. 2533 จึงได้เขียนภาพจิตรกรรมขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ภาพที่ 54 หลวงพ่อวัดไร่ขิง พระประธานในอุโบสถ วัดไร่ขิง

7.3 เนื้อหาในจิตรกรรมฝาผนัง

7.3.1 ภาพพุทธประวัติ

7.3.2 ภาพทศชาติชาดก

7.3.3 ภาพตำนานการสร้างพระปฐมเจดีย์และประวัติสามพราน

7.3.4 ภาพสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

7.3.5 ภาพปริศนาธรรม

7.4 การจัดองค์ประกอบภาพ

จิตรกรรมฝาผนังวิหารของวัดไร่จิง มีการจัดองค์ประกอบภาพ ดังแสดงในแผนผัง (หน้า 208) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

หมายเลข 1 ที่ตั้ง ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน

เนื้อหา ช่างเขียนภาพต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ ด้านหลังเป็นปราสาทราชวัง สื่อถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและใช้องค์หลวงพ่อดาวไร่จิงเป็นประธาน พระไตรปิฎกเล่มที่ 33 และพระสูตรตันตปิฎก เล่ม 25 ขุททกนิกายพุทธวงศ์โคตมพุทธวงศ์กล่าวว่า พระพุทธเจ้าองค์ที่ 28 พระนามว่า พระโคตมพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญเพียรประพฤติกุศลกิจริยาอยู่ 6 ปี จึงได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณได้ต้นอัสสัตถะ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชลา ต้นอัสสัตถะหรือต้นอัสสัตถพฤกษ์นั้น เป็นสหชาติเกิดขึ้นพร้อมกับพระโพธิสัตว์ประสูติ ตามพระพุทธประวัติสหชาติมี 7 ประการ คือ กาฬทายีอำมาตย์ ฉันทะ อานนท์พุทธอนุชา พระนางพิมพา ม้ากัณทกะ ขุมทรัพย์ 4 มุมเมืองและต้นอัสสัตถพฤกษ์ (ต้นโพธิ์)

ภาพด้านล่างถัดลงมา (หมายเลข 1.1-1.10) เขียนภาพทศชาติชาดก เริ่มเรื่อง เตมียชาดก ที่ผนังด้านขวามือพระประธานเรื่อยมาจนสุดด้านซ้ายมือ จบที่เรื่องเวสสันดรชาดก

ภาพที่ผนังระหว่างช่องประตูทางเข้าด้านหลัง ผนังกลาง (หมายเลข 1.11) เขียนภาพเล่าเรื่องประวัติอำเภอสามพราน ความว่า ณ ลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี สองฟากฝั่งเต็มไปด้วยไม้นานาพันธุ์ขึ้นอย่างอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด โขลงช้างจะพากันเดินมากินน้ำในแม่น้ำทุกวันเป็นประจำ จนทำให้เกิดเป็นรอยทางเดินและเมื่อนานวันเข้าพอฝนตกลงมามาก น้ำก็ไหลจนเกิดเป็นทางน้ำกลายเป็นคลอง ชาวบ้านในย่านนั้นจึงตั้งชื่อว่า คลองบางช้าง ต่อมาชาวบ้านได้สร้างวัดขึ้นบริเวณสองฝั่งคลอง คือ วัดบางช้างเหนือและวัดบางช้างใต้

สำหรับโขลงช้างที่พากันมากินน้ำเป็นประจำนั้น มีช้างเชือกหนึ่งเป็นช้างเถร ชอบทำลายบ้านเรือนและพืชไร่ของชาวบ้านเป็น

ประจำ ชาวบ้านพยายามหาทางจับช้างเชือกนี้ตลอดมา แต่ไม่สามารถจับได้สักที ต่อมาเมื่อพรานล่าสัตว์สามคนมาล่าสัตว์ในบริเวณนี้ ทราบข่าวจากชาวบ้านที่เดือดร้อนจึงอาสาจับช้างให้พรานทั้งสามร่วมมือกัน จึงวางแผนว่า คนหนึ่งขึ้นไปอยู่บนต้นไม้คอยดูช้างที่จะมาติดบ่วงเชือกดักไว้ พรานคนที่สองแอบคอยดักบ่วงอยู่หลังต้นไม้ พรานคนที่สามคอยเข้ามาช่วยมัดช้างทันทีเมื่อช้างติดบ่วงล้มลง ในที่สุดทั้งสามพรานก็จับช้างได้สำเร็จชาวบ้านพากันดีใจมาก จึงใช้ชื่อตำบลนั้นว่า สามพราน ต่อมาจึงกลายเป็นอำเภอสามพรานตราบนานทุกวันนี้

ภาพผนังด้านข้างทั้งสองผนัง (หมายเลข 1.12 – 1.13) เขียนภาพวิวิธทัศน์

หมายเลข 2 ที่ตั้ง

ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน

เนื้อหา ผนังด้านบน(หมายเลข 2.1)เขียนภาพพระพุทธเจ้า 5 พระองค์นั่งขัดสมาธิลอยอยู่ เป็นตำนานทางพระพุทธศาสนาที่มีเล่าสืบทอดต่อเนื่องกันมาอย่างยาวนาน ว่าในสมัยต้นปฐมกัปมีพญากาเผือก(กาขาว) ผัว-เมียทำรังอยู่บนไม้ใหญ่ริมธารน้ำในป่าหิมพานต์ อยู่มาวันหนึ่งกาตัวผู้ออกไปหาอาหารไกลจากรังตนจนหาทางกลับมารังไม่ถูก ทำให้นางกาต้องออกตามหา แต่เนื่องด้วยนางกาเป็นห่วงไข่ในรังทั้ง 5 ใบจึงจำต้องย้อนมากกไข่ก่อน และในวันนั้นเกิดพายุขนาดใหญ่พัดกระหน่ำใส่รังจนไข่ทั้ง 5 ฟองถูกกระแสน้ำอันเชี่ยวกราดพัดหายไป นางกาเองก็ถูกพายุพัดจนหลุดจากรังออกไปจากรังมาก

เมื่อพายุสงบลงนางกากลับมาที่รังก็ไม่พบไข่ทั้ง 5 ฟอง นางจึงกลั่นใจตาย ส่วนสามีกาที่กระเสือกกระสนหาทางกลับมายังรังด้วยความยากลำบากกลับพบเพียงความว่างเปล่าภายในรังก็เศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง จึงกลั่นใจตายตามไป (สุดท้ายทั้งสองได้ไปเกิดใหม่ในพรหมโลก นามว่า พกาพรหม) ส่วนไข่ทั้ง 5 ฟองนั้นได้ลอยไปติดยังคลิ่งและแม่สัตว์ทั้ง 5 ชนิดนำไปเลี้ยงดูฟูมฟักจนไข่ฟัก

ออกมาเป็นตัวกลับกลายเป็นมนุษย์รูปงาม เป็นพระพุทธเจ้าทั้ง 5 องค์ตามลำดับดังนี้

1. พระกุกกุสันโธ แม่ไก่เก็บไปเลี้ยง
2. พระโกนาคมนโธ แม่นาคเก็บไปเลี้ยง
3. พระมหากัสสปโธ แม่เต่าเก็บไปเลี้ยง
4. พระโคตโม (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) แม่โคเก็บไปเลี้ยง
5. พระศรีอาริยเมตเตยโธ (พระศรีอารย์) แม่ราชสีห์เก็บไปเลี้ยง

ภาพถัดลงมา (หมายเลข 2.2) กึ่งกลางผนังเขียนภาพเขาสัตตบริพรรคมีเขาพระสุเมรุอยู่ตรงกลาง เหนือขึ้นไปมีหิมวิมาน ปราสาทของเหล่าเทพเทวดาชั้นต่างๆ ลอยอยู่ ด้านล่างคือทะเลสี่พันครุ ถัดลงมาคั่นด้วยลายสินเทาแบบริบบิ้น ซึ่งคลี่คลายมาจากลำตัวของพญานาคซึ่งถูกเกียรติมุข (หน้ากาล) คาบไว้ในปาก เป็นตัวแบ่งครึ่งภาพ ด้านล่าง(หมายเลข 2.3) เป็นภาพวิถีชีวิตของผู้คน ที่เกิด แก่ เจ็บ ตาย อันเป็นปริศนาธรรมที่แฝงอยู่ ซึ่งสะท้อนแนวคิดของ ไตรลักษณ์ โดยใช้ภาพไตรภูมิเป็นตัวสื่อ ซึ่งในไตรภูมินั้นประกอบไปด้วย กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ ที่ยังคงต้องเวียนว่ายตายเกิดไปตามผลกรรมและผลบุญ (อนิจจัง ทุกขัง) แต่สิ่งที่อยู่เหนือขึ้นไปคือ แดนของพระพุทธเจ้า หรือแดนนิพาน ที่เป็นอนัตตา ปราศจากซึ่งกิเลสทั้งปวง

ผนังระหว่างช่องประตูทางเข้านั้น (หมายเลข 2.4) ข้างเขียนภาพพระสุนทรีวาณีเป็นพระซึ่งเกิดจากการนิมิต แห่งพระคาถาสุนทรีวาณีเป็นคาถาที่ปรากฏในคัมภีร์สัทททาวิเสส มี 32 คำ

มุณินท วทนมฺพุช คพฺภสมฺภว สุนทรีปาณินิ

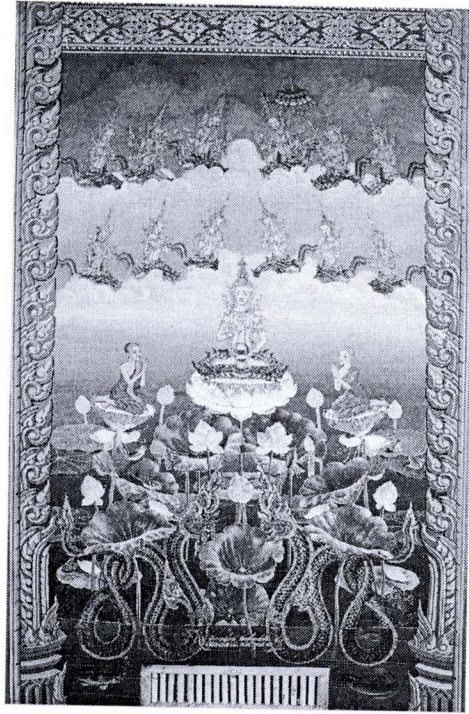
สรณ วาณิ มยฺหํ ปิณยตฺ มน

“ขมุณินทะ ะทะนัมพุชะ คัพภะสัมภะวะ สุนทรีปาณินัง

สระระณัง วาณิ มัยหัง ปิณะยะตัง มะนังฯ”

มีคำแปลว่า นางฟ้า คือ พระไตรปิฎกอันเกิดจากดอกอุบล หมายถึง พระโอรสของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้พึ่งพำนัก

ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ของยังใจของข้าพเจ้าให้เอิบอัมปรีดา
ปราโมทย์ รู้แจ่มแจ้งแทงตลอดจำได้ ปฏิบัติตามได้ ในพระ
ไตรปิฎกทั้งโลกียะและโลกุตระนั้นเทอญ

ภาพที่ 55 ภาพพระสุนทรวาณี บริเวณผนังระหว่างช่องประตูทางเข้าด้านหน้า

โดยเขียนเป็นภาพเทพธิดาทรงอาภรณ์อันงดงามวิจิตร พระ
หัตถ์ขวากวักพระหัตถ์เรียกเข้ามาหา หัตถ์ซ้ายหงายอยู่บนพระเพลา
มีดวงแก้ววิเชียร (เพชร) อยู่ในหัตถ์ ประทับนั่งบนฐานดอกบัว
ด้านซ้ายและขวาคืออัครสาวก ด้านบนเป็นภาพเหล่าพรหมและเทพ
ลอยอยู่ในอากาศ กระทำท่าทางยกมือขึ้นประนมมนัสการ ด้านล่าง
เป็นกอดอกบัวเหนือสระน้ำ ในสระน้ำมีช้อน นก กบ ปลา และ
สัตว์ต่างๆ ซึ่งได้ซ่อนปริศนาธรรมไว้

สุนทรวาณีที่ประทับนั่งบนดอกบัวบาน หมายถึง
พระไตรปิฎกอันประกอบด้วย พระวินัย พระสูตรและพระอภิธรรม
ดวงแก้ว (เพชร) ที่ถือในพระหัตถ์ซ้ายนั้นหมายถึง พระนิพพาน กวัก
พระหัตถ์ขวาให้เข้ามาดู พระธรรมคุณเพื่อการเข้าสู่พระนิพพาน
ส่วนดอกบัวบานนั้น หมายถึง พระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าที่ทรง

อบรมสั่งสอนธรรม ด้านซ้ายและขวาคือพระอัครสาวก ชุ่มนาค หมายถึง พระอรหันต์ ผู้กำจัดอาสวะคือกิเลสที่หมักหมมอยู่ในจิต ส่วนภาพเหล่าเทพ พรหม เต่าและสัตว์ต่างๆ นั้นยังคงต้องเวียนว่าย อยู่ในกามภพ อรูปภพ คือ สรรบว อันหมายถึง กิเลสเครื่องร้อยรัด จิตใจให้จมในวัฏฏะ แห่ง โลก โกรธ หลง

ผนังด้านข้างทั้งสอง (หมายเลข 2.5 -2.6) เขียนภาพวิเวกทัศน์

หมายเลข 3 ที่ตั้ง

ผนังด้านข้างทั้งสองด้าน

เนื้อหา เป็นส่วนที่อยู่เหนือขอบหน้าต่าง วาดภาพพุทธประวัติ เริ่มที่ผนัง ด้านหน้าขวามือพระประธาน(หมายเลข 3.1)เขียนปริเฉทวิเวกมงคล ปรีวัตต์ เจ้าหญิงสิริมหามายาอภิเษกสมรสกับเจ้าชายสุทโธทนะ ไป จนถึงปริเฉทที่ 8 พุทธบูชาปรีวัตต์ พระโพธิสัตว์เสด็จทวยถอยถาดทอง สุดผนังด้านหลังขวามือพระประธาน และเริ่มที่ด้านหลัง ซ้ายมือพระประธาน (หมายเลข 3.2) ปริเฉทที่ 11 โพธิสัตพัพัญญปรีวัตต์ พระโพธิสัตว์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าและทรงเสวยวิมุตติสุข เรื่อยไปจนถึง ปริเฉทที่ 27 ชาติวิภังชนนปรีวัตต์ โทณะพราหมณ์ ระวังสงครามและแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่กษัตริย์ทั้ง 8 เมือง สุดผนังด้านหน้าซ้ายมือพระประธาน

หมายเลข 4

ที่ตั้ง

ผนังระหว่างห้อง

เนื้อหา มีทั้งหมด 8 ห้อง เริ่มที่ห้องด้านหลังซ้ายมือพระประธาน

(หมายเลข 4.2.1) เขียนภาพ **สถูปสาณูจิ** พระมหาสถูปที่พระเจ้า อโศกมหาราชทรงสร้างในพุทธศตวรรษที่ 3 เพื่อรวบรวมพระบรม สารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาบรรจุไว้ และกล่าวกันว่ายังเป็นที่บรรจุอัฐิของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ

สถูปสาณูจิเป็นสถาปัตยกรรมแบบอย่างของอินเดียในสมัยแรกและเป็นแบบอย่างในการสร้างสถูปเจดีย์ในกาลต่อมา สถูปสาณูจินี้ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างขึ้นพร้อมกับเสาคินโศกที่ซุนาร์ พระมหาสถูปได้รับการสร้างต่อเติมขยายเรื่อยมาจนถึงศตวรรษที่ 18 สร้างเสาศีลารายรอบรั้ว สร้างประตูทางเข้า มีองค์สถูปมากมาย โดยรอบบริเวณ มีการแกะสลักบนแผ่นศิลาทำเป็นแผงติดรอบองค์สถูปและรั้วศีลาราย เป็นเรื่องพุทธประวัติตอนต่างๆ

ภาพถัศออกมา (หมายเลข 4.2.2) เขียนภาพเล่าเรื่อง เอรกปัตต์ ในศาสนาแห่งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า พระภิกษุหนุ่มลงเรือไปในแม่น้ำ เกิดน้ำไหลแรงจึงจับต้นตระไคร้ น้ำหลุดติดมือมา ถือว่าเป็นอาบัติเล็กน้อยจึงไม่ได้ปลงอาบัติ อยู่มาสองหมื่นปีหาพระร่วมปลงอาบัติไม่ได้ คล้ายมีต้นตระไคร้ น้ำมาพันคอจนมรณภาพ กรรมชั่วอย่างอื่นไม่มี จึงเกิดเป็นพญานาค ชื่อ เอรกปัตต์ พญานาคเอรกปัตต์ต้องการทราบว่าพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นบนโลกแล้วหรือยัง จึงให้นางนาคมานวิกา แปลงร่างเป็นสาวงาม ร้องเพลงขับเสียงไพเราะจับใจใคร่ได้ฟังเสียงของนางต่างพากันหลงใหลอยากจะได้เห็นหน้าของนาง นางขับร้องอยู่บนพังพานของพญานาค ขับร้องเป็นบทเพลงถามปัญหา ถ้าใครตอบได้จะได้ทรัพย์สมบัติมากมายพร้อมตัวนาง

พระพุทธเจ้า ทรงพิจารณาเห็นอุตรมานพมีอริยาสัยที่จะเรียนเพลงขับตอบของตนให้บรรลุอริยผลได้ หลังจากร้องเพลงขับตอบแล้วจักให้นาคเอรกปัตต์มาหาเราเอง จึงเสด็จไปประทับใต้ต้นชีกคันหนึ่ง ในจำนวนเจ็ดต้นที่อุตรมานพจะเดินผ่าน พออุตรมานพผ่านมา จึงตรัสเรียกเข้าเฝ้าและบอกว่าเพลงขับตอบของเธอนางคงไม่ฟังหรือคงเรียนเพลงขับตอบของเราไปจะได้สมหวังดังตั้งใจ เขาตั้งใจศึกษาอย่างดี พอเรียนเพลงขับตอบจบ เขาบรรลุอริยผลทันทีโดยไม่ต้องสงสัย จึงกราบลาและติดตามมหาชนไป

นางนาคมานวิกากำลังฟ้อนรำขับร้อง ร้องเพลงขับว่า

ผู้ยิ่งใหญ่เช่นไรชื่อว่า “ราชา” เช่นไรหนามีบุลีนพระเศียร
เช่นไรปราศฐลิไม่อาเกียรณ เป็นคนเพี้ยนเช่นไร ได้ชื่อ “พาล” เอย

อุตรมานพร้องเพลงขับตอบไปว่า

ยิ่งใหญ่ในทวารหกชื่อ “ราชา” ราคะหนามีบุลีนพระเศียร
ไร้ราคะปราศฐลิมีอาเกียรณ ราคะเพี้ยนพินใจยากเรียก “พาล” เอย

เพลงขับตอบจับใจ พญานาครู้ทันทีว่าพระพุทธเจ้าอุบัติแล้วในโลก จึงขอให้อุตรมานพพาไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อฟังธรรมแล้วสัตว์

เป็นอันมากตรัสรู้ธรรมนั้น ฝ่ายนาคราชจะฟังได้โศกปิตติผลก็หาไม่ เพราะคำที่ตนเป็นเครื่องจก

ภาพถนัดออกมาเขียนภาพ (หมายเลข 4.2.3) เรื่อง ความกตัญญู กตเวทิตาของพระสารีบุตร พระสารีบุตรเห็นพระอัสสชิบิณฑบาต มีอาการสำรวม จึงเกิดความเลื่อมใสในกิริยาทำทาง จึงอยากทราบว่าเป็นท่านอยู่ในลัทธิของใคร จึงตามพระอัสสชิไปและรอนทนท่านฉันอาหารเสร็จแล้วจึงเข้าไปถามและให้ท่านแสดงธรรมให้ฟัง พระอัสสชิแสดงธรรมแก่พระสารีบุตร ว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระศาสดาทรงแสดงเหตุแห่งธรรมนั้นและความดับแห่งธรรมนั้น พระศาสดาทรงสั่งสอนอย่างนี้” พระสารีบุตรได้ฟังแล้วเกิดดวงตาเห็นธรรม สารีบุตรและโมคคัลลานะพากันไปลาสัตถุชัยผู้เป็นอาจารย์เพื่อจะไปเฝ้าพระศาสดา สัตถุชัยไม่ยอมให้ไป จึงถามสารีบุตรว่า ในโลกนี้มีคนโง่มาก หรือมีคนฉลาดมาก สารีบุตรตอบว่า ในโลกนี้มีคนโง่มาก สัตถุชัยจึงบอกว่าคนโง่มาอยู่กับเรา คนฉลาดไปอยู่กับสมณโคตม เป็นการตัดพ้อต่อสารีบุตร

สารีบุตร โมคคัลลานะและบริวารพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและขอบวช จากนั้นจึงได้เป็นสาวกใกล้ชิด พระสารีบุตรอยู่เบื้องขวา พระโมคคัลลานะอยู่เบื้องซ้าย พระสารีบุตรเป็นผู้ที่มีความกตัญญู กตเวทิตา เช่น เมื่อท่านได้ฟังธรรมจากท่านอัสสชิที่แสดงในครั้งนั้น จนตัวเองเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้วยังนับถือพระอัสสชิมาก ทำความเคารพอยู่เสมอ ขณะจะนอนจะต้องกราบไปทางที่พระอัสสชิอยู่เสมอและหันหัวไปทางนั้น

พระสารีบุตรได้ทราบว่าเจ้าลัทธิใหญ่ลัทธิหนึ่ง “นิครนถนาฏบุตร” สิ้นชีวิตลง ถูกศิษย์บริวาร 18 คนะ ต่างแตกความสามัคคีไม่ยอมเคารพนับถือกัน ท่านเห็นและทรงคิดว่าถ้าเกิดกับสาวกในพระพุทธศาสนาก็อาจจะแตกความสามัคคีกันได้ ท่านจึงรวบรวมพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม เรียกว่า สังคิติ เมื่อ 45 พรรษาแล้วไปแล้วท่านพิจารณาเห็นว่า อายุสังขารจวนสิ้นแล้ว จึงไปโปรดมารดาจนละทิฐิด้วยความพยายามขณะที่อาพาธอยู่ มารดาบรรลุ

โศคาปิตติผล พอเวลาปัจจุสมย์ วันเพ็ญแห่งกัตติมาส พระสารีบุตรก็
ปรีณิพพานในท้องที่พระองค์ได้กำเนิดนั่นเอง

ภาพถัดออกมา (หมายเลข 4.2.4) ภาพเล่าเรื่อง **พระพุทธรเจ้าผจญมาร**
และพญามารปรารณาพุทธรูมิ พญาวัสวดีมาร เห็นพระโพธิสัตว์
จะออกผนวช จึงปรากฏตัวบนหินแล้วร้องห้ามว่า “ดูก่อนกุมาร ท่าน
อย่าออกบรรพชาเลย อีก 7 วัน จักรัตนอันเป็นทิพย์จักปรากฏแก่ท่าน
ท่านจะได้เป็นพระจักรพรรดิ” พระโพธิสัตว์จึงตรัสว่า ท่านจงไป
เสียเถิด เราไม่ปรารณาจักรพรรดิสมบัติ เราปรารณาจะทำให้
โลกธาตุหวั่นไหวในการได้พุทธรัตนสมบัติ พญาวัสวดีมารติดตาม
มหาบุรุษเมื่อแลเห็นว่าพระสิทธัตถะจะพ้นวิสัยแห่งเรา เราควรทำ
อันตรายเสียแล้วประกาศให้พลเสนามารเข้าทำร้ายพระสิทธัตถะ
พระสิทธัตถะจึงใช้บารมี 30 ประการและบุรุษโยธา 7 ประการ คือ
ศรัทธา วิริยะ สติ ปัญญา สมาธิ หิริและโอตตัปปะเข้าต่อสู้กับพญามาร
จนพญามารพ่ายแพ้ไป

พญามารวัสวดี เห็นพระราหุลนอนอยู่หน้าพระคันธกุฎีของสมณโค
ดม ก็คิดจะบีบคั้นพระราหุล เพื่อแกล้งพระสมณโคดมจึงเนรมิตเป็น
พญาช้างใหญ่ เอาจวงรัดกระหม่อมพระราหุล และส่งเสียงดังจนก
กระเรียนร้อง พระบรมศาสดาบรรทมอยู่ในคันธกุฎีทรงทราบว่าช้าง
นั้นเป็นมาร จึงตรัสว่า มารคนเช่นท่านแม่อั้งแสนก็ไม่สามรถทำให้
บุตรเรากลับได้ เพราะบุตรของเรามีปกติไม่สะดุ้ง มีความเพียรใหญ่
มีปัญญามาก พญามารรู้ว่าสมณโคดมรู้ทันจึงอันตรธานหายไป

เพ็ญกลางเดือนมาฆะเป็นวันปลงสังขารของสมเด็จผู้มีพระภาค
เจ้า เสด็จไปยังป่าवालเจดีย์ พระอานนท์เถระเข้าไปถวายบังคม ณ ที่
ควร พระผู้มีพระภาคเจ้าประสงค์ให้พระอานนท์กราบทูลอาราธนา
เพื่ออยู่ดำรงอยู่ชั่วอายุกับหนึ่งหรือเกินกว่านั้น มารจึงเข้าคลุจพระ
อานนท์ไม่ให้มีสติกราบทูลอาราธนาได้ พญามารจึงเข้ากราบทูล
อาราธนาให้พระองค์ทรงนิพพาน พระองค์ทรงรับและตรัสว่า
ต่อไปนี้อีกสามเดือนตถาคตจะปรีณิพพาน

กาลนานจนพุทธศตวรรษได้ 318 ปี พระเจ้าธรรมมาโสกราชได้มีพระทัยเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ทรงสร้างพระวิหารและพระสถูป 8 หมื่น 4 พันแห่งทั่วนครในชมพูทวีปและได้รวบรวมพระบรมสารีริกธาตุนำไปบรรจุไว้ในสถูปทุกแห่ง และได้ทรงสร้างพระสถูปใหญ่ขึ้น 1 องค์ สูงถึงโยชน์ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคามหานที และจัดเอาพระบรมสารีริกธาตุส่วนหนึ่งบรรจุไว้ หลังจากนั้นได้จัดงานฉลองยิ่งใหญ่

พญามารปรารณาพุทธภูมิ พระอุปลุตเถระเมื่อถูกให้มาป้องกันพญามาร มิให้มาทำอันตรายในการบำเพ็ญกุศลการฉลองพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อการสักการบูชาพระมหาเจดีย์ครบกำหนดแล้ว พระอุปลุตจึงเข้าไปใกล้พญามารแต่กำบังกายเสียมิให้เห็น ส่วนพญามารสิ้นพยศร้าย ระลึกถึงพุทธคุณแล้วกล่าวว่า สมเด็จพระชินสีห์ทรงบำเพ็ญกุศลสิ่งอันเป็นประโยชน์ที่พึงทำนักแก่เหล่าสัตว์ทั้งหลายในกาลทุกเมื่อเป็นผู้ประเสริฐหาผู้เสมอเหมือนมิได้ อนึ่งในกาลก่อนข้าพเจ้าได้ทำร้ายพระองค์มีประการต่างๆ แต่พระองค์มิได้ทำโทษตอบข้าพเจ้าเลย บัดนี้สาวกของพระองค์กระไรเลยช่างไม่มีความกรุณา กระทำโทษข้าพเจ้าให้เสวยทุกข์แสนสาหัส หากข้าพเจ้ามีกุศลสมภารได้สะสมไว้จึงขอได้เป็นพระสัพพัญญูในอนาคตกาลด้วยเถิด

เมื่อพญามารออกจากวาทาปรารณาพุทธภูมิด้วยประการฉะนี้ พระมหาเถระก็สำแดงกายให้ปรากฏเข้ามาแก้มัดโดยจับพลัน แล้วกล่าวขอให้มารยกโทษให้ และขอร้องให้มารนั้นเนรมิตรูปพระพุทธเจ้าและพระมหาสาวกให้ดู พญามารขอสัญญาว่าเมื่อตนแปลงรูปให้ดูแล้ว อย่าได้นินัสการกราบไหว้ แต่เมื่อพญามารเนรมิตให้ดูแล้วพระมหาเถระเกิดศรัทธาปสาทะ ลืมสัญญา จึงนินัสการด้วยเบญจางคประดิษฐ์ มหาชนและพระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงกระทำเช่นนั้น พญามารจึงคลายฤทธิ์เป็นพญามารตามเดิมและต่อว่าพระมหาเถระพระมหาเถระก็กล่าวว่า ข้าพเจ้านินัสการพระบรมศาสดาและมหาสาวก มิได้ไหว้ท่าน

เมื่อจบผนังด้านขวามือพระประธาน ช่างเขียนภาพต่อที่ผนังด้านซ้าย เริ่มที่ภาพองค์พระปฐมเจดีย์และการเผยแพร่พุทธศาสนาครั้งแรกใน สุวรรณภูมิ (หมายเลข 4.1.3) ตอนต้นรัชสมัยของพระเจ้าอโศก มหาราช เมื่อพระองค์เสด็จกรีธาทัพเข้าตีแคว้นกาลิงการาชฏร์ ทำให้ ประชาชนจำนวนมากอพยพลงทะเลและหนีมาตั้งรกรากที่ดินแดน สุวรรณภูมิ การอพยพในคราวนั้นได้มีคนคิดที่เป็นบัณฑิต พราหมณ์ นักปราชญ์ และช่างฝีมือในด้านต่างๆเข้ามาด้วย

พระเจ้าอโศกมหาราชได้ครองสมบัติในกรุงปาตลีบุตร ในปี พุทธศักราช 270 หลังจากจัดการเรื่องบ้านเมืองพอสมควรแล้วได้ ทรงทำการสนับสนุน การสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 3 เรียกว่า คคยสังคายนา ขึ้นประมาณพุทธศักราช 278 เมื่อเสร็จงานสังคายนา ธรรมแล้วได้ให้การอุปถัมภ์คณะสงฆ์ ด้วยการส่งพระเถระต่างๆแยก ย้ายกันไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาในส่วนต่างๆ ของทวีปเอเชีย จำนวน 9 สาย

สายที่ 8 เป็นสายที่มาเผยแพร่ในสุวรรณภูมิ ได้ส่งพระโสณเถระกับ พระอุตระเถระกับบริวารจำนวนหนึ่งมาเผยแพร่พระพุทธศาสนา พระเถระทั้งสองจึงได้ชื่อว่าเป็นพระธรรมทูตรุ่นแรกที่เข้ามาเผยแพร่ พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ การเผยแพร่ศาสนาครั้งแรกๆ น่าจะ เป็นการเผยแพร่ในหมู่พวกอินเดียก่อน เพราะคนอินเดียที่อพยพมา จากแคว้นกาลิงการาชฏร์มีจำนวนมาก ต่อมาจึงเผยแพร่ในหมู่ ประชาชนอาณาจักรสุวรรณภูมิในยุคนั้นเข้าใจว่าเป็นทวารวดี

ถัดมาเขียนภาพ (หมายเลข 4.1.3) ตำนานพระปฐมเจดีย์ เรื่องพระ ยากง พระยาพาล มเหสีของพระยากงได้ประสูติพระกุมารองค์หนึ่ง ขณะที่ข้าราชการบริพารเอาพานทองไปรองรับขณะประสูตินั้น พระ พักตร์กระทบพานเป็นแผล โหรทำนายว่ากุมารองค์นี้จะทำปิตุฆาต พระยากงจึงรับสั่งให้นำพระกุมารไปทิ้งเสีย ข้าราชการบริพารก็เอาไป ทิ้งในป่าไผ่ข้างบ้านยายพรหม ยายพรหมมาพบเข้าจึงนำไปให้ยาย หอมเลี้ยง เพราะยายหอมไม่มีลูก

เมื่อยายหอมเลี้ยงจน โตก็ยกกุมารให้เป็นบุตรบุญธรรมของพระยาราชบุรี พระยาราชบุรีรักใคร่เอ็นดูมากเหมือนบุตรของตนเอง กุมารรับอาสาพระยาราชบุรีออกไปรบกับพระยาขง เพื่อจะแจ้งข้อไม่ต้องส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองไปถวายพระยาขงอีก จะได้เลิกเป็นเมืองขึ้น พระยาราชบุรีจัดช้างพลายสูง 6 สอกให้กุมารออกไปจนถึงกลางมรรคา พระยาขงกับกุมารก็ชนช้างกันที่นั่น พระยาขงเสียทีถูกกุมารฟันคอขาด ที่ตรงนั้นจึงเรียกว่า ถนนขาด มาจนถึงทุกวันนี้ เมื่อกุมารเข้าเมืองพระยาขง ก็คิดจะเอามเหสีของพระยาขงเป็นภรรยาของตน ขณะที่เดินข้ามแม่วแม่ลูกไป ลูกแม่วพุดกับแม่ว่า เห็นเราเป็นสัตว์เดรัจฉานจึงข้ามเราไป แม่แม่วว่านับประสาอะไรกับเราเป็นสัตว์เดรัจฉาน แต่มารดาของท่านท่านยังจะเอาเป็นเมีย กุมารจึงเข้าไปหามเหสี แล้วไต่ถามจนรู้ความจริงว่าเป็นมารดาของตัวเอง กุมารโกรธยายหอมมากที่ไม่บอกความจริง จึงไปฆ่ายายหอมเสีย ยายหอมเมื่อจะตายก็รำเฝ้าให้ ครั้นตายไปแล้วก็ปล่อยให้แร้งลงกินศพยายหอม คนจึงเรียกว่า อีรำทำแร้ง และกุมารเลยได้ชื่อว่า พระยาพาล เพราะได้ฆ่าผู้มีคุณถึงสองคน

ต่อมาพระยาพาลได้ปริวิตกว่าตัวได้ฆ่าบิดาและยายหอมผู้มีคุณนั้น โทษหนักอยู่ จึงประชุมพระอรหันต์และสงฆ์ทั้งปวงให้ช่วย พระอรหันต์จึงขอให้พระยาพาลสร้างมหาเจดีย์ใหญ่สูงชันนรกเขาเหินกรรมอันนั้นจะค่อยเบาบางลง

ถัดเข้ามา (หมายเลข 4.1.2) เขียนภาพปริศนาธรรม **สูญกัปป์ – ภัทรกัป** ด้านบนเป็นภาพวิมาน 5 องค์ องค์กลางมีภาพเทวดา 2 คน กระทำท่าทางมองหาสิ่งหนึ่งอยู่ ด้านล่างเป็นกอบัวซึ่งไร้ดอก อันหมายถึง สูญกัปป์ มหากัปที่ว่างเปล่าจากมรรคผลนิพพาน คือ ไม่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก แม้เพียงพระองค์เดียว แม้พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิก็ไม่บังเกิดขึ้นในสูญกัปป์นี้ ข้อมว่างเปล่าจากบุคคลผู้ทรง คุณวิเศษ และไม่มีมรรคผลนิพพานปรากฏขึ้น ลงมามีเส้นสินเทาขึ้น ถัดลงมาเขียนภาพวิมาน 5 องค์ เช่นกัน แต่ทุกองค์มีเทพประจำอยู่ ลงมาเป็นภาพเทวดานางฟ้ากำลังเล่นเครื่องดนตรีในท่าทางแสดงความยินดี กึ่งกลางด้านล่างเขียน

ภาพดอกบัว 5 ดอกอยู่เหนือสระน้ำ อันหมายถึง ภัทรกัป มหากัปที่เจริญที่สุด และเกิดขึ้นได้ยากที่สุด เป็นมหากัปที่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น 5 พระองค์ (ดอกบัว 5 ดอก เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า) ซึ่งถือว่ามีจำนวนมากที่สุด และจะไม่มีมากกว่าในภัทรกัปนี้อีกแล้ว

พระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ ได้แก่ 1. พระกกุสันธพุทธเจ้า 2. พระโกนาคมนพุทธเจ้า 3. พระกัสสปพุทธเจ้า 4. พระสมณโคดมพุทธเจ้า 5. พระศรีอาริยเมตไตรยพุทธเจ้า ปัจจุบันเรากำลังอยู่ในยุคของพระสมณโคดมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระองค์ที่ 4 ในภัทรกัปนี้ ในยุคหน้าจะเป็นสมัยของพระศรีอาริยเมตไตรยพุทธเจ้า

ห้องสุดท้าย (หมายเลข 4.1.1) เขียนภาพ พุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำเนรัญชรา (ด้านทิศตะวันตก) อยู่ในจังหวัดคยา รัฐพิหาร ปัจจุบันจะเห็นในลักษณะองค์พระเจดีย์สี่เหลี่ยมใหญ่ สูง 170 ฟุต วัดโดยฐานรอบ 121.29 เมตร ต้นพระศรีมหาโพธิ์และพระแท่นวัชรอาสน์ ที่ประทับนั่งตรัสรู้) อยู่ทางทิศตะวันตกขององค์เจดีย์ พุทธคยา สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชได้สร้างเป็นลักษณะ “มหาวิหาร” และรั้วเสาหิน โดยล้อมรอบด้วยพระศรีมหาโพธิ์ไว้อย่างแข็งแรง ต่อมาภายหลังประมาณพุทธศักราช 694 กษัตริย์ทรงพระนามว่าพระเจ้าหุวิชะกะ ได้เริ่มสร้างเป็นทรงเจดีย์สี่เหลี่ยมและได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์จากชาวพุทธตามยุคสมัยโดยตลอดมา

7.4 ช่างเขียน

ปีพ.ศ. 2533 พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดในขณะนั้น มีแนวคิดในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงได้ให้นายสุรจิตร ยังพะกุลและคณะมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง มีการประสมตามวิธีโบราณและรองพื้นด้วยปูนขาว ลักษณะของงานจิตรกรรมฝาผนังเขียนด้วยสีฝุ่น รูปแบบไทยประเพณีประยุกต์สมัยใหม่เล็กน้อย ภาพบุคคลจะมีกิริยาอาการแสดงออกที่เรียกว่า Over acting ลักษณะภาพและท่าทางคล้ายภาพเขียนจิตรกรรมไทยของอาจารย์เฉลิม นาคีรักษ์ เนื่องจากนายสุรจิตรศึกษาศิลปะด้วยตนเองและสอบครูวาดเขียนจากวิทยาลัยเพาะช่าง จากนั้นทำงานด้านศิลปะและจิตรกรรม

ไทยเริ่มต้นด้วยการเป็นลูกมือช่างก่อนและพัฒนาฝีมือตามลำดับกลายมาเป็นผู้รับงานด้วยตนเอง

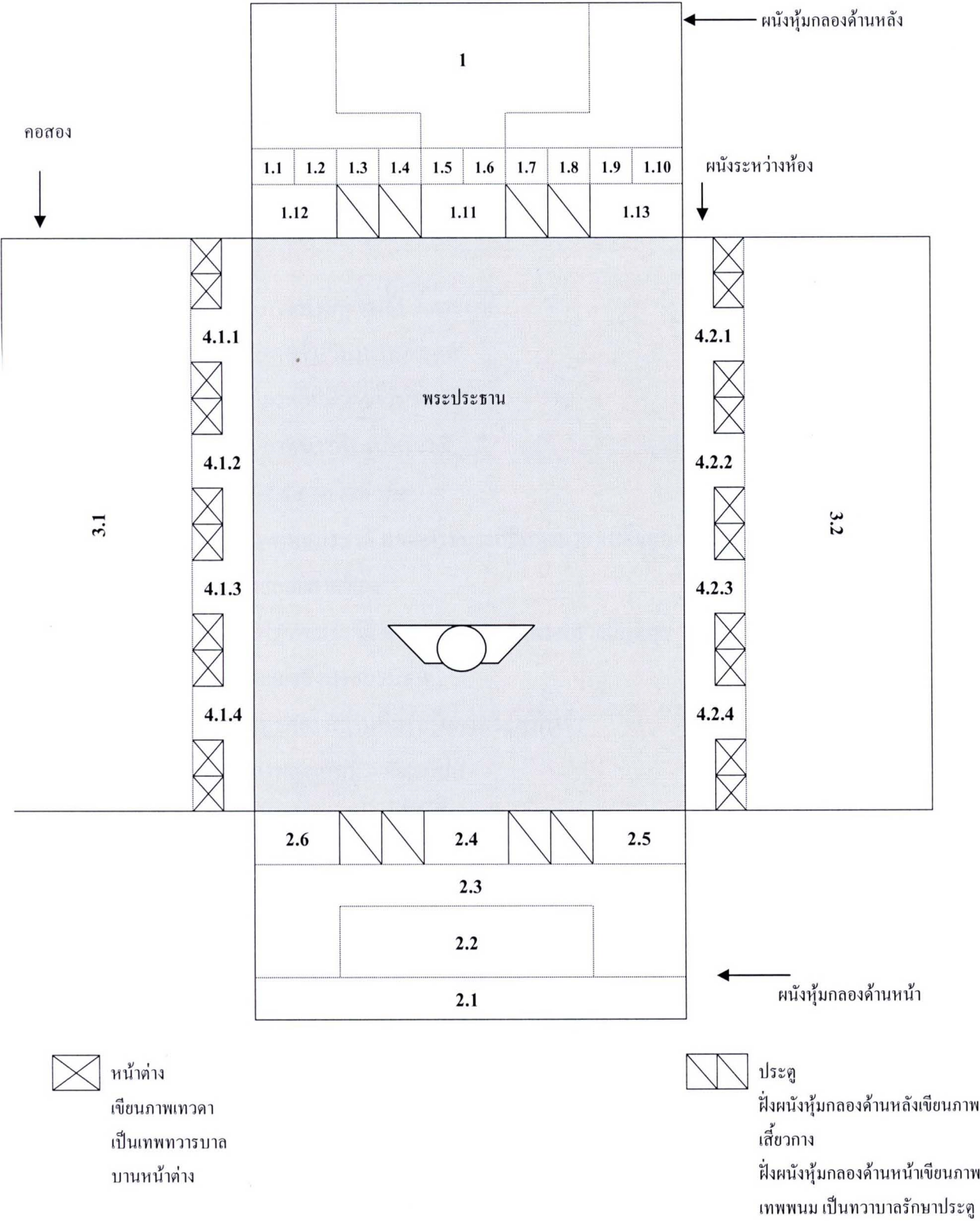
ผลงานของช่างสุจิตรและคณะได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดอรุณรังสี จังหวัดนครนายก และในการเขียนภาพจิตรกรรมในระยะต่อมามีลูกมือเป็นผู้ที่เรียนจบจากเพาะช่าง และเมื่อช่างเหล่านั้นมีประสบการณ์มากขึ้นมักจะแยกย้ายไปรับงานด้วยตนเอง ปัจจุบันช่างสุจิตรมีลูกสาว 2 คนที่มาช่วยงานซึ่งทั้งสองคนไม่ได้เรียนจบจากสถาบันทางศิลปะโดยตรง แต่อาศัยการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติงานและมีลูกชายอีก 1 คน ซึ่งจบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงจากวิทยาลัยช่างศิลป์

นอกจากนี้ช่างสุจิตร ยังพะงูลและคณะยังได้วาดจิตรกรรมฝาผนังในพิพิธภัณฑวัดไร่จิง ประมาณพุทธศักราช 2542 โดยเป็นภาพเกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงรัตนโกสินทร์ การเขียนครั้งนี้เขียนแบบเหมือนจริง เพราะหากเขียนแบบไทยประเพณีคนดูอาจจะดูไม่เข้าใจว่าเป็นสถานที่ใด โดยใช้เทคนิคฉีกผ้าใบแคนวาสลงบนผนังก่อน แล้วเขียนด้วยสีฝุ่น Neo color และที่ห้องสมุดประชาชนเฉลิมพระเกียรติ (วัดไร่จิง) ใช้เทคนิคเดียวกันแต่เป็นเรื่องสังข์ทองซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 2 ตามความต้องการของพระอุปาสถิตคุณูปมาจารย์ เจ้าคณะภาคที่ 14 เจ้าอาวาสวัดไร่จิง ซึ่งเห็นความสำคัญของพระราชนิพนธ์เป็นเรื่องของการทำความดียอมได้รับผลติดลบแทน ทำชั่วได้สิ่งที่ไม่ดีติดลบแทน และการมองคนอย่ามองแต่รูปกายภายนอกเหมือนท้าวสามลมองเจ้าเงาะและหูกเขย ต้องมองให้ลึกเข้าไปในจิตใจเพราะรูปกายภายนอกมักจะปิดบังความดีภายใน

7.5 การเปิดให้เข้าชม

พระอุโบสถวัดไร่จิงเปิดให้ประชาชนได้นมัสการหลวงพ่อไร่จิง ซึ่งเป็นพระประธานในพระอุโบสถ แต่ละวันโดยเฉพาะวันหยุดและเทศกาลงานประเพณีต่างๆ จะมีประชาชนทั่วทุกสารทิศมากราบไหว้มากมาย ภายในพระอุโบสถจึงไม่สะดวกต่อการที่จะเดินชมจิตรกรรมฝาผนัง และวัตถุประสงค์ส่วนใหญ่ของประชาชนมาเพื่อกราบไหว้บูชาหลวงพ่อไร่จิง บางคนจึงไม่สนใจ บางคนอาจจะยืนดูภาพบางภาพแต่จะเข้าใจหรือไม่มากนักเพียงใดอยู่ที่ใจแต่ละคน เพราะไม่มีผู้อธิบายไม่มีสื่อใดๆ ที่จะขยายความรู้ในส่วนนี้สู่ประชาชนที่มากราบนมัสการหลวงพ่อวัดไร่จิง

ภาพที่ 56 แผนผังจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ
วัดไร่จิง (วัดมงคลจินดาราม) อำเภอสามพราน

รายละเอียดของแผนผังจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดไร่จิ้งมีดังนี้

1 เขียนภาพด้านพระศรีมหาโพธิ์

1.1 เตมียชาดก	1.2 มหาชนกชาดก
1.3 สุวรรณสามชาดก	1.4 เนมิราชชาดก
1.5 มโหสถชาดก	1.6 ภูริทัตชาดก
1.7 จันทชาดก	1.8 นารทชาดก
1.9 วิฑูรชาดก	1.10 เวสสันดรชาดก
1.11 ภาพประวัติสามพราน	1.12 – 1.13 ภาพวิวทิวทัศน์

2 ภาพไตรภูมิ

- 2.1 ภาพพระพุทธเจ้า 5 พระองค์
- 2.2 ภาพชั้นวิมานในอากาศ
- 2.3 ภาพวิถีชีวิตชาวบ้าน
- 2.4 ภาพนางฟ้าสุนทรีวาทินี
- 2.5-2.6 ภาพวิวทิวทัศน์

3.1 เขียนภาพพุทธประวัติ ตอนพระนางสิริมหามายาเสด็จสู่อภิเษกสมรส – พระสิทธัตถะเสด็จทวยลอลอยถาดทอง

3.2 เขียนภาพพุทธประวัติ ตอนพระพุทธเจ้าทรงเสวยวิมุตติสุข – โทณะพราหมณ์ระงับสงครามแย่งชิงพระบรมธาตุ

4.1.1 ภาพพุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

4.1.2 เขียนภาพสุญกัปปี – ภัทรกัปปี

4.1.3 ภาพตำนานพระปฐมเจดีย์ เรื่องพระยาภัง – พระยาพาน

4.1.4 ภาพองค์พระปฐมเจดีย์และการเผยแพร่พุทธศาสนาครั้งแรกในสุวรรณภูมิ

4.2.1 ภาพสถูปสาญจิ

4.2.2 ภาพเล่าเรื่อง เอรกปัตต์

4.2.3 ภาพเล่าเรื่อง ความกตัญญูตเวทิตาของพระสารีบุตร

4.2.4 ภาพเล่าเรื่องพระพุทธเจ้าผจญมาร และพญามารปรารภนาพุทธภูมิ

ภาพพระสิริมหาयाทรงสุบินนิมิต

ภาพอดีตดาบสท่านามหาปุริสลักษณะ

ภาพทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

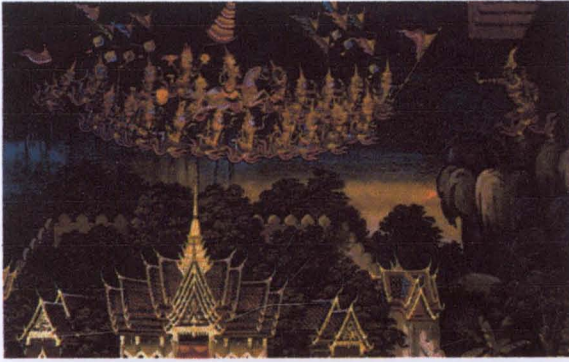
ภาพพระประธานในพระอุโบสถ

ภาพประสูติการพระโพธิสัตว์

ภาพปฐมฌานในวัย ๗ พรรษา

ภาพที่ 57.02

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดไร่ขิง

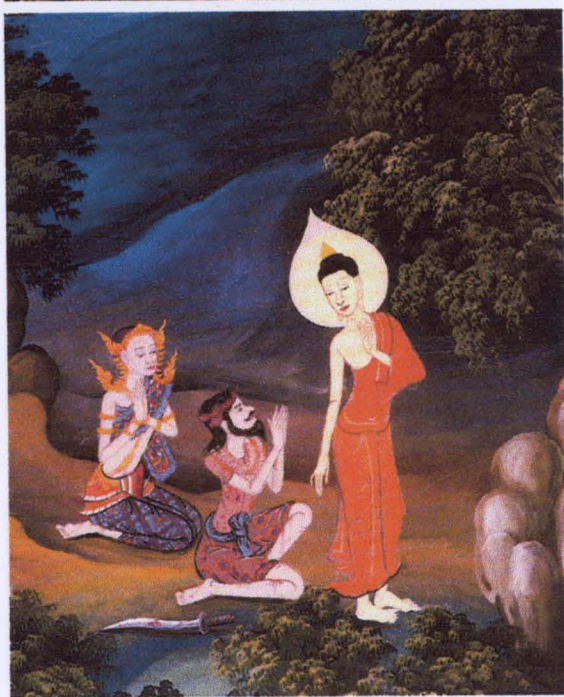
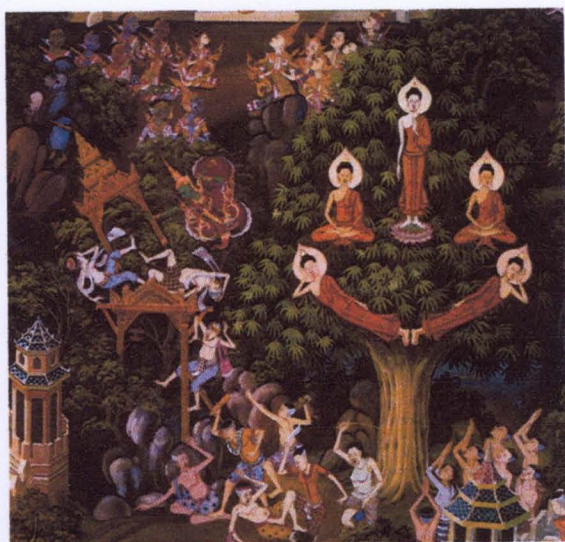
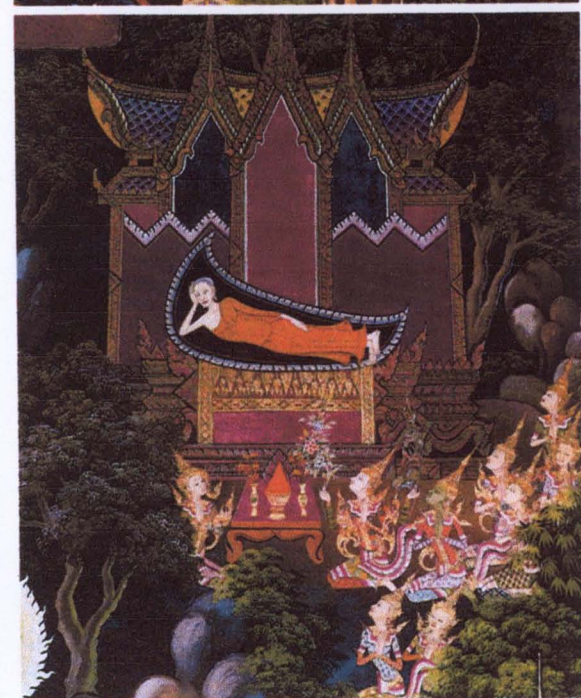
ภาพทรงออกผนวช
ภาพทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา
ภาพศึกษาหาวิธีดับทุกข์

ภาพทรงปลงพระเกศา
ภาพนิมิตทางสายกลาง
ภาพเสี่ยงถาดลอยน้ำ

ภาพที่ 57.03

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดไร่ขิง

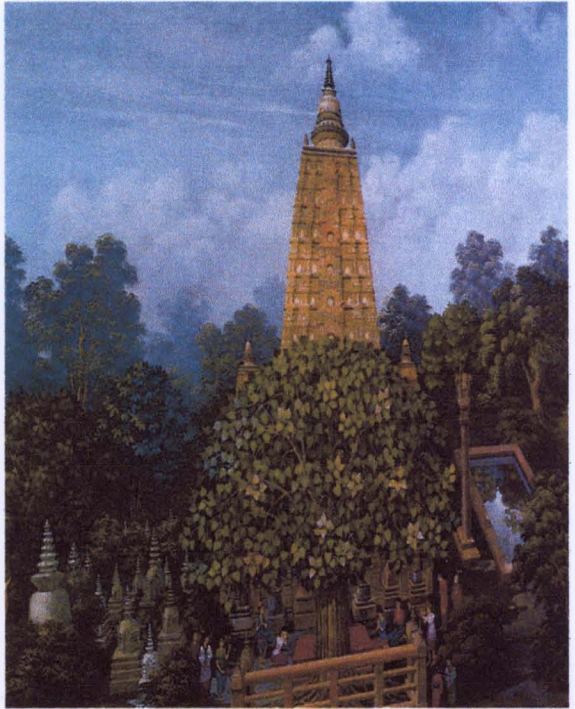

ภาพทรงแสดงยมกปาฏิหารย์
ภาพโปรดองकुลมาล โจรผู้มึนกรรมหนัก

ภาพทรงแสดงธรรมครั้งแรก
ภาพเสด็จเยี่ยมพุทธบิดาและถวายพระเพลิงศพ
ภาพพระราหุลนิพพานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ภาพที่ 57.04

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดไร่ขิง

ภาพพระสถูปสาญจิ

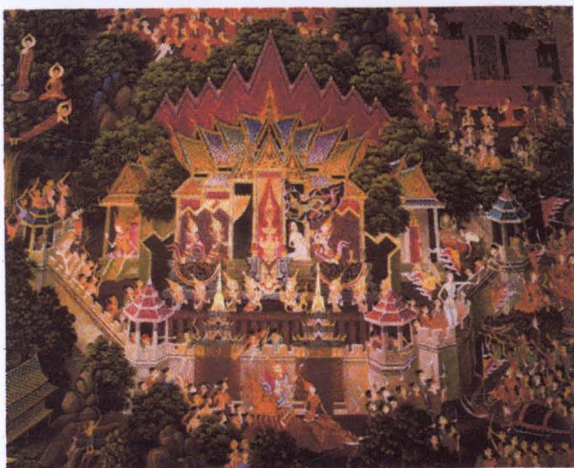
ภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกยังสุวรรณภูมิ

ภาพเจดีย์พุทธคยา

ภาพตำนานพระปฐมเจดีย์

ภาพทรงรับบิณฑบาตครั้งสุดท้าย

ภาพกษัตริย์จากเมืองอื่นแย่งชิงพระบรมธาตุ

ภาพโศกนาฏกรรมระงับสงครามแย่งชิงพระบรมธาตุ

ภาพเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน

ภาพถวายพระเพลิงพระบรมศพ

ภาพไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

งานจิตรกรรมที่เขียนขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผนจนเป็นจนเป็นความนิยมสืบเนื่องกันมา และนิยมเขียนบนพื้นที่ทำจากวัสดุชนิดต่างๆ เช่นจิตรกรรมฝาผนังบนปูนหรือไม้ จิตรกรรมบนผ้า จิตรกรรมบนกระดาษ เป็นต้น ความรู้ด้านจิตรกรรมที่สืบทอดกันมาส่วนมากเป็นทางสกุลช่างหรือทางเครือญาติ การสอนให้สร้างสรรค์งานจิตรกรรมจึงเกิด ความศรัทธาและพรสวรรค์ของผู้เรียนและทำให้เกิดความคิดอุดมคติกับจินตนาการและแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์จิตรกรรม

จิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏในพระอุโบสถและพระวิหารนั้น มีปรากฏมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมักเขียนขึ้นเนื่องจากความศรัทธาในพุทธศาสนา เรื่องที่เขียนมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น จะแตกต่างกันไปบ้างตามความนิยมในแต่ละยุคแต่ละสมัย

กล่าวโดยสรุป ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพุทธสถานมีจุดเด่นในการนำเสนอในเรื่องของเรื่องราวเหตุการณ์ อันเกี่ยวข้องกับอาคารพระพุทธสถาน กับเหตุการณ์บ้านเมืองในรัชกาลต่าง ๆ ถือได้ว่าเป็นบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เป็นการวิวัฒนาการการพัฒนาสร้างสรรค์ของภาพจิตรกรรมฝาผนังไทย มีการเสนอออกที่สืบสานพัฒนาจนเป็นแบบอย่างเฉพาะในแนวทาง “ศิลปะไทยในแนวทางร่วมสมัยปัจจุบัน” การผสมผสานแนวความคิด รูปแบบ เทคนิค วิธีการ เนื้อหาสาระรวมไปถึงการจัดวางองค์ประกอบภาพที่มีฐานข้อมูลจากงานศิลปะในแบบไทยประเพณีผสมผสาน บูรณาการกับศิลปะแบบแผนแนว ทางตะวันตกอย่างมีเอกภาพ บังเกิดเป็นแบบแผนแนวทางที่เรียกว่า “ จิตรกรรมไทยแนวประเพณีในยุคสมัยรัตน โกสินทร์ในปัจจุบัน

ศิลปะใดๆ ถ้าวอกเลียนต่อๆ กันมา โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง นานวันเข้าก็เริ่มเลี่ยนตาเต็มที การแตกแขนงความคิดของคนผสมคลุกเคล้ากับของเดิม เป็นของใหม่ที่แปลกตา ตื่นใจ จุดชนวนความคิดของผู้คนให้สว่างไสว ดำเนินไปในวิถีทางใหม่ เช่น ศิลปกรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 เริ่มต้นอาจจะลอกเลียนจากฝรั่ง แต่นานวันเข้าเอกลักษณ์ประจำชาติก็เข้าครอบงำ คติใหม่ผสมกับคติเดิม ก่อให้เกิดศิลปะอีกหลายรูปแบบ เป็นหนทางให้ศิลปะไทยตื่นตัวไปสู่หนทางใหม่ ชาติใดที่ย่ำอยู่กับที่ ย่อมเป็นชาติอนาถะ ชาติใดที่ปรุ่งแต่งตนเองไปตามแนวทางใหม่ๆ เสมอโดยไม่ละทิ้งภูมิธรรมของตนเอง ควรเป็นชาติที่น่านับถือน่าคบหาสมาคม และคนไทยได้กระทำตนอย่างถูกต้องตลอดมา จึงเป็นสิ่งที่ภูมิใจต่อศิลปะไทยในแง่ (น. ณ ปากน้ำ (ประยูร อุลุชาฎะ), 2538 : 607)

สรุปได้ว่าจิตรกรรมฝาผนังในสมัยปัจจุบัน มีความหลากหลายตามลักษณะเฉพาะของศิลปิน แต่มีหลักยึดโดยใช้จิตรกรรมแบบประเพณีที่ยึดถือกันมา ภาพบุคคล สัตว์ ต้องถูกต้องตามหลักกายวิภาคแต่คงความอ่อนหวานจึงไม่เน้นระบบกล้ามเนื้อ การใช้สี แสงเงา ระยะใกล้ไกล ตามลักษณะเหมือนจริงที่มีอิทธิพลตะวันตกที่ผสมผสานจิตรกรรมไทยประเพณี สำคัญต้องมีความประณีต สะอาด และวรรณกรรมที่นำมาใช้เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังต้องมีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับสถานที่แห่งนั้น